

महाराष्ट्र शासन

शासन निर्णय, क्र. मातंधो-२०२५/प्र.क्र.८३/उद्योग-२

उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग,

मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२

दिनांक : ०३ नोव्हेंबर, २०२५.

- वाचा :-**
- १) शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग, क्र. आयटीपी-२०२१/ प्र.क्र.१७०/
उद्योग-२, दिनांक २७/०६/२०२३.
 - २) शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग, क्र. आयटीपी-२०२४/प्र.क्र.८३/
उद्योग-२, दिनांक १३/१२/२०२४.

प्रस्तावना :-

भारतातील ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिॲलिटी (AVGC-XR) क्षेत्र हे देशाच्या माध्यम आणि मनोरंजन उद्योगाचा एक प्रमुख घटक म्हणून वेगाने उदयास येत आहे. भारताकडे प्रचंड क्षमता असूनही सध्या जागतिक बाजारपेठेत सदर क्षेत्रात देशाचे योगदान २.१% पेक्षा कमी आहे. चक्रवाढ वार्षिक वाढीच्या १३% दरासह (CAGR) AVGC-XR क्षेत्र जागतिक माध्यम आणि मनोरंजन परिसंस्थेमध्ये सर्वात वेगाने वाढणाऱ्या क्षेत्रांपैकी एक आहे. देशाची माध्यम आणि मनोरंजन बाजारपेठ सन २०२४ मध्ये २७ अब्ज डॉलर्सवरून सन २०३० पर्यंत १०० अब्ज डॉलर्सपेक्षा अधिक वाढण्याचा अंदाज आहे. त्यामुळे सन २०३० पर्यंत ३० लाखांहून अधिक प्रत्यक्ष रोजगार व ५१.५ लाख अप्रत्यक्ष रोजगारनिर्मिती होण्याचा अंदाज आहे.

महाराष्ट्रात २९५ पेक्षा अधिक AVGC-XR स्टुडिओ असून भारताच्या एकूण AVGC-XR स्टुडिओपैकी ३०% पेक्षा जास्त स्टुडिओ महाराष्ट्रात आहेत. राज्यात मुंबई आणि पुणे येथे ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स आणि गेमिंगसाठी विविध विद्यापीठे स्थापन झालेली असून महाराष्ट्र AVGC-XR शिक्षण केंद्र म्हणून उदयास आले आहे. या प्रगतीच्या अनुषंगाने राज्याने माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ अंतर्गत AVGC-XR ला उद्योन्मुख उद्योग म्हणून घोषित केले आहे. AVGC-XR नवोन्मेष, गुंतवणूक आणि प्रतिभा विकासासाठी राष्ट्रीय स्तरावर महाराष्ट्र राज्य हे एक प्रमुख केंद्र म्हणून उदयास येत आहे.

AVGC-XR तंत्रज्ञान आरोग्यसेवा, शिक्षण, विपणन, कृषी, संरक्षण, गेमिंग, आणि स्थावर संपदा (Real Estate) यांसारख्या विविध उद्योगांमध्ये मोठा बदल घडवत आहे. AR/VR मुळे वैद्यकीय सिम्युलेशन व रुग्ण संलग्नता, मार्केटिंगसाठी इन्टरॅक्टिव्ह अनुभव, ब्रँड स्टोरीटेलिंगसाठी आकर्षक दृश्ये, धोरणात्मक नियोजनासाठी संरक्षण क्षेत्रातील सिम्युलेशन सुलभ होत आहे. गेमिंगमुळे संपूर्णतः गुंतवून ठेवणारे अनुभव निर्माण होतात व समुदाय निर्मितीला चालना मिळते, तसेच स्थावर संपदा (Real Estate) क्षेत्रात प्रकल्पांचे सादरीकरण अधिक प्रभावी करण्यासाठी ३-D मॉडेलिंग आणि आभासी फेरफटका (Virtual Tour) यांचा समावेश केला जातो. या तंत्रज्ञानामुळे विविध क्षेत्रांमध्ये सातत्याने नवकल्पना साध्य होत असून, डिजिटल अनुभवांचे भविष्य निर्माण होत आहे. त्या अनुषंगाने ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिॲलिटी (AVGC-XR) धोरण-२०२५ जाहीर करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३, दिनांक २७/०६/२०२३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये जाहीर करण्यात आले असून या धोरणांतर्गत AVGC-XR या क्षेत्राला उद्योन्मुख उद्योग म्हणून घोषित केले आहे. AVGC-XR क्षेत्रासाठी नवोन्मेष, उद्योजकता, बौद्धिक संपदा निर्मिती यांना चालना देऊन तसेच देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय गुंतवणूकीला उत्प्रेरक बनवून, महाराष्ट्राला AVGC-XR क्षेत्रासाठी एक प्रमुख जागतिक गंतव्यस्थान (Global Destination) म्हणून स्थापित करण्याचे शासनाचे उद्दिष्ट आहे. सदर क्षेत्राच्या प्रगतीसाठी आवश्यक असलेली पायाभूत परिसंस्था मजबूत करण्यासाठी AVGC-XR पार्कस, समुह विकास, चाचणी आणि प्रमाणन सुविधा, डिझाइन स्टुडिओ, उत्कृष्टता केंद्र, आभासी उत्पादन स्टुडिओ, तसेच अत्याधुनिक पायाभूत सुविधा विकसित करणे, कौशल्य विकासाद्वारे भविष्यासाठी मनुष्यबळ तयार करणे, AVGC-XR क्षेत्रातील स्टार्टअप आणि नवोन्मेषाला प्रोत्साहन देणे, बाजार विकास सहाय्य, व्यवसाय सुलभता, धोरणात्मक प्रोत्साहने, संस्थात्मक यंत्रणा मजबूत करणे तसेच केंद्र व राज्य शासनाच्या इतर धोरणांचे व कार्यक्रमांचे अभिसरण करणे या बाबींवर विशेष भर देणे आवश्यक आहे. या सर्व बाबी साकल्याने विचारात घेवून महाराष्ट्र ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिअॅलिटी (AVGC-XR) धोरण-२०२५ तयार करण्यात आले असून राज्य मंत्रिमंडळाच्या दिनांक १६.०९.२०२५ रोजी संपन्न झालेल्या बैठकीत त्यावर सखोल व सविस्तर चर्चा करून त्यास मान्यता देण्यात आली आहे. सदर पार्श्वभूमीवर पुढीलप्रमाणे शासनाची मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.

- अ) महाराष्ट्र ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिअॅलिटी (AVGC-XR) धोरण-२०२५ यास मान्यता देण्यात येत आहे (मराठी धोरण “परिशिष्ट-१” व इंग्रजी धोरण “परिशिष्ट-२” सोबत जोडले आहे). सदर धोरणाचा कालावधी ५ वर्षे अथवा नवीन धोरण जाहीर होईपर्यंत वैध असेल.
- ब) महाराष्ट्र ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिअॅलिटी (AVGC-XR) धोरण-२०२५ अंतर्गत पात्र AVGC-XR घटकांना धोरणातील तरतुदीप्रमाणे वित्तीय तसेच बिगर-वित्तीय प्रोत्साहने देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- क) सदर धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठी प्रोत्साहनांकरीता धोरण कालावधीसाठी (सन २०२५-३०) अंदाजित खर्च रु.१,३०६ कोटी, तसेच त्यापुढील २० वर्षांसाठी (२०३१-२०५०) अंदाजित खर्च रु.१,९६० कोटी असा एकूण रु.३,२६६ कोटी इतक्या खर्चास मान्यता देण्यात येत आहे. त्यापैकी चालू आर्थिक वर्ष २०२५-२६ साठी रु.१०० कोटी इतकी अतिरिक्त अर्थसंकल्पिय तरतूद उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. सदर तरतूद माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ धोरणांतर्गत असलेल्या (२८५२ ०५३२) या अनिवार्य लेखाशीर्षांतर्गत उपलब्ध करून देण्यात येईल.
- ड) AVGC-XR धोरणांतर्गत रु.२०० कोटीचा एक समर्पित वेव्हज सहभाग निधी (WAVES Participation Fund) स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- इ) AVGC-XR क्षेत्रात काम करणाऱ्या स्थानिक उद्योजकांनी स्थापन केलेल्या स्टार्टअप्सना पाठिंबा देण्यासाठी धोरणांतर्गत रु. ३०० कोटीचा समर्पित निधी (AVGC-XR Fund) स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

२. महाराष्ट्र ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिअॅलिटी (AVGC-XR) धोरण-२०२५ मराठी भाषेतील तरतुदींच्या अर्थ विवरणासाठी इंग्रजी भाषेतील तरतुदी विचारात घेण्यात याव्यात. सदर धोरणातील तरतुदींचे अर्थ विवरण करण्याचा अधिकार शासनास असेल व तो अंतिम समजण्यात येईल.

३. मा. मंत्रिमंडळाने दिलेली मान्यता विचारात घेऊन, या शासन निर्णयातील संबंधित तरतुदींच्या संदर्भात विविध विभागांकडून स्वतंत्रपणे शासन निर्णय/अधिसूचना तातडीने निर्गमित करणे आवश्यक आहे. त्यासंबंधी यादी या शासन निर्णयासोबतच्या “प्रपत्र-अ” मध्ये नमूद करण्यात आली आहे. त्यानुसार

संबंधित विभागाकडून तत्संबंधी आदेश/ मार्गदर्शक तत्वे/ शासन निर्णय/ विकास नियंत्रण नियमावलीत सुधारणा/ अधिसूचना तातडीने निर्गमित करण्याबाबत कार्यवाही करण्यात यावी.

४. सदर शासन निर्णय मा. मंत्रिमंडळाच्या दि.१६.०९.२०२५ रोजी संपन्न झालेल्या बैठकीत प्राप्त मान्यतेनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

५. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आला असून, त्याचा संकेतांक २०२५११०३१६४५४०१६१० असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने सांक्षातिक करून निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(डॉ. पी. अन्बलगन)
सचिव (उद्योग), महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.सभापती,विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय,विधानभवन, मुंबई.
२. मा. अध्यक्ष,विधानसभा यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
३. मा. उपसभापती, विधान परिषद यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
४. मा. उपाध्यक्ष,विधानसभा यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
५. मा. विरोधी पक्षनेता,महाराष्ट्र विधान परिषद यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधान मंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
६. मा. विरोधी पक्षनेता,महाराष्ट्र विधानसभा यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
७. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई.
८. मा.मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव,मुख्यमंत्री सचिवालय, मंत्रालय, मुंबई.
९. मा.उप मुख्यमंत्री तथा मंत्री (नगर विकास) यांचे प्रधान सचिव,मुख्यमंत्री सचिवालय, मंत्रालय, मुंबई.
१०. मा.उप मुख्यमंत्री तथा मंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे सचिव, मुख्यमंत्री सचिवालय, मंत्रालय, मुंबई.
११. मा. मंत्री (उद्योग) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१२. मा. राज्य मंत्री (उद्योग) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१३. मा. मंत्री (सर्व) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१४. मा. राज्य मंत्री (सर्व) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१५. अपर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१६. अपर मुख्य सचिव (महसूल), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१७. अपर मुख्य सचिव (नवि-१), नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१८. अपर मुख्य सचिव, सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१९. अपर मुख्य सचिव (ऊर्जा), उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२०. अपर मुख्य सचिव, कौशल्य विकास, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२१. अपर मुख्य सचिव, कृषि,पशुसंवर्धन, दुग्धविकास व मत्स्यसंवर्धन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२२. प्रधान सचिव, नियोजन विभाग,मंत्रालय, मुंबई.
२३. प्रधान सचिव, सामान्य प्रशासन (माहिती व तंत्रज्ञान) विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

२४. प्रधान सचिव, ग्राम विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२५. प्रधान सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२६. प्रधान सचिव (कामगार), उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२७. प्रधान सचिव, पर्यावरण व वातावरणीय बदल विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२८. प्रधान सचिव (नवि-२), नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२९. प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३०. प्रधान सचिव (पर्यटन), पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३१. सचिव (सांस्कृतिक कार्य), पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३२. सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३३. सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/ सचिव, सर्व मंत्रालयीन विभाग.
३४. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ, अंधेरी (पूर्व), मुंबई.
३५. विकास आयुक्त (उद्योग), उद्योग संचालनालय, मुंबई.
३६. सर्व महानगरपालिका आयुक्त.
३७. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण कंपनी लिमिटेड, मुंबई.
३८. व्यवस्थापकीय संचालक, सिडको, मुंबई.
३९. विभागीय आयुक्त, कोकण/पुणे / नाशिक / नागपूर/ छत्रपती संभाजीनगर/ अमरावती.
४०. नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
४१. संचालक, सॉफ्टवेअर टेक्नॉलॉजी पार्क्स ऑफ इंडिया, मुंबई/पुणे.
४२. सर्व सह सचिव /अवर सचिव/ कक्ष अधिकारी (उद्योग), उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
४३. प्रधान सचिव (उद्योग) यांचे स्वीय सहायक, उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
४४. उप सचिव (उद्योग-२) यांचे स्वीय सहायक, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
४५. निवड नस्ती (उद्योग-२)

महाराष्ट्र ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिअॅलिटी (AVGC-XR) धोरण

प्रपत्र-अ

अ.क्र.	सोबतच्या धोरणातील परि. क्रमांक	कार्यवाही विषय	कार्यवाही अपेक्षित संबंधित विभागाचे नाव
१	२	३	४
१.	१.७	डेटा सेंटर्स आणि क्लाउड आधारित पायाभूत सुविधा	नगर विकास विभाग (नवि-१)
	५.१	कोणत्याही झोनमध्ये AVGC-XR घटकाची स्थापना	
	५.६	मालमत्ता कर	
२.	१.५	उत्कृष्टता केंद्र (CoE)	कौशल्य विकास, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग
	२	कौशल्य विकासाद्वारे भविष्यासाठी मनुष्यबळ तयार करणे	
	२.१	राज्य मंडळासाठी अभ्यासक्रमाचा विकास	
	२.२	ट्रेन-द-ट्रेनर कार्यक्रम	
	२.३	उदयोन्मुख तंत्रज्ञान म्हणून AVGC-XR क्षेत्रासाठी व्यावसायिक प्रशिक्षण	
	२.४	इंटरनशिप आणि अप्रेंटिसशिपद्वारे कौशल्य विकासाला प्रोत्साहन देणे	
	३	AVGC-XR क्षेत्रातील स्टार्टअप आणि नवोन्मेषाला प्रोत्साहन देणे	
	३.१	इनोव्हेशन लॅब	
	३.२	इंडस्ट्री अकादमी कनेक्ट	
	३.५	इनक्यूबेटर नेटवर्क	
	४.१	प्रतिभा ओळख आणि सर्जनशील नवोन्मेष व्यासपीठ (Talent Recognition and Creative Innovation Platforms)	
३.	१.५	उत्कृष्टता केंद्र (CoE)	उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग
	२.१	राज्य मंडळासाठी अभ्यासक्रमाचा विकास	
	३.५	इनक्यूबेटर नेटवर्क	
४.	६.१.२	मुद्रांक शुल्क सूट	महसूल व वन विभाग (मुद्रांक)
५.	५.५	औद्योगिक दराने वीज दर	उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग (ऊर्जा विभाग)
	६.१.३	विद्युत शुल्कातून सूट	
	६.१.४	वीज दर अनुदान	
६.	१	AVGC-XR परिसंस्थेला बळकट करणे आणि सक्षम करणे	महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ
	१.१	AVGC-XR पार्क	
		क्रिटीकल पायाभूत निधी (CIF)	
	१.२	समूह विकास	
	१.७	डेटा सेंटर्स आणि क्लाउड आधारित पायाभूत सुविधा	
	३.४	एम-हब अंतर्गत AVGC-XR साठी महाकेंद्र	
	४.६	जागतिक ऑडिओ व्हिज्युअल आणि मनोरंजन शिखर परिषद (WAVES-World Audio Visual & Entertainment Summit)	

७.	५.३	ऑपरेशन्स (२४ X ७)	उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग (कामगार विभाग)
८.	१	AVGC-XR परिसंस्थेला बळकट करणे आणि सक्षम करणे १.१ AVGC-XR पार्क क्रिटीकल पायाभूत निधी (CIF) १.२ समूह विकास १.३ चाचणी आणि प्रमाणन सुविधा १.४ डिझाइन स्टुडिओ १.५ उत्कृष्टता केंद्र (CoE) १.६ आभासी उत्पादन स्टुडिओ १.७ डेटा सेंटर्स आणि क्लाउड आधारित पायाभूत सुविधा	उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग (उद्योग विभाग)
	३.३	AVGC-XR निधी	विकास आयुक्त (उद्योग), संचालनालय उद्योग
	३.४	एम-हब अंतर्गत AVGC-XR साठी महाकेंद्र	
	३.५	इनक्यूबेटर नेटवर्क	
	४	बाजार विकास सहाय्य ४.१ प्रतिभा ओळख आणि सर्जनशील नवोन्मेष व्यासपीठ (Talent Recognition and Creative Innovation Platforms) ४.३ AVGC-XR मान्यतेकरीता पुरस्कार (Awards for AVGC/-XR Recognition) ४.४ निर्यात आणि गुंतवणुकीला पाठिंबा आंतरराष्ट्रीय सहकार्य आणि गुंतवणूक सुविधा ४.५ बौद्धिक संपदा सुविधा (Intellectual Property Facilities) ४.६ जागतिक ऑडिओ व्हिज्युअल आणि मनोरंजन शिखर परिषद (WAVES) (World Audio Visual & Entertainment Summit) ५.१ महाराष्ट्र AVGC-XR कौशल्य सल्लागार समिती	
	५.१	उद्योग दर्जा	
	५.४	अत्यावश्यक सेवेचा दर्जा	
	६	धोरणात्मक प्रोत्साहने	
	६.१	सामान्य प्रोत्साहने	
	६.२	विशेष प्रोत्साहने	
	५	व्यवसाय सुलभता ५.७ सिंगल इंटीग्रेटेड आयटी पोर्टल (MAHITI) ५.८ एकल खिडकी योजना (MAITRI)	मैत्री कक्ष
	९.	२.१ राज्य मंडळासाठी अभ्यासक्रमाचा विकास	माहिती तंत्रज्ञान विभाग
	२.३	उदयोन्मुख तंत्रज्ञान म्हणून AVGC-XR क्षेत्रासाठी व्यावसायिक प्रशिक्षण	
	३.१	इनोव्हेशन लॅब	
	३.५	इनक्यूबेटर नेटवर्क	

	४.२	AVGC-XR आयपी मार्केटप्लेस तंत्रज्ञान हस्तांतरण एकत्रिकरण	
१०.		<p>आर्थिक सवलतीच्या संदर्भातील तरतूदी धोरणांतर्गत प्रोत्साहनांकरीता निधीची तरतूद करणे सन २०२५-२६ या आर्थिक वर्षाकरीता निधी उपलब्ध करून देणे</p> <p>AVGC-XR निधी व जागतिक ऑडिओ व्हिज्युअल आणि मनोरंजन शिखर परिषद (WAVES) निधीकरीता आर्थिक तरतूद करणे</p>	वित्त विभाग
	६	धोरणात्मक प्रोत्साहने	
	६.१	सामान्य प्रोत्साहने	
	६.२	विशेष प्रोत्साहने	
११.		<p>आर्थिक सवलतीच्या संदर्भातील तरतूदी धोरणांतर्गत प्रोत्साहनांकरीता निधीची तरतूद करणे सन २०२५-२६ या आर्थिक वर्षाकरीता निधी उपलब्ध करून देणे</p> <p>AVGC-XR निधी व जागतिक ऑडिओ व्हिज्युअल आणि मनोरंजन शिखर परिषद (WAVES) निधीकरीता आर्थिक तरतूद करणे</p>	नियोजन विभाग
	६	धोरणात्मक प्रोत्साहने	
	६.१	सामान्य प्रोत्साहने	
	६.२	विशेष प्रोत्साहने	

परिशिष्ट-१

महाराष्ट्र ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिलिटी (AVGC-XR) धोरण २०२५

अनुक्रमणिका

तपशील	पृष्ठ क्र.
प्रस्तावना	-----१
१. AVGC-XR परिसंस्थेला बळकटी देणे आणि सक्षम करणे	-----८
२. कौशल्य विकासाद्वारे भविष्यासाठी मनुष्यबळ तयार करणे	-----११
३. AVGC-XR क्षेत्रात स्टार्टअप आणि नवोन्मेषाला प्रोत्साहन देणे	-----१२
४. बाजार विकास सहाय्य	-----१३
५. व्यवसाय सुलभता	-----१६
६. धोरणात्मक प्रोत्साहने	-----१७
७. संस्थात्मक चौकट मजबूत करणे	-----२३
८. केंद्र व राज्य शासनाच्या इतर धोरणांचे व कार्यक्रमांचे अभिसरण	-----२४

प्रस्तावना

भारतातील ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिअॅलिटी (AVGC-XR) क्षेत्र हे देशाच्या मीडिया आणि एंटरटेनमेंट (M&E) उद्योगाचा एक प्रमुख घटक म्हणून वेगाने उदयास येत आहे. भारतात या क्षेत्रात प्रचंड क्षमता असूनही, सध्या जागतिक बाजारपेठेतील भारताचे योगदान २.१% पेक्षा कमी आहे. १३% च्या चक्रवाढ वार्षिक वाढीच्या दरासह (CAGR) AVGC-XR क्षेत्र जागतिक मीडिया आणि एंटरटेनमेंट लँडस्केपमध्ये सर्वाधिक वेगाने वाढणाऱ्या क्षेत्रांपैकी एक आहे.

भारत एक प्रमुख घटक म्हणून जागतिक स्तरावर अग्रणी स्थान मिळण्यास सज्ज आहे. देशाची मीडिया आणि एंटरटेनमेंट बाजारपेठ सन २०२४ मध्ये २७ अब्ज डॉलरवरून सन २०३० पर्यंत १०० अब्ज डॉलर पेक्षा अधिक वाढण्याचा अंदाज आहे. यामुळे सन २०३० पर्यंत ३० लाखांहून अधिक प्रत्यक्ष रोजगार व ५१.५ लाख अप्रत्यक्ष रोजगार निर्माण होण्याची अपेक्षा आहे.

महाराष्ट्रात २९% पेक्षा अधिक AVGC-XR स्टुडिओ असून भारताच्या एकूण AVGC-XR स्टुडिओपैकी ३०% पेक्षा जास्त स्टुडिओ महाराष्ट्रात आहेत. राज्यात मुंबई आणि पुणे येथे ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स आणि गेमिंगसाठी २० विद्यापीठे स्थापन झालेली असून महाराष्ट्र राज्य AVGC-XR शिक्षण केंद्र म्हणून उदयास आले आहे. या प्रगतीच्या अनुषंगाने महाराष्ट्राने माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ अंतर्गत AVGC-XR ला उदयोन्मुख उद्योग म्हणून घोषित केले असून राज्याने AVGC-XR नवोन्मेष, गुंतवणूक आणि प्रतिभा विकास यांचे राष्ट्रीय हब म्हणून स्वतःची भूमिका प्रस्थापित केली आहे.

AVGC-XR तंत्रज्ञान आरोग्यसेवा, शिक्षण, विपणन, कृषी, संरक्षण, गेमिंग, आणि स्थावर संपदा (Real Estate) यांसारख्या विविध उद्योगांमध्ये मोठा बदल घडवत आहे. AR/VR मुळे वैद्यकीय सिम्युलेशन व रुग्ण संलग्नता, मार्केटिंगसाठी इन्टरॅक्टिव्ह अनुभव, ब्रँड स्टोरीटेलिंगसाठी आकर्षक दृश्ये, धोरणात्मक नियोजनासाठी संरक्षण क्षेत्रातील सिम्युलेशन शक्य होत आहे. गेमिंगमुळे संपूर्णतः गुंतवून ठेवणारे अनुभव निर्माण होतात व समुदाय निर्मितीला चालना मिळते, तर स्थावर संपदा (Real Estate) क्षेत्रात प्रकल्पांचे सादरीकरण अधिक प्रभावी करण्यासाठी ३-डी मॉडेलिंग आणि आभासी फेरफटका (Virtual Tour) यांचा समावेश केला जातो. या तंत्रज्ञानामुळे विविध क्षेत्रांमध्ये सातत्याने नवकल्पना साध्य होत असून, डिजिटल अनुभवांचे भविष्य घडवले जात आहे.

AVGC-XR क्षेत्राची पार्श्वभूमी

• जागतिक संदर्भ: AVGC-XR चे विस्तारणारे क्षितिज

AVGC-XR क्षेत्र जागतिक डिजिटल अर्थव्यवस्थेत एक उदयोन्मुख उद्योग म्हणून ओळख निर्माण करत असून त्याद्वारे सकल देशांतर्गत उत्पादन (GDP), निर्यात आणि रोजगारामध्ये लक्षणीय योगदान देण्याचे अपेक्षित आहे. OTT प्लॅटफॉर्म, मोबाइल गेमिंग, व्हर्च्युअल लर्निंग आणि एंटरप्राइझ सिम्युलेशन यामधून इमर्सिव्ह कंटेंटसाठी ग्राहकांची वाढती मागणी, अब्जावधी डॉलर्सची जागतिक बाजारपेठ निर्माण करत आहे. यामुळे भांडवल प्रवाह, बौद्धिक संपदा (IP) व्यवहार आणि सेवा-निर्यातीचा वेग वाढत असून, विकसित अर्थव्यवस्था वाढत्या खर्चाचे व्यवस्थापन करण्यासाठी व विशेष कौशल्यांचा लाभ मिळवण्यासाठी अंतर्गत (in-house) उत्पादनाऐवजी बाह्ययंत्रणा व सह-उत्पादनाकडे वळत आहेत. परिणामी AVGC-XR हे क्षेत्र जागतिक सर्जनशील मूल्य साखळीमध्ये उच्च-वाढीचे व्यापारयोग्य सेवा क्षेत्र म्हणून उदयास येत आहे.

पारंपरिक बाजारपेठेतील पुरवठा-बाजूच्या मर्यादा-विशेषतः प्रतिभेची उपलब्धता व उत्पादन प्रमाणतेमध्ये - स्पर्धात्मक फायद्यांसह उदयोन्मुख अर्थव्यवस्था केंद्रस्थानी येत आहे. यामध्ये कमी खर्चातील उच्च-गुणवत्तेची

उत्पादन परिसंस्था; तंत्रज्ञान-प्रवीण, कुशल, सक्षम मनुष्यबळ; आणि वेगाने विकसित होणारी डिजिटल पायाभूत सुविधा यांचा समावेश आहे. सर्जनशील पुरवठा-साखळ्यांची जागतिक पुनर्संरचना आयपी निर्मिती, पोस्ट-प्रॉडक्शन, व्हीएफएक्स आणि गेमिंग सेवांमध्ये मूल्य मिळविण्यासाठी नवीन हबसाठी संधी निर्माण होत आहे. हे संक्रमण केवळ मोठ्या प्रमाणात रोजगार निर्मितीला चालना देत नाही तर डिजिटल सेवांमध्ये व्यापाराचे स्वरूपही बदलत आहे, यामुळे AVGC-XR क्षेत्र हे देशांतर्गत आर्थिक वृद्धी आणि सीमापार व्यापाराचे प्रमुख इंजिन बनत आहे.

या आर्थिक परिवर्तनाचा लाभ घेण्यासाठी महाराष्ट्र अद्वितीय स्थानावर आहे. मुंबईत केलेल्या प्रगत माध्यम परिसंस्थेसह आणि टियर १ आणि टियर २/३ शहरांमध्ये वाढत्या AVGC-XR क्षमतांसह, राज्य आंतरराष्ट्रीय मूल्य साखळींमध्ये जोडण्यासाठी आवश्यक असलेल्या प्रतिभेची खोली, पायाभूत सुविधा आणि जागतिक उद्योग संबंधांना एकत्रित करते.

महाराष्ट्राच्या AVGC-XR धोरणाचा उद्देश थेट परकीय गुंतवणूक प्रोत्साहित करून, बौद्धिक संपदा विकास सक्षम करून आणि निर्यात-केंद्रित सर्जनशील उद्योगांना पाठबळ देऊन जागतिक सर्जनशील अर्थव्यवस्थेत महाराष्ट्राचा सहभाग वाढविणे हा आहे. जागतिक दर्जाच्या संस्था, एकात्मिक उत्पादन समूह आणि डिजिटल सक्षमकर्त्यांमध्ये गुंतवणूक करून राज्य, सेवा आधारित उद्योग संरचनेतून सामग्री नेतृत्वाकडे वाटचाल करण्याचा प्रयत्न करीत आहे आणि त्यातून सर्जनशील उद्योगांसाठी जागतिक स्तरावर स्पर्धात्मक व नवोन्मेष-चालित केंद्र म्हणून महाराष्ट्र प्रमुख उद्योग हब म्हणून स्वतःचे स्थान निर्माण करत आहे.

• महाराष्ट्राची धोरणात्मक अत्यावश्यकता: AVGC-XR वाढ आणि प्रादेशिक समृद्धीला उत्तेजन देणे

महाराष्ट्र हे भारताच्या सर्जनशील आणि डिजिटल कौशल्याचे दीपस्तंभ म्हणून उभे आहे. चित्रपट, डिजिटल मीडिया व दृश्य कथाकथनातील समृद्ध परंपरेचा लाभ घेत राज्याने, सृजनशीलता आणि परस्परसंवादी सामग्री निर्मितीचे पॉवरहाऊस म्हणून महाराष्ट्र उदयास येत आहे.

भारताच्या AVGC-XR निर्यातीत राज्यातील जागतिक दर्जाचे स्टुडिओ व अग्रगण्य संस्थांच्या विद्यमान पायाभूत सुविधा ही राज्याच्या योगदानाची महत्त्वाचे टप्पे आहेत. तसेच माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ अंतर्गत AVGC-XR उदयोन्मुख उद्योग म्हणून घोषित केलेले आहे.

AVGC-XR क्षेत्र हे जागतिक मागणी, लोकसंख्याशास्त्रीय प्रवाह व डिजिटल परिवर्तनाच्या एकत्रित परिणामामुळे लक्षणीय वाढीसाठी सज्ज आहे. खालील प्रमुख वाढीच्या चालकांद्वारे महाराष्ट्र राज्य या प्रभावांचा लाभ घेण्यासाठी अद्वितीयरीत्या सक्षम आहे:

- डिजिटल कंटेंटची वाढती जागतिक आणि देशांतर्गत मागणी:** स्मार्टफोनचा व्यापक प्रसार, हाय-स्पीड इंटरनेट आणि OTT प्लॅटफॉर्मच्या जलद वाढीमुळे, एकत्रितपणे सर्व वयोगटातील लोकसंख्येमध्ये उच्च-गुणवत्तेच्या ॲनिमेशन, प्रभावी VFX आणि आकर्षक गेमिंग कंटेंटची मागणी प्रचंड वेगाने वाढली आहे.
- तंत्रज्ञानाचे वेगवान एकत्रिकरण (AI, XR, Web३):** कृत्रिम बुद्धिमत्ता, अत्याधुनिक व्हर्चुअल उत्पादन तंत्रे, ब्लॉकचेन आणि ट्रान्सफॉर्मेटिव्ह मेटाव्हर्स प्लॅटफॉर्म यासारख्या उदयोन्मुख तंत्रज्ञानाचे अखंड एकत्रीकरण सर्जनशील लँडस्केपला बदलत असून अभूतपूर्व संधी निर्माण होत आहे. गेमिंग, डिजिटल मालमत्ता आणि इमर्सिव्ह स्टोरीटेलिंग यामुळे मोठ्या प्रमाणात नवीन महसूल-स्रोत निर्माण होत आहेत.
- मजबूत धोरण आणि पायाभूत सुविधांचा चालना:** डिजिटल इंडिया, स्टार्टअप इंडिया व मेक इन इंडिया यांसारख्या दूरदर्शी उपक्रमांसह, डिजिटल सर्जनशील उद्योगांना जोमाने प्रोत्साहन देण्यासाठी केंद्र

आणि राज्य पातळीवर एक मजबूत आणि स्थिर धोरणात्मक पाठबळ मिळत आहे. महाराष्ट्रातील उदयास येणारे AVGC-XR हब व समर्पित पार्क्स हे अत्याधुनिक प्लग-अँड-प्ले पायाभूत सुविधा प्रदान करण्यासाठी संरचित केलेले असून हे नावीन्यपूर्णतेला गतिमान करण्यासाठी आणि उद्योगाच्या वाढीला गती देण्यासाठी सक्षम करण्यात येत आहेत.

- iv. **गतिमान युवा लोकसंख्या आणि कौशल्य गती:** भारताची ६५% पेक्षा जास्त लोकसंख्या ३५ वर्षाखालील असल्याने, इमर्सिव्ह आणि परस्परसंवादी सामग्रीची मागणी झपाट्याने वाढत आहे. याचा फायदा AVGC क्षेत्रातील विशेष शैक्षणिक व व्यावसायिक प्रशिक्षण कार्यक्रमांच्या जलद विस्तारामुळे अधिक बळकट झाला आहे. यामुळे उद्योगासाठी कुशल प्रतिभांचा सातत्याने पुरवठा सुनिश्चित होत आहे.
- v. **विस्तारित निर्यात आणि बौद्धिक संपदा मुद्रीकरणाच्या संधी:** भारताचा स्पर्धात्मक प्रतिभा खर्च, कोविड-नंतरच्या मजबूत व कार्यक्षम रिमोट वर्कफ्लो यामुळे महाराष्ट्र राज्यातील स्टुडिओ ऑनिमेशन आणि VFX साठी जागतिक बाह्यस्त्रोतांसाठी अत्यंत आकर्षक बनले आहेत. यामुळे आंतरराष्ट्रीय स्तरावर बौद्धिक संपदा निर्मिती, परवाना आणि मुद्रीकरण यासाठी महत्त्वपूर्ण संधी निर्माण झाल्या आहेत.
- vi. **वेव्हज-महाराष्ट्र —नवोन्मेषावर जागतिक प्रकाशझोत:** वेव्हज कार्यक्रमात महाराष्ट्र स्वतःची प्रभावी छाप उमटवण्यासाठी सज्ज असून राज्य AVGC-XR नवोन्मेषासाठी एक प्रमुख ठिकाण म्हणून स्वतःचे स्थान प्रस्थापित करेल. इमर्सिव्ह प्रदर्शने, थेट प्रात्यक्षिके आणि धोरणात्मक नेटवर्किंग तंत्रांद्वारे, राज्यातील अत्याधुनिक पायाभूत सुविधा, समृद्ध नवोपक्रम परिसंस्था आणि डिजिटल सर्जनशील उद्योगांसाठी धोरण-चालित समर्थन यावर प्रकाश टाकण्यात येईल. हे जागतिक व्यासपीठ आंतरराष्ट्रीय सहकार्य, गुंतवणूक आणि प्रतिभा आकर्षित करण्याची एक अतुलनीय संधी देते, ज्यामुळे भारताच्या AVGC-XR क्षेत्राची राजधानी बनण्याच्या महाराष्ट्राच्या दृष्टिकोनास बळकटी प्राप्त होईल.

- **महाराष्ट्रात संधींचा वापर - धोरणात्मक विकास उत्प्रेरक:** मुंबई व पुणे ही शहरे महत्वाचे प्रणेता म्हणून काम करत असताना, हे धोरण महाराष्ट्राच्या टियर २ आणि टियर ३ शहरांमध्ये AVGC-XR वाढ आणि विकासासाठी प्रचंड संधी निर्माण करते आणि त्यास सक्रियपणे चालना देते.

महाराष्ट्राच्या AVGC-XR धोरण-२०२५ अंतर्गत नागपूर, नाशिक, छत्रपती संभाजीनगर, कोल्हापूर आणि सातारा या शहरांना संभाव्य प्रादेशिक AVGC समुह म्हणून याआधीच ओळखले गेले आहे. हा भविष्याभिमुख दृष्टिकोन संतुलित व समतुल्य प्रादेशिक विकासाला चालना देण्यासाठी संरचित केला आहे, ज्यामुळे या प्रत्येक शहराच्या अद्वितीय क्षमतेचा उपयोग करून अधिक वैविध्यपूर्ण, लवचिक व आर्थिकदृष्ट्या गतिमान परिसंस्था निर्माण करण्याचा प्रयत्न आहे. या विस्ताराला चालना देणाऱ्या प्रमुख संधींमध्ये खालील बाबी समाविष्ट आहेत:

- i. **किफायतशीर व्यवसाय वातावरण आणि आर्थिक वाढ:** टियर २ व टियर ३ शहरे कमी स्थावर मालमत्ता खर्च, कमी कार्यान्वयन खर्च आणि अधिक स्पर्धात्मक प्रतिभा उपलब्ध लँडस्केप देतात. यामुळे अश्या शहरांसाठी मोठ्या प्रमाणात आर्थिक वाढ, नवीन गुंतवणूक आकर्षित करणे, स्थानिक उद्योजकतेला चालना, रोजगार निर्मिती तसेच नवीन आणि विस्तारित AVGC-XR उपक्रमांसाठी पोषक वातावरण निर्माण होऊन ही शहरे या उद्योगांसाठी अत्यंत आकर्षक ठरतील.
- ii. **मुबलक आणि सक्षम मनुष्यबळ:** टियर II व टियर III या शहरांमध्ये AVGC-XR क्षेत्रात योगदान देण्यास उत्सुक असलेल्या तरुण, सुशिक्षित व अनुकूल प्रतिभेची/मनुष्यबळाची झपाट्याने वाढ होत आहे. स्थानिक शैक्षणिक व व्यावसायिक प्रशिक्षण केंद्रांचा सक्रिय विकास आणि मजबूत डिजिटल पायाभूत सुविधांमुळे कुशल व्यावसायिकांचा सातत्यपूर्ण पुरवठा सुनिश्चित केला जात आहे. नाशिक,

नागपूर, छत्रपती संभाजीनगर व कोल्हापूर यांसारख्या जिल्ह्यांमध्ये सहज उपलब्ध असलेले व प्रशिक्षित कर्मचारी वर्ग उद्योगांच्या वाढीसाठी मजबूत पाया प्रदान करते.

- iii. **मजबूत पायाभूत सुविधांची उपलब्धता आणि डिजिटल कनेक्टिव्हिटी:** हाय-स्पीड इंटरनेट, विश्वासार्ह वीज पुरवठा आणि विकसित होणारे दळणवळणाचे जाळे यासह डिजिटल पायाभूत सुविधांमध्ये राज्य शासनाने केलेली लक्षणीय गुंतवणूकीमुळे ही शहरे उच्च-तंत्रज्ञान उद्योगांसाठी अधिकाधिक अनुकूल होत आहेत. हे AVGC-XR व्यवसायांसाठी अखंड कनेक्टिव्हिटी आणि कार्यान्वयन कार्यक्षमता सुनिश्चित करते, ज्यामुळे ते या सर्वत्र पसरलेल्या वातावरणामध्ये भरभराटीस येऊ शकतात आणि त्यामध्ये विकसित होत असलेल्या दुर्गम आणि संकरित कामाच्या पद्धतीशी सुसंगत राहण्याची क्षमता सुनिश्चित होते.
- iv. **भांडवल आणि नवोन्मेषासाठी वाढता प्रवेश:** उदयोन्मुख शहरी केंद्रांमध्ये व्यवसायांना सक्रियपणे पाठबळ देण्यासाठी गुंतवणूकदारांची स्पष्ट आणि वाढती इच्छुकता दिसून येत आहे. सुधारित डिजिटल कनेक्टिव्हिटी आणि वाढत्या तांत्रिकीकरणामुळे स्थानिक नवोन्मेषाला चालना मिळत असून नवोपक्रमाच्या विस्तारासाठी पोषक वातावरण निर्माण होत आहे.
- v. **वाढलेली जीवन गुणवत्ता आणि सांस्कृतिक समृद्धी:** ही शहरे उत्कृष्ट कार्य-जीवन संतुलन, कमी राहणीमान खर्च आणि उच्च जीवनमान गुणवत्ता देतात, जे गुणवत्तापूर्ण प्रतिभेचे महत्त्वपूर्ण आकर्षण ठरते. त्याच बरोबर, त्यांच्या अद्वितीय स्थानिक संस्कृती आणि उत्साही समुदाय हे मूळ सामग्री निर्मितीसाठी प्रेरणादायी स्रोत ठरतात, ज्यामुळे स्वतंत्र व वेगळी सर्जनशील ओळख विकसित होते.
- vi. **देशांतर्गत बाजारपेठेचा विस्तार:** या शहरांमधील वेगाने वाढणारा मध्यमवर्ग व वाढती उत्पन्न पातळी यामुळे डिजिटल मनोरंजनाची मागणी मोठ्या प्रमाणावर वाढत आहे, यामुळे AVGC-XR उत्पादने व सेवांसाठी मजबूत स्थानिक बाजारपेठ निर्माण होत असून स्थानिक सामग्रीच्या व्यापाराला चालना मिळत आहे.
- vii. **महाराष्ट्र आपल्या शहरी परिसंस्थेच्या सर्व स्तरांमध्ये AVGC-XR क्षेत्राच्या विकासाला धोरणात्मकरित्या चालना देत आहे, त्यामुळे वैविध्यपूर्ण, लवचिक व अत्यंत गतिमान परिसंस्था निर्माण होत आहे, लक्षणीय गुंतवणूक आकर्षित करून स्थानिक प्रतिभेच्या वृद्धीसह संपूर्ण राज्यात समान आर्थिक वाढ सुनिश्चित केली जाते.**

अ) धोरणाचा दृष्टीकोन

AVGC-XR क्षेत्रात नवोन्मेषाला चालना देणे, गुंतवणूक आकर्षित करणे आणि बौद्धिक संपदा निर्मितीस प्रोत्साहन देऊन महाराष्ट्राला एक प्रमुख स्थान देणे. राज्याच्या समृद्ध सांस्कृतिक वारशाचा लाभ घेऊन प्रतिभेचे संगोपन करणे, उत्कृष्टतेची केंद्रे उभारणे आणि कौशल्य विकास उपक्रमांना चालना देणे यांद्वारे जागतिक दर्जाची सर्वसमावेशक परिसंस्था विकसित करणे हा धोरणाचा दृष्टीकोन आहे.

ब) धोरणाची उद्दिष्टे

- पुढील पाच वर्षांत महाराष्ट्रातील AVGC-XR क्षेत्रात अंदाजे रु. २५,००० कोटी वरून रु. ६५,००० कोटी पर्यंत वाढ करून, सरासरी वार्षिक २५% वाढ साध्य करण्याचे लक्ष्य आहे.
- राष्ट्रीय स्तरावरील AVGC-XR क्षेत्रातील राज्याचा वाटा २०% वरून २५% पर्यंत वाढवणे, व महाराष्ट्र एक आघाडीचे सर्जनशील अर्थव्यवस्था हब म्हणून प्रस्थापित करणे.
- AVGC-XR मूल्य साखळीमध्ये रु. ५०,००० कोटी रकमेची गुंतवणूक आकर्षित करणे.

- कौशल्य, कौशल्यवर्धन आणि उद्योजकतेला प्रोत्साहने देऊन ५ लाख रोजगाराच्या संधी (प्रत्यक्ष + अप्रत्यक्ष) निर्माण करणे.
- आंतरराष्ट्रीय सह-उत्पादन, निर्यात आणि धोरणात्मक भागीदारीद्वारे बौद्धिक संपदा(IP) निर्मितीला प्रोत्साहन देणे आणि जागतिक दृश्यमानता वाढवणे.
- नवोन्मेष, संशोधन व उत्पादन उत्कृष्टतेला चालना देण्यासाठी AVGC-XR पार्कस, उत्कृष्टता केंद्रे व व्हर्चुअल स्टुडिओ स्थापन करणे.

क) धोरणाची वैधता आणि पुनर्विलोकन

महाराष्ट्र AVGC-XR धोरण-२०२५ या धोरणाचा कालावधी ५ वर्षे अथवा नवीन धोरण जाहीर होईपर्यंत वैध राहील. धोरणाची प्रासंगिकता आणि परिणामकारकता सुनिश्चित करण्यासाठी वेळोवेळी (किमान दर २ वर्षांनी) पुनर्विलोकन करून अद्ययावत केले जाईल. या पुनर्विलोकन प्रक्रियेत उद्योग भागधारक, शैक्षणिक तज्ञ तसेच शासकीय संस्थांशी सल्लामसलत केली जाईल. धोरणात कोणतेही आवश्यक बदल किंवा सुधारणा प्रचलित कायदेशीर व प्रशासकीय प्रक्रियेनुसार करण्यात येतील.

ड) धोरणांतर्गत पात्रता

महाराष्ट्र AVGC-XR धोरण २०२५ अंतर्गत देण्यात येणाऱ्या विविध प्रोत्साहनांसाठी महाराष्ट्रात नोंदणीकृत असलेले पात्र घटक: पात्र घटक म्हणजे कंपनी म्हणून स्थापन केलेला कोणताही औद्योगिक उपक्रम/व्यवसाय ज्यामध्ये खाजगी, सहकारी, सार्वजनिक, ट्रस्ट, LLP किंवा संयुक्त उपक्रम समाविष्ट आहे जे AVGC-XR घटक स्थापन करतील. या घटकाला धोरणाच्या संदर्भात AVGC-XR क्षेत्रातील 'AVGC-XR घटक' किंवा 'घटक' असे संबोधले जाईल.

ई) व्याख्या

- १) **AVGC-XR क्षेत्र** - AVGC-XR क्षेत्रामध्ये कंपन्या, संयुक्त उपक्रम, लक्षित गट, सल्लागार व सर्जनशील व्यावसायिकांचा समावेश आहे, जे संकल्पना, उत्पादन, पोस्ट-प्रॉडक्शन, माध्यम आणि बौद्धिक संपदा हक्क व्यवस्थापन, ॲनिमेशन, ऑडिओचे प्रकाशन व विपणन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, स्पेशल इफेक्ट्स, एडिटिंग, मोबाइल, कन्सोल, डेस्कटॉप गेम्स (जुगार वगळता) आणि कॉमिक्स कंटेंटसह डिजिटल गेम डेव्हलपमेंट या क्षेत्रात कार्यरत आहेत. तसेच हे घटक प्री-प्रॉडक्शन पाइपलाइनमध्ये सॉफ्टवेअर वापराचा विकास, प्रशिक्षण आणि प्रगत संशोधन, AVGC-XR विषयांचा विकास, संबंधित तंत्रज्ञान आणि व्यवसाय व्यवस्थापन सेवा यांसारख्या उत्पादने आणि संबंधित सेवांना सक्रियपणे प्रोत्साहन देतात.
- २) **ॲनिमेशन** - ॲनिमेशन म्हणजे गतीची भ्रामक कल्पना (Illusion) निर्माण करण्यासाठी एकामागून एक फ्रेम्स प्रदर्शित करण्याचे तंत्रज्ञान. मनोरंजन, शिक्षण, आरोग्यसेवा, कृषी, डिझाइन, गेम डेव्हलपमेंट, सिम्युलेशन इ. क्षेत्रामध्ये ॲनिमेशनचा वापर केला जातो. हे ॲनिमेशन म्हणजे ड्रॉइंग, संगणक ग्राफिक्स किंवा २D किंवा ३D वस्तूंच्या छायाचित्रांचा वापर करून हालचाल दाखवण्याची पद्धत जी एकामागून एक पाहिल्यावर हालचालीचा भ्रम निर्माण करते. ॲनिमेशनमध्ये २D ॲनिमेशन, ३D ॲनिमेशन, क्ले ॲनिमेशन, पेपर ॲनिमेशन, स्टॉप मोशन, शॅडो ॲनिमेशन इ.चा समावेश आहे. ॲनिमेशन ॲनालॉग किंवा डिजिटल माध्यमांवर रेकॉर्ड केले जाऊ शकतात.
- ३) **ऑडिओ इफेक्ट्स** - AVGC-XR क्षेत्रातील ऑडिओ इफेक्ट्समध्ये साऊंड डिझाइन, फॉली, डबिंग आणि व्हॉइस-ओव्हर्स, पार्श्वभूमी संगीत, विशेष प्रभाव (SFX), अवकाशीय (Spatial) आणि ३D ऑडिओ, तसेच ऑडिओ मिक्सिंग आणि मास्ट्रिंग यासारख्या साऊंड घटकांची निर्मिती, एक्त्रीकरण

आणि अनुप्रयोग समाविष्ट आहे. हे घटक ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, डिजिटल/इंटरॲक्टिव्ह कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रिॲलिटी ॲप्लिकेशन्समध्ये कथाकथन, वास्तववाद, परस्परसंवादीता आणि इमर्सिव्ह अनुभव वाढवतात.

- ४) **व्हिज्युअल इफेक्ट्स(VFX)** - व्हिज्युअल इफेक्ट्स आणि पोस्टप्रॉडक्शन म्हणजे कोणत्याही चित्रपटासाठी किंवा इतर दृश्य माध्यमांसाठी तयार केलेल्या, हाताळलेल्या किंवा वाढवलेल्या प्रतिमा ज्या लाईव्ह-ॲक्शन शूटिंग दरम्यान होत नाहीत. याला Computer Generated Imagery (CGI) असेही म्हणतात. व्हिज्युअल इफेक्ट्समध्ये उद्योगातील सर्वात प्रगत ३D आणि कंपोस्टिंग सॉफ्टवेअर आणि प्लग-इन्स वापरून तयार केलेल्या कॉम्प्युटर जनरेटेड इमेजरी समाविष्ट आहेत.
- ५) **गेमिंग** — गेमिंग हा एक इलेक्ट्रॉनिक गेम आहे, ज्यामध्ये २D, ३D, व्हिडिओ, हॅडहेल्ड डिव्हाइसेस, मोबाइल, व्हर्च्युअल, कन्सोल इत्यादींचा समावेश असलेल्या विविध उपकरणांवर व्हिज्युअल फीडबॅक आणि इमर्सिव्ह अनुभव निर्माण करण्यासाठी वापरकर्ता इंटरफेससह मानवी परस्पर संवाद समावेश असतो.
- ६) **कॉमिक्स** - हे एक प्रकाशन आहे ज्यामध्ये अनुक्रमिक पॅनेलच्या स्वरूपात कॉमिक आर्ट असते जे कालक्रमानुसार मांडलेले दृश्ये दर्शवते, जे कथा किंवा कथांची मालिका सांगण्यासाठी वापरले जातात. कॉमिक्समध्ये मासिके, वर्तमानपत्रांमध्ये प्रकाशित झालेल्या कॉमिक स्ट्रिप्स, तसेच दीर्घकाळ चालणाऱ्या ग्राफिक मालिका किंवा स्वतंत्र कथासंग्रहाचा समावेश होतो. अनेक कॉमिक्स आधी स्वतंत्र पुस्तकांच्या स्वरूपात किंवा अंकांच्या मालिकेत प्रसिद्ध झालेल्या असतात.
- ७) **व्हर्च्युअल रिॲलिटी (VR)**- हे एक कृत्रिम वातावरण आहे, जे सॉफ्टवेअरच्या सहाय्याने निर्माण केलेले असून ते वापरकर्त्यास अशा प्रकारे सादर केले जाते की वापरकर्ता ते वास्तव असल्याचा अनुभव घेतो. व्हर्च्युअल रिॲलिटी प्रामुख्याने पाचपैकी दोन इंद्रियांद्वारे म्हणजेच दृष्टी आणि श्रवण याद्वारे अनुभवली जाते.
- ८) **ऑगमेंटेड रिॲलिटी (AR)** - हे रिअल टाइममध्ये वापरकर्त्याच्या वास्तविक वातावरण व डिजिटल माहितीचे एकत्रीकरण आहे. व्हर्च्युअल रिॲलिटीच्या विपरीत, जे पूर्णपणे कृत्रिम वातावरण निर्माण करते, AR विद्यमान वातावरण वापरते आणि त्यावर नवीन माहिती समाविष्ट करते.
- ९) **मिश्रित वास्तव (Mixed Reality/MR)**—यास काहीवेळा संकरीत वास्तव म्हणून संबोधले जाते. वास्तविक आणि आभासी जगाचे विलीनीकरण करून नवीन वातावरण आणि व्हिज्युअलायझेशन तयार करणे जिथे भौतिक व डिजिटल वस्तू (Digital Object) रिअल टाइममध्ये एकत्र येतात आणि एकमेकांशी संवाद साधतात.
- १०) **विस्तारित वास्तव (Extended Reality/ER)**-विस्तारित वास्तव हा संगणक तंत्रज्ञान व वापरण्यायोग्य (wearable) वस्तूंद्वारे निर्माण केलेल्या सर्व वास्तविक व आभासी एकत्रित वातावरण आणि मानव-मशीन परस्परसंवादांला संदर्भित करतो. यात ऑगमेंटेड रिॲलिटी, मिश्रित वास्तव आणि आभासी वास्तव व त्यासंबंधीत तंत्रज्ञानांचा समावेश होतो.
- ११) **आभासी उत्पादन (Virtual Production/VP)** — आभासी उत्पादन ही चित्रपट व दूरदर्शन निर्मितीची एक पद्धत आहे ज्यामध्ये संगणक-निर्मित प्रतिमा (CGI), ऑगमेंटेड वास्तव, मोशन कॅप्चर आणि इतर तंत्रज्ञानाचा वापर करून वास्तववादी वातावरण आणि व्हर्च्युअल मंचावर प्रभाव निर्माण केला जातो.
- १२) **व्हर्च्युअल प्रॉडक्शन स्टुडिओ (Virtual Production Studio/VPS)**- व्हर्च्युअल प्रॉडक्शन स्टुडिओ हे अत्याधुनिक चित्रपट निर्मिती वातावरण असून पारंपरिक उत्पादन तंत्रांना रिअल-टाइम

डिजिटल तंत्रज्ञानाशी एकत्र करतात. यात मोठ्या प्रमाणात एलईडी वॉल्स, मोशन कॅप्चर प्रणाली आणि गेम इंजिन तंत्रज्ञानाचा वापर करून इमर्सिव्ह डिजिटल वातावरण तयार करतात ज्यामध्ये कलाकार वास्तविक वेळेत संवाद साधू शकतात. आभासी प्रॉडक्शन स्टुडिओची प्रमुख वैशिष्ट्ये म्हणजे एलईडी वॉल्स आणि प्रोजेक्शन, रिअल-टाइम रेंडरिंग, कॅमेरा ट्रॅकिंग, मोशन कॅप्चर तसेच दिग्दर्शक, सिनेमॅटोग्राफर, व्हीएफएक्स टीम यांचे कार्यक्षम सहकार्य असते.

- १३) **पात्र उत्पादन खर्च (Qualified Production Expenditure) :** महाराष्ट्र राज्यात ॲनिमेशन चित्रपट, ॲनिमेशन मालिका, VR/VFX प्रकल्प, गेमिंग सॉफ्टवेअर डेव्हलपमेंट इत्यादींच्या निर्मिती दरम्यान होणारा खर्च. यामध्ये "Above the Line" खर्च वगळला जातो, म्हणजेच अभिनय / शूटिंगसाठी व्यावसायिकांसाठी भरलेल्या शुल्कावर झालेला खर्च.

धोरणातील अपवाद:- रिअल मनी गेमिंग कंपनी - रिअल मनी गेमच्या विकास आणि प्रकाशनात गुंतलेल्या कंपन्या, ज्यामध्ये आर्थिक भागीदारी गुंतलेली असते.

वरील सर्व व्याख्या भारत सरकारच्या अधिनियमानुसार व नियमानुसार त्यात वेळोवेळी केलेल्या त्या नंतरच्या कोणत्याही सुधारणा व अद्ययावतीकरण यासह विचारात घेतल्या जातील.

फ) अंमलबजावणी स्तंभ

महाराष्ट्र शासन हे AVGC-XR क्षेत्राला वाढीच्या आणि जागतिक स्पर्धात्मकतेच्या नवीन युगात नेण्यासाठी एक मजबूत व गतिमान धोरणात्मक चौकट स्थापित करण्यास वचनबद्ध आहे. ही चौकट पायाभूत सुविधा विकास, कौशल्य वृद्धी, नवोन्मेषाला चालना, निर्यातीला चालना आणि शाश्वत पद्धतींचा समावेश असलेल्या खालील धोरणात्मक स्तंभांवर आधारित आहे. हे सर्व प्रोत्साहनांच्या व्यापक संचाद्वारे समर्थित आहे.

- १) AVGC-XR परिसंस्थेला बळकट व सक्षम करणे
- २) कौशल्य विकासाद्वारे भविष्यासाठी मनुष्यबळ तयार करणे
- ३) AVGC-XR क्षेत्रात स्टार्टअप व नवोन्मेषाला प्रोत्साहन देणे
- ४) बाजार विकास सहाय्य
- ५) व्यवसाय सुलभता
- ६) धोरणात्मक प्रोत्साहने
- ७) संस्थात्मक चौकट मजबूत करणे
- ८) केंद्र व राज्य शासनाच्या इतर धोरणांचे व कार्यक्रमांचे अभिसरण

१. AVGC-XR परिसंस्थेला बळकट व सक्षम करणे

अत्याधुनिक पायाभूत सुविधांची स्थापना करून व सक्षम परिसंस्था निर्माण करून AVGC-XR उद्योगाच्या प्रगतीस प्रोत्साहन देण्याचा महाराष्ट्र शासनाचा मानस आहे. या धोरणात्मक उपक्रमांद्वारे राज्य शासन राष्ट्रीय तसेच जागतिक AVGC-XR क्षेत्रातील महाराष्ट्राचे योगदानात वाढ करण्याचे उद्दीष्ट ठेवते.

१.१ AVGC-XR पार्क्स

महाराष्ट्राला AVGC-XR क्षेत्रासाठी एक अग्रगण्य गंतव्यस्थान म्हणून स्थान मिळवून देण्यासाठी, राज्य शासन AVGC-XR पार्कसना समर्पित उद्योग हब म्हणून विकसित करण्यास चालना देईल. हे पार्क अत्याधुनिक पायाभूत सुविधा, अनुकूल व्यवसाय वातावरण आणि AVGC-XR क्षेत्रातील कार्यरत असलेले स्टार्टअप्स, सुक्ष्म, लघु व मध्यम उपक्रम व मोठ्या घटकांस व्यापक सहाय्य प्रणाली उपलब्ध करून देतील. राज्य शासनमार्फत सार्वजनिक तसेच खाजगी AVGC-XR पार्क्सच्या विकासास उत्तेजन देण्यात येईल.

महाराष्ट्रातील फिल्म सिटी (मुंबई), नवी मुंबई, पुणे, नाशिक, छत्रपती संभाजीनगर, कोल्हापूर/सातारा आणि नागपूर यांसारख्या प्रमुख ठिकाणी AVGC-XR पार्कस धोरणात्मक रित्या विकसित करण्यात येतील. हे पार्कस हाय-स्पीड डिजिटल कनेक्टिव्हिटी, मोशन कॅप्चर स्टुडिओ, पोस्ट-प्रोडक्शन लॅब, हाय-परफॉर्मन्स रेंडरिंग फार्म, साउंड रेकॉर्डिंग सुविधा आणि व्हर्चुअल प्रोडक्शन स्टुडिओ यासारख्या जागतिक दर्जाच्या सुविधांनी सुसज्ज असतील. या पायाभूत सुविधा AI-चालित ॲनिमेशन, रिअल-टाइम रेंडरिंग, इमर्सिव्ह अनुभव आणि मेटाव्हर्स-संबंधित अनुप्रयोगांसारख्या बदलत्या औद्योगिक गरजा पूर्ण करण्यासाठी विकसित केल्या जातील.

AVGC-XR संबंधित उपक्रमांना एकात्मिक औद्योगिक क्षेत्र (IIA)/माहिती तंत्रज्ञान पार्क/Standalone सुविधांमध्ये परवानगी असेल. यामध्ये ६०% क्षेत्र केवळ AVGC-XR क्षेत्र घटकांसाठी राखीव असेल, तर उर्वरित ४०% भाग निवासी, संस्थात्मक आणि मनोरंजनात्मक सुविधांसारख्या सहाय्यक क्रियाकलापांसाठी असेल. त्यामुळे एक स्वयंपूर्ण परिसंस्था विकसित होईल. महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ अंतर्भूत उपलब्ध असलेले अतिरिक्त चटई क्षेत्र निर्देशांक (FSI) सदर घटकांना उपलब्ध करून देण्यात येईल.

या धोरणात समाविष्ट केलेले AVGC-XR पार्क्स हे माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ मध्ये अंतर्भूत असलेल्या खाजगी आयटी पार्क्ससारखेच मानले जातील. महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरणांतर्गत खाजगी आयटी पार्क्सना लागू असलेली प्रोत्साहने AVGC पार्क्ससाठी देखील लागू राहतील.

१.२ समूह विकास

AVGC-XR क्षेत्राच्या वाढीला चालना देण्यासाठी, महाराष्ट्र शासनमार्फत संपूर्ण राज्यात हब-अँड-स्पोक मॉडेलवर आधारित समर्पित AVGC-XR समूह विकसित करण्यात येतील.

सेंट्रल हब: मुंबई

मुंबई हे मध्यवर्ती हब म्हणून कार्य करेल, ज्यामध्ये जागतिक दर्जाचे व्हर्चुअल प्रोडक्शन स्टुडिओ, अत्याधुनिक पोस्ट-प्रोडक्शन सुविधा, AR/VR लॅब आणि उच्च-कार्यक्षमता संगणकीय केंद्रे स्थापन केले जातील. हे हब कल्पना आणि सामग्री निर्मितीपासून ते व्यावसायीकरणापर्यंत संपूर्ण AVGC-XR मूल्य साखळीला समर्थन देण्यासाठी सामाईक सुविधा केंद्रे, अनुदानित कार्यक्षेत्रे, मेंटरशिप कार्यक्रम, कौशल्यवृद्धी उपक्रम आणि एक्सीलरेटर प्लॅटफॉर्म सुविधा देखील प्रदान करेल.

प्रादेशिक समूह

महाराष्ट्राच्या विविध प्रादेशिक विभागांमध्ये स्पोकस स्थापन केले जातील, जे सेंट्रल हबशी जोडलेले प्रादेशिक AVGC-XR केंद्रे म्हणून कार्य करतील. हे स्पोकस प्रगत उत्पादन पायाभूत सुविधा, कॉमन-यूज पोस्ट-प्रोडक्शन सुविधा आणि प्रशिक्षण कार्यक्रमांना विकेंद्रित प्रवेश प्रदान करतील. प्रत्येक स्पोक स्टार्टअप्स आणि एमएसएमईसाठी तयार केलेल्या सामाईक, Pay-per-use पायाभूत सुविधांनी सुसज्ज असेल, ज्यामुळे AVGC-XR परिसंस्थेची समावेशक आणि प्रादेशिकदृष्ट्या वाढ सुनिश्चित होईल.

राज्य शासनाने अधिसूचित केल्यानुसार, मागणी आणि प्रतिभेच्या उपलब्धतेनुसार स्पोक नेटवर्कचा हळूहळू विस्तार केला जाईल. हे अनुकूल मॉडेल राज्यभरात प्रादेशिक विशेषज्ञता आणि परिसंस्था सिनर्जींना प्रोत्साहन देताना संसाधनांच्या उपाययोजनांमध्ये लवचिकता सुनिश्चित करते. या पायाभूत सुविधा विकासाला पाठिंबा देण्यासाठी, सूक्ष्म आणि लघु उद्योग समूह विकास कार्यक्रम (MSE-CDP) आणि महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक समूह विकास कार्यक्रम (MSICDP) अंतर्गत प्रोत्साहने आणि आर्थिक सहाय्य प्रदान केले जाईल. ही योजना भौतिक पायाभूत सुविधांची निर्मिती, प्रगत उपकरणांची खरेदी, क्षमता बांधणी उपक्रम आणि सामाईक सुविधा केंद्रे स्थापना सुलभ करेल, यामुळे राज्यभर AVGC-XR समूहाची शाश्वतता व विस्तारक्षमता सुनिश्चित होईल. AVGC-XR परिसंस्थेच्या वाढीसाठी महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक समूह विकास कार्यक्रम (MSICDP) या योजनेत आवश्यकतेप्रमाणे सुधारणा करण्यात येतील.

१.३ निर्णायक पायभूत सुविधा निधी (CIF) - AVGC-XR पार्कससाठी लास्ट माईल कनेक्टिव्हिटी सुनिश्चित करण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ अंतर्गत तयार करण्यात आलेला निर्णायक पायाभूत सुविधा निधीचा वापर करण्यात येईल. या निधीचा वापर हा रस्ते जोडणी, समर्पित वीज पुरवठा, पाणीपुरवठा, सांडपाणी प्रक्रिया संयंत्रे (STP), इफ्लुएंट प्रक्रिया संयंत्रे (ETP) आणि लास्ट-माईल कनेक्टिव्हिटी यासारख्या आवश्यक पायाभूत सुविधा प्रदान करण्यासाठी वापरला जाईल.

१.४ चाचणी आणि प्रमाणन सुविधा

गुणवत्ताहमीला चालना देण्यासाठी व नवोन्मेषाला पाठिंबा देण्यासाठी, महाराष्ट्र शासनाद्वारे निश्चित केलेल्या AVGC-XR समूह व AVGC पार्कसमध्ये राज्य-सहाय्यित चाचणी आणि प्रमाणन सुविधा स्थापन केल्या जातील. या सॅडबॉक्सिंग वातावरणामुळे AVGC-XR घटकांना प्रोटोटाइपची चाचणी, प्रमाणीकरण आणि परिष्कृतता करता येईल. ज्यामुळे उच्च उत्पादन गुणवत्ता, बाजारपेठेतील तयारी आणि गेमिंग, XR, ॲनिमेशन आणि VFX यासारख्या क्षेत्रांमध्ये वापरकर्ता अनुभव सुनिश्चित केले जातील.

१.५ डिझाइन स्टुडिओ

राज्य शासन AVGC-XR क्षेत्राला बळकटी देण्यासाठी राज्यातील प्रमुख ठिकाणी डिझाइन स्टुडिओ स्थापन करणे सुलभ करेल. राज्य शासनाकडून निश्चित केलेल्या महाराष्ट्रातील कला विद्यालये आणि महाविद्यालयांमध्ये हे स्टुडिओ स्थापित केले जातील. सदर स्टुडिओ हे स्टार्टअप्स, SMEs आणि उच्च-कार्यक्षमता संगणन, AR/VR लॅप्स, मोशन कॅप्चर आणि पोस्ट-प्रॉडक्शन सुविधांसह आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या पायाभूत सुविधा असलेल्या उद्योगांना सहाय्य करतील.

स्टुडिओमध्ये प्लग-अँड-प्ले, भागीदारी व सेमी-कस्टमायझेबल - कौशल्य, मार्गदर्शन आणि उद्योग नेटवर्किंगसह वैशिष्ट्यीकृत लवचीक कार्यक्षेत्रे असतील. परवडणारी क्षमता आणि प्रवेशयोग्यता सुनिश्चित करण्यासाठी शैक्षणिक आणि उद्योग भागीदारांसह विकसित केलेल्या भागीदारी संसाधनांमध्ये Pay-per-use प्रवेश उपलब्ध करून दिला जाईल.

१.६ उत्कृष्टता केंद्र (CoE)

राज्य शासन प्रस्तुत AVGC-XR धोरणाद्वारे AVGC-XR परिसंस्था बळकट करण्यासाठी उत्कृष्टता केंद्राची स्थापना करण्यास सक्रियपणे प्रोत्साहन देईल व सुलभता प्रदान करेल. सदर उद्दिष्टाकरीता खालील उत्कृष्टता केंद्रांना सहाय्य केले जाईल:

- **Indian Institute of Creative Technology (IICT)** - केंद्रीय मंत्रिमंडळाने जाहीर केल्याप्रमाणे, हे सेंटर मुंबईतील AVGC-XR क्षेत्रात संशोधन, प्रशिक्षण व उद्योग सहकार्याची एक प्रमुख संस्था म्हणून कार्य करेल. भारतीय तसेच जागतिक मनोरंजन उद्योगाला सेवा देण्यासाठी भारतात जागतिक दर्जाचे प्रतिभा विकास केंद्र तयार करणे हे IICT चे उद्दिष्ट आहे. सदर संस्था ही केवळ देशांतर्गत आणि आंतरराष्ट्रीय बाजारासाठी भारताच्या बौद्धिक संपदा (IP) निर्मितीवर लक्ष केंद्रित करेल.

मुंबईमध्ये IICT ची स्थापना सुलभ करण्यात राज्य शासनाची महत्त्वाची भूमिका असेल. राज्य शासनाने फिल्म सिटी, मुंबईजवळ जमीन उपलब्ध केली आहे. पायाभूत सुविधा विकासासाठी जलदगतीने मंजुरी, सिंगल विंडो क्लिअरन्स सहाय्य, केंद्र सरकार आणि उद्योग भागधारकांमध्ये नोडल एजन्सी म्हणून काम करणे यासारख्या इतर सुविधांसाठी सहाय्य प्रदान केले जाईल.

- **प्रादेशिक उत्कृष्टता केंद्र** - प्राधान्य क्षेत्रांमध्ये नवोन्मेष, क्षमता-निर्मिती आणि उद्योग सज्जतेला चालना देण्यासाठी, राज्य शासनाद्वारे हब आणि स्पोक मॉडेलवर संरचित प्रादेशिक उत्कृष्टता केंद्र स्थापन करण्याचे प्रस्तावित आहे. या दृष्टिकोनाचे उद्दिष्ट प्रादेशिक विकासाला चालना देणे आणि अत्याधुनिक संसाधने, कौशल्य आणि पायाभूत सुविधांवर केंद्रीकृत प्रवेश सुनिश्चित करणे आहे.

या मॉडेल अंतर्गत, एक मध्यवर्ती हब म्हणजेच IICT हे प्रगत संशोधन, नवोन्मेष आणि प्रशिक्षणाचे केंद्र म्हणून काम करेल.

या हबला पूरक म्हणून, स्थानिक उद्योग आणि कौशल्य गरजा पूर्ण करणाऱ्या प्रमुख भौगोलिक विभागांमध्ये ५ स्पोक केंद्रे स्थापन केली जातील. ही स्पोक केंद्रे अंमलबजावणी, पोहोच आणि क्षमता-निर्मिती क्रियाकलापांवर लक्ष केंद्रित करतील आणि आवश्यक सामायिक पायाभूत सुविधा (Shared Infrastructure), प्रशिक्षण मॉड्यूल आणि तांत्रिक समर्थन प्रणालींनी सुसज्ज असतील. स्पोक हे प्रादेशिक सक्षमकर्ते म्हणून काम करतील, स्थानिक भागधारकांना - जसे की MSMEs, स्टार्टअप्स, शैक्षणिक संस्था आणि सरकारी संस्था यांना ज्ञान देवाणघेवाण आणि सहकार्यासाठी केंद्रीय हबशी जोडतील.

१.७ आभासी प्रोडक्शन स्टुडिओ

आभासी उत्पादन स्टुडिओ ही उच्च-तंत्रज्ञानाची सुविधा आहे, ज्याद्वारे रिल टाइममध्ये भौतिक चित्रपट निर्मिती आणि डिजिटल तंत्रज्ञानाचे एकत्रिकरण केले जातात. ते निर्मात्यांना पुढील साधनांचा वापर करून सामग्री तयार करण्याची परवानगी देतात:

- रिल-टाइम रेंडरिंग इंजिन (उदा., अवास्तविक इंजिन)
- कलाकार आणि वस्तूंचा मागोवा घेण्यासाठी मोशन कॅप्चर सिस्टम
- परस्परसंवादी व व्हर्चुअल वातावरणासाठी AR/VR/XR तंत्रज्ञान

आभासी उत्पादन स्टुडिओमध्ये प्लग-अँड-प्ले वर्कस्पेस, अर्धसानुकूलीत उत्पादन क्षेत्र, AR/VR प्रयोगशाळा आणि उच्च-कार्यक्षमता संगणकीय प्रणाली यासह अत्याधुनिक सुविधा असतील. या जागांमध्ये उच्च-विश्वस्त डिजिटल कंटेंट निर्मिती सक्षम करण्यासाठी प्रगत पोस्ट-प्रॉडक्शन टूल्स, साउंड स्टेज, मोशन कॅप्चर सेटअप आणि ग्रीन-स्क्रीन वातावरण उपलब्ध करून दिले जाईल.

या पायाभूत सुविधा खाजगी क्षेत्रातील भागीदारांच्या सहकार्याने पीपीपी मोडमध्ये विकसित केल्या जातील, यामध्ये त्यांच्या कौशल्याचा, नाविन्यपूर्ण क्षमता आणि गुंतवणूक क्षमतेचा लाभ घेतला जाईल. राज्य शासनाद्वारे या धोरणाच्या प्रोत्साहने विभागात तपशीलवार नमूद केल्याप्रमाणे जमीन उपलब्ध करून देणे, नियामक सहाय्य देणे तसेच वित्तीय व बिगर वित्तीय प्रोत्साहने प्रदान केली जातील.

१.८ डेटा सेंटर्स आणि क्लाउड आधारित पायाभूत सुविधा

AVGC-XR क्षेत्रात उच्च-कार्यक्षमता असलेल्या संगणनाची वाढती मागणी ओळखून, महाराष्ट्र राज्य खालील गोष्टींसाठी डेटा सेंटर्स आणि क्लाउड-आधारित प्रस्तुत सेवांना सक्रियपणे प्रोत्साहन देईल:

- AVGC-XR उत्पादनासाठी कमी-विलंब, उच्च-गती असलेल्या संगणन पायाभूत सुविधा प्रदान करणे.
- क्लाउड-आधारित कार्यप्रवाहाद्वारे अखंड आंतरराष्ट्रीय सहकार्य सुलभ करणे.
- गेमिंग, VFX आणि XR अनुप्रयोगांसाठी AI-चालित ॲनिमेशन व रिल-टाइम रेंडरिंग सक्षम करणे.

२. कौशल्य विकासाद्वारे भविष्यासाठी मनुष्यबळ तयार करणे

राज्य शासन AVGC-XR उद्योगाच्या विकसित होत असलेल्या कौशल्य आवश्यकतांचे मूल्यांकन आणि निश्चिती करण्यासाठी एक कौशल्य सल्लागार समिती स्थापन करेल. या समितीमध्ये गतिमान, भविष्यासाठी सज्ज मनुष्यबळ सुनिश्चित करण्यासाठी उद्योग भागधारक आणि शैक्षणिक प्रतिनिधींचा समावेश असेल. सदर समितीमार्फत खालील उपक्रम राबविण्यात येतील:

२.१ राज्य मंडळासाठी अभ्यासक्रमाचा विकास

प्रगत तंत्रज्ञान कौशल्य आणि कौशल्य विकास उपक्रमांना चालना देण्यासाठी माध्यम व मनोरंजन कौशल्य परिषदेच्या सहकार्याने AVGC-XR क्षेत्राला समर्पित एक कौशल्य सल्लागार समिती स्थापन केली जाईल. या समितीमध्ये प्रख्यात उद्योग तज्ज्ञ, तसेच शैक्षणिक क्षेत्रातील प्रतिष्ठित व्यावसायिक आणि संबंधित शासकीय संस्थांचे प्रतिनिधी असतील. महाराष्ट्र राज्य शिक्षण मंडळ तसेच महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळाच्या अभ्यासक्रमात AVGC-XR क्षेत्राशी संबंधित महत्वाचे विषय आणि प्रशिक्षण मॉड्यूलस ओळखून त्यांचे एकीकरण करणे या बाबी समितीच्या कार्यक्षेत्रात समाविष्ट असतील. संबंधित विभागामार्फत या तरतूदीची अंमलबजावणी करण्यात येईल. याव्यतिरिक्त, राज्यभरात AVGC-XR शिक्षणाचे मानकीकरण करण्याच्या प्रमुख उद्देशाने ही समिती उद्योग भागीदारांच्या सहकार्याने कार्यशाळा व चर्चासत्रांचे आयोजन करेल.

२.२ ट्रेन-द-ट्रेनर कार्यक्रम

समितीद्वारे शाळा, तंत्रनिकेतन संस्था, विद्यापीठे, महाविद्यालये आणि प्रशिक्षण संस्थांमध्ये विशेष प्रशिक्षक-प्रशिक्षण कार्यक्रमांची संरचना करून अंमलबजावणी करण्यात येईल. हा कार्यक्रम कौशल्य विकास आणि उद्योजकता विभागाच्या अंतर्गत माध्यम व मनोरंजन कौशल्य परिषदेच्या सहकार्याने राबविला जाईल.

२.३ उदयोन्मुख तंत्रज्ञान म्हणून AVGC-XR क्षेत्रासाठी व्यावसायिक प्रशिक्षण

उद्योगाच्या बदलत्या व भविष्याभिमुख मागण्या लक्षात घेऊन, मेटाव्हर्स, कृत्रिम बुद्धिमत्ता(AI), मशीन लर्निंग आणि ब्लॉकचेन यांसारख्या अत्याधुनिक तंत्रज्ञान क्षेत्रातील उपक्रमांशी व्यावसायिक प्रशिक्षण पद्धतशीरपणे संरेखित केले जाईल. हे उदयोन्मुख तंत्रज्ञान समकालीन प्रासंगिकता आणि भविष्याची तयारी सुनिश्चित करण्यासाठी प्रशिक्षण अभ्यासक्रमात अखंडपणे एकत्रित केला जाईल.

व्यावहारिक कौशल्ये प्रदान करण्यासाठी आणि वास्तविक जगातील व्यावसायिक वातावरणात प्रत्यक्ष प्रदर्शन सुलभ करण्यासाठी संरचित केलेल्या उद्योग-नेतृत्वाखालील मजबूत व्यावसायिक प्रशिक्षण कार्यक्रम औपचारिक शिक्षण व्यवस्थेला पूरक ठरतील. राज्य शासन AVGC-XR क्षेत्रात प्रशिक्षण समाविष्ट करण्यासाठी

धोरणात्मक दृष्टिकोनाद्वारे राज्यातील कौशल्य विकास यंत्रणांचा (विशेषतः महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास संस्थेच्या (MSSDS) नेतृत्वाखालील) वापर करेल. भविष्यासाठी सज्ज आणि गतिमान उद्योगाशी संबंधित मागण्या पूर्ण करणारा कुशल प्रतिभा समूह तयार करण्याचा उद्देश साध्य केला जाईल.

२.४ इंटरनॅशनल आणि अप्रेंटिसशिपद्वारे कौशल्य विकासाला प्रोत्साहन देणे

या उपक्रमाचा उद्देश कौशल्यातील तफावत दूर करणे, रोजगाराच्या संधी वाढवणे आणि उद्योगासाठी तयार असलेल्या प्रतिभेचा सतत पुरवठा सुनिश्चित करून महाराष्ट्राला AVGC-XR क्षेत्रासाठी एक अग्रगण्य गुंतवणूक हब म्हणून स्थापित करणे आहे. या धोरणांतर्गत महाराष्ट्र शासन आणि भारत सरकारच्या विद्यमान कौशल्य विकास कार्यक्रमांद्वारे उपलब्ध असलेल्या कौशल्य प्रोत्साहनांचा लाभ पात्र उमेदवार आणि AVGC-XR घटकांना अनुज्ञेय राहील. याशिवाय या उद्दिष्टाला पाठिंबा देण्यासाठी या धोरणामध्ये अतिरिक्त प्रोत्साहने देखील देण्यात येतील.

३. AVGC-XR क्षेत्रातील नवोपक्रम आणि नवोन्मेषाला प्रोत्साहन देणे

३.१ नवोन्मेष प्रयोगशाळा (इनोव्हेशन लॅब्स)

AVGC-XR क्षेत्राच्या वाढीला चालना देण्यासाठी हे धोरण इनक्युबेशन तसेच संशोधन आणि विकास सुविधांसह नवोन्मेष प्रयोगशाळांच्या विकासाला पाठिंबा देते. माध्यम व मनोरंजन, व्हर्च्युअल प्रोडक्शन आणि कंटेंट निर्मितीत AI आणि IoT चा वापर करणाऱ्या उदयोन्मुख तंत्रज्ञानावर लक्ष केंद्रित करणाऱ्या प्रयोगशाळांना आर्थिक सहाय्य दिले जाईल. धोरणातील प्रोत्साहन विषयक प्रकरणात याविषयी सविस्तर विवेचन दिले आहे. राज्यात उद्योग वाढ आणि तांत्रिक प्रगती सुलभ करून AVGC-XR नवोन्मेष व उद्योजकता यांसाठी मजबूत परिसंस्था तयार करणे हे या उपक्रमाचे उद्दिष्ट आहे.

३.२ इंडस्ट्री-अकादमी कनेक्ट

ज्ञानाची देवाणघेवाण, सहयोगी संशोधन, तंत्रज्ञान हस्तांतरण आणि एंजल फंड्स आणि व्हेंचर कॅपिटल निधी सुलभरीत्या प्राप्त करण्यास प्रोत्साहन देण्यासाठी राज्य फिक्की (FICCI) सारख्या औद्योगिक संघटनांद्वारे स्टार्टअप्स, उद्योग तज्ज्ञ, मार्गदर्शक आणि संभाव्य गुंतवणूकदार यांच्यात संबंध प्रस्थापित करण्यास मदत करेल. या उपक्रमाचे उद्दिष्ट माध्यम व मनोरंजन आणि AVGC-XR क्षेत्रातील उदयोन्मुख तंत्रज्ञानात नावीन्यता वाढविणे आणि उद्योग-शैक्षणिक भागीदारी मजबूत करणे हे आहे. या भागीदारी संयुक्त संशोधन प्रकल्प, इंटरनॅशनल तसेच शैक्षणिक संस्था व उद्योग नेते यांच्यामधील प्रगत ज्ञानाची देवाणघेवाण सुलभ करतील.

३.३ AVGC-XR निधी

AVGC-XR क्षेत्रात काम करणाऱ्या स्टार्टअप्सना पाठिंबा देण्यासाठी धोरणांतर्गत रु. ३०० कोटी इतका समर्पित निधी स्थापन केला जाईल. सीड-स्टेज स्टार्टअप्सपासून ते स्केल-अप भांडवल शोधणाऱ्या उद्योगांच्या विविध गरजा पूर्ण करून गतिमान व शाश्वत परिसंस्था निर्माण करण्यात हा निधी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावेल. हा निधी, इक्विटी गुंतवणूक आणि वित्तपुरवठा याद्वारे सहाय्य उपलब्ध करून देईल. उद्योग विभाग वेळोवेळी निधीची संरचना आणि वापरासंदर्भात तपशीलवार कार्यान्वयन मार्गदर्शक तत्त्वे जाहीर करेल.

३.४ एम-हब/एम-क्युब अंतर्गत AVGC-XR साठी महाकेंद्र

महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ च्या अनुषंगाने, ॲनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग आणि कॉमिक्स- एक्सटेंडेड रिअॅलिटी (AVGC-XR) क्षेत्राच्या वाढीला चालना देण्यासाठी एम-हब अंतर्गत AVGC-XR करीता समर्पित महाकेंद्राची स्थापना करण्यात येईल. सदर केंद्रात

उत्पादन सुविधा, AVGC-XR स्टुडिओ, कला सादर करण्यासाठी जागा, प्रदर्शन गॅलरी आणि कलाकारांसाठी कार्यक्षेत्र यांचा समावेश असेल. एम-हबचे कार्यान्वयन चौकट आणि संरचनात्मक तपशील महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ मध्ये नमूद केलेल्या तरतुदीनुसार राहतील.

३.५ इनक्यूबेटर नेटवर्क

संपूर्ण महाराष्ट्रात एक मजबूत नवोन्मेष व उद्योजकता परिसंस्था विकसित करण्यासाठी प्रमुख शैक्षणिक संस्था आणि संशोधन संस्थांच्या सहकार्याने राज्यव्यापी इनक्यूबेटर्स नेटवर्क मजबूत करण्यासाठी राज्य शासन वचनबद्ध आहे. इनक्यूबेटर हे स्टार्टअप विकास, कौशल्य निर्मिती तसेच संशोधन आणि नवोन्मेषाचे व्यावसायीकरण यासाठी सक्षम घटक म्हणून काम करतील. हे इनक्यूबेटर्स पायाभूत सुविधा, मार्गदर्शन, निधीची उपलब्धता, उत्पादन विकास प्रयोगशाळा व उद्योग भागीदारी या सुविधा उपलब्ध करून देतील.

संस्था व इनक्यूबेटर्सची यादी कौशल्य विकास, रोजगार, उद्योजकता आणि नाविन्यता विभागाने जाहीर केलेल्या निर्देशानुसार असेल.

४. बाजार विकास सहाय्य

४.१ प्रतिभा ओळख आणि सर्जनशील नवोन्मेष व्यासपीठ उपलब्ध करून देणे

राज्य शासन उद्योन्मुख प्रतिभेला प्रोत्साहन देण्यासाठी आणि त्यांचा स्वीकार करण्यासाठी हॅकेथॉन, स्पर्धा व स्टार्टअप आव्हानांद्वारे जागरूकता मोहिमा आयोजित करेल. या मोहिमा स्थानिक नवोन्मेषांना अधोरेखित करण्यासाठी आणि महाराष्ट्रातील AVGC-XR क्षेत्रात योगदान देणाऱ्या सर्जनशील उद्योजकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी व्यासपीठ म्हणून काम करतील. धोरण कालावधीसाठी या प्रयोजनार्थ रु.५० कोटींची अर्थसंकल्पीय तरतूद करण्यात येईल.

उद्योन्मुख प्रतिभेचे संगोपन व प्रदर्शन करण्यासाठी तसेच अभूतपूर्व तांत्रिक नवोन्मेषांचा शोध घेण्यासाठी राज्य शासन खालील उपक्रम आयोजित करेल:

- अ) आघाडीच्या AVGC-XR कंपन्यांच्या सहकार्याने हॅकेथॉन व स्टार्टअप आव्हाने.
- ब) XR/Metaverse स्टार्ट-अप्सद्वारे संभाव्य स्विकारकर्त्यांना प्रयोगात्मक साधने दाखविण्यासाठी व सहकार्याला चालना देण्यासाठी आणि प्रगती प्रदर्शित करण्यासाठी एक व्यासपीठ म्हणून वार्षिक प्रमुख AVGC-XR शिखर परिषद.
- क) सुरुवातीच्या टप्प्यात सर्जनशीलतेला चालना देण्याकरीता विद्यालये आणि महाविद्यालयांमध्ये लघुपट व ॲनिमेशन स्पर्धा.

४.२ AVGC-XR आयपी बाजारपेठ तंत्रज्ञान हस्तांतरण एकत्रिकरण

महाराष्ट्र AVGC-XR धोरणात सार्वजनिक-खाजगी भागीदारी (PPP) मॉडेलद्वारे AVGC-XR IP डिजिटल बाजारपेठ उपलब्ध करून दिली जाईल. वेबसाइट आणि मोबाइल प्लॅटफॉर्म खालील प्रकारे कार्य करेल:

- **IP एक्सचेंज** - स्टुडिओ आणि निर्माते त्यांच्या ॲनिमेशन/गेमिंग/VFX IP ला परवाना किंवा विक्रीसाठी सूचीबद्ध करतील.
- **टेक ट्रान्सफर हब** - संस्था/कंपन्या, सहयोग किंवा तंत्रज्ञान हस्तांतरणासाठी साधने, इंजिने, XR नवोपक्रम, तंत्रज्ञान हस्तांतरण सुकर करणारे मार्ग या बाबी सूचीबद्ध करतील.
- **मालमत्तेसाठी बाजारपेठ** - सॉफ्टवेअरसह AVGC-XR मालमत्ता खरेदी/विक्री.
- **मॅचमेकिंग इंजिन** — AI-आधारित प्रणालीद्वारे गुंतवणूकदार, स्टुडिओ, OTT, प्रोडक्शन गृहे व आंतरराष्ट्रीय खरेदीदारांसोबत IP जुळणी.
- **कायदेशीर व IPR टूलकिट** - टेम्पलेट, कायदेशीर सेवा, मानक करार व IPR सल्लागार सहाय्य.

नवोन्मेषांचे व्यावसायीकरण सुलभ करण्यासाठी, बौद्धिक मालमत्तेचे संरक्षण करण्यासाठी आणि उद्योग आणि शैक्षणिक संस्थांमधील सहकार्याला प्रोत्साहन देण्यासाठी डिजिटल मार्केट प्लेसमध्ये तंत्रज्ञान हस्तांतरण केंद्र (TTC) देखील असेल. ही बाजारपेठ नेटवर्किंग उपक्रम आणि सह-गुंतवणूक क्रियाकलापांद्वारे जागतिक भागीदारी वाढवेल. यासाठी धोरण कालावधीमध्ये राज्य शासनाद्वारे रु.५० कोटींची अर्थसंकल्पीय तरतूद करण्यात येईल.

हे बाजारपेठ सार्वजनिक-खाजगी भागीदारी मॉडेलद्वारे विकसित केलेल्या राज्य-व्यवस्थापित ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मद्वारे संचालित असेल. कमिशन व सबस्क्रिप्शनद्वारे महसूल निर्मिती करून, पायाभूत सुविधा पुरवून, अनुदान व सुलभीकरणाद्वारे बौद्धिक संपदा नोंदणी करून राज्य शासन या उपक्रमाला पाठिंबा देईल. निर्माते, संशोधक व उद्योजकांची एक चैतन्यशील परिसंस्था निर्माण करण्याकरीता महाराष्ट्राला AVGC-XR नवोन्मेष व बौद्धिक संपदा निर्धारित वाढीचे राष्ट्रीय हब म्हणून स्थान मिळवून देणे हे या मॉडेलचे उद्दिष्ट आहे.

४.३ AVGC-XR क्षेत्राकरीता पुरस्कार

उदयोन्मुख सर्जनशील प्रतिभेला प्रोत्साहन देण्यासाठी आणि त्यांच्या कौशल्यांचे प्रदर्शन करण्यासाठी एक प्रतिष्ठित व्यासपीठ उपलब्ध करून देण्याच्या उद्देशाने राज्य शासन “महाराष्ट्र यंग क्रिएटर्स अवॉर्ड्स” सुरू करेल. विद्यार्थ्यांमध्ये सर्जनशीलतेला आणि तांत्रिक कौशल्याला राज्यव्यापी मान्यता देऊन रोजगारक्षमतेत वाढ करणे हे या उपक्रमाचे उद्दिष्ट आहे. सदर पुरस्काराकरीता महाराष्ट्रातील विद्यापीठ व महाविद्यालयीन स्तरातील विद्यार्थी विविध श्रेणींमध्ये त्यांचे प्रकल्प सादर करू शकतील. याकरीता धोरण कालावधीत रु.१० कोटींची अर्थसंकल्पीय तरतूद करण्यात येईल.

४.४ निर्यात आणि गुंतवणुकीला पाठिंबा

भारतीय AVGC-XR प्रतिभा आणि सेवांसाठीची वाढती जागतिक मागणी लक्षात घेऊन आंतरराष्ट्रीय सहकार्य, सह-उत्पादन आणि सीमापार गुंतवणूक सुलभ करण्यासाठी राज्य शासन धोरणात्मक उपाययोजना राबवेल. माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ याच्याशी सुसंगतपणे धोरण कालावधीत किमान १० सामंजस्य करारांवर स्वाक्षरी करून संयुक्त उपक्रमांना प्रोत्साहन दिले जाईल.

याव्यतिरिक्त, या क्षेत्रासाठी स्पर्धात्मक व विकास-केंद्रित परिसंस्था सुनिश्चित करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय कंपन्यांसोबत सह-उत्पादनांसाठी लक्षित उत्पादन खर्च प्रोत्साहनपर (Targeted Production Cost Incentives) सहाय्य दिले जाईल.

४.५ बौद्धिक संपदा सुलभता

महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ नुसार, भारत सरकारच्या राष्ट्रीय बौद्धिक हक्क धोरण (NIRP) आणि स्टार्टअप बौद्धिक संपदा संरक्षण योजना (SIPP) च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार पेटंट, डिझाइन, कॉपीराइट्स आणि ट्रेडमार्क्स यांसाठी सुविधा सेवा उपलब्ध करून दिल्या जातील.

४.६ जागतिक ऑडिओ व्हिज्युअल आणि मनोरंजन शिखर परिषद (WAVES-World Audio Visual & Entertainment Summit)

भारताच्या सर्जनशील परिसंस्थेला पुढे नेण्यासाठी “WAVES” हा उपक्रम एक महत्वाचा टप्पा आहे. मा.पंतप्रधानांच्या ७८ व्या स्वातंत्र्यदिनाच्या भाषणातील 'डिझाइन इन इंडिया, डिझाइन फॉर द वर्ल्ड' या दूरदर्शी आवाहनाशी सुसंगत असा हा “WAVES” उपक्रम आहे. देशाच्या प्रचंड प्रतिभेचा आणि क्षमतेचा उत्सव साजरा करताना, जगभरातील असामान्य विचारवंत, सर्जनशील प्रणेते आणि दूरदर्शी नेत्यांना एकत्र आणून

ज्ञानाची देवाणघेवाण करणे, नवोन्मेषाची लाट निर्माण करणे आणि सर्जनशीलतेच्या सीमा पुन्हा परिभाषित करणे यासाठी “WAVES” एक जागतिक व्यासपीठ म्हणून कार्य करेल.

माहिती व प्रसारण मंत्रालयाद्वारे द्वीवार्षिक/वार्षिक आयोजित WAVE परिषद उद्योग नेते, हितसंबंधित व्यक्ती व जागतिक सहभागींना एकत्र आणून या क्षेत्राचे भविष्य घडवले जाईल आणि भारतातील व्यापार संधींना चालना दिली जाईल. नवीन कल्पनांना चालना देण्यासाठी, संभाषणांना चालना देण्यासाठी, ज्ञानाची देवाणघेवाण सुलभ करण्यासाठी तसेच जगभरातील माध्यम आणि मनोरंजन उद्योगातील नेत्यांसोबत अर्थपूर्ण सहकार्य करण्यासाठी WAVES ला एक व्यासपीठ म्हणून स्थान देणे हे या शिखर परिषदेचे मुख्य उद्दिष्ट आहे. या शिखर परिषदेतील उपक्रमांमध्ये प्रदर्शने व व्यासपीठे, परिषदा, व्यवसाय बैठका (B2B बैठका), कौशल्य व प्रतिभा प्रदर्शन, प्रसार माध्यम बाजारपेठ, सांस्कृतिक संध्याकाळ, सामंजस्य करार, आपल्या कल्पना समजावून सांगण्यासाठीची सत्रे (Pitching Sessions), व्यापार वित्त पुरवठा करणारे मंच, प्रसार माध्यमांचे व्यवस्थापन, कौशल्य आव्हाने इत्यादींचा समावेश आहे.

WAVES मध्ये आघाडीच्या उद्योग संस्था आणि संघटनांद्वारे २५ आव्हानात्मक उपक्रम आयोजित केले जातील. मुख्य कार्यक्रमाच्या सुरुवातीस उदयोन्मुख प्रतिभा व अत्याधुनिक कल्पनांना शोधून काढण्यासाठी ॲनिमेशन, चित्रपट निर्मिती, गेमिंग, संगीत आणि दृश्यकला यासारख्या विविध विषयांमधील स्पर्धा घेतल्या जातील. या स्पर्धा कलात्मक आणि तांत्रिक उत्कृष्टतेला चालना देण्यासह सहकार्य आणि विविध क्षेत्रांतर्गत सहभागाला देखील प्रोत्साहन देतात. WAVES ही प्रसार माध्यमे आणि मनोरंजन उत्कृष्टतेचा उत्सव साजरा करण्याची वार्षिक परंपरा ठरेल, ज्यामध्ये प्रत्यक्ष सहभाग घेणारे स्पर्धक आणि प्रेक्षक दोघेही प्रतिभा आणि नाविन्यपूर्णतेच्या उत्साही प्रदर्शनांचा अनुभव घेऊ शकतील.

संस्थात्मक सहाय्य

जागतिक दृक्श्राव्य आणि मनोरंजन शिखर परिषद (WAVES) उपक्रमांतर्गत अखंड समन्वय, धोरणात्मक सहभाग आणि प्रभावी अंमलबजावणीसाठी राज्य शासन WAVES साठी एक समर्पित राज्य सुकाणू समिती स्थापन करेल. सदर समितीचे अध्यक्ष महाराष्ट्र राज्याचे मुख्य सचिव असतील. ही समिती उद्योग विभागाद्वारे गठीत केली जाईल आणि आंतर-विभागीय समन्वय व धोरणात्मक सुसंगतीसाठी नोडल प्राधिकरण म्हणून कार्य करेल.

राज्य सुकाणू समितीमध्ये उद्योग विभाग, कौशल्य विकास, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग, सांस्कृतिक कार्य व पर्यटन विभाग, माहिती तंत्रज्ञान विभाग, संचालक, तंत्र शिक्षण व इतर विभागांचे वरिष्ठ प्रतिनिधी असतील. सदर समिती संपूर्ण मार्गदर्शन प्रदान करणे, राज्यस्तरीय सहभाग धोरणांना मान्यता देणे आणि अंमलबजावणीमधील प्रगतीचा आढावा घेण्यासाठी जबाबदार असेल.

या उपक्रमासाठी कार्यकारी शाखा म्हणून उद्योग विभागामध्ये एक WAVES कक्षाची स्थापना केली जाईल. सदर कक्ष राज्यस्तरीय उपक्रमांचे नियोजन व अंमलबजावणी, केंद्रीय मंत्रालये आणि प्राधिकरणांशी समन्वय, हितसंबंधितांशी संवाद, या संदर्भातील साहित्य व कार्यक्रमांचा विकास, कार्यक्रमानंतरचे निरीक्षण आणि अहवाल यासाठी जबाबदार असेल.

अर्थसंकल्पीय सहाय्य

WAVES मध्ये महाराष्ट्राच्या सहभागाला संस्थात्मक रूप देण्यासाठी आणि जागतिक AVGC-XR समुदायाशी व्यापक व प्रभावी सहभाग सुनिश्चित करण्यासाठी, AVGC-XR धोरणाच्या अंमलबजावणीच्या संरचनेचा एक घटक म्हणून राज्य शासन एक समर्पित WAVES सहभाग निधीची स्थापना करेल. शिखर परिषदेतील राज्याची उपस्थिती व स्थान बळकट करण्यासाठी विविध धोरणात्मक घटकांना समर्थन देण्यासाठी धोरण कालावधीत वार्षिक रु. २०० कोटी पर्यंतची तरतूद केली जाईल. या आर्थिक सहाय्यामध्ये AVGC-XR

क्षेत्रातील नावीन्यपूर्णता, प्रतिभा, उद्योग विकास आणि सीमापार सहकार्यांना प्रोत्साहन देणाऱ्या विविध उपक्रमांचा समावेश असेल. निधी विनियोगाचे प्रस्तावित घटक खालीलप्रमाणे आहेत:

- **महाराष्ट्र पव्हेलियन संरचना व उभारणी:** राज्यातील स्टुडिओ, बौद्धिक संपदा निर्माते, शैक्षणिक संस्था व उद्योन्मुख स्टार्ट-अप्स यांच्या कार्याचे प्रदर्शन करणाऱ्या WAVES मधील राज्य पव्हेलियनची संकल्पना, संरचना व अंमलबजावणीसाठी निधी सहाय्य.
- **AVGC-XR स्टार्ट-अप्स व आयपी क्रिएटर्सचे प्रायोजकत्व:** शिखर परिषदेत सहभाग, प्रदर्शन व आयपी पिचिंग क्रियाकलापांसाठी महाराष्ट्रातील संस्थांना आर्थिक सहाय्य व प्रोत्साहनांची तरतूद.
- **सांस्कृतिक व तंत्रज्ञान प्रदर्शने:** राज्याच्या सर्जनशील परिसंस्थेचे प्रतिनिधित्व करणारे इमर्सिव्ह डिजिटल साहित्य, ॲनिमेशन प्रदर्शने व अद्ययावत दृकश्राव्य (AV) पडदे उभारून त्याद्वारे प्रेक्षकांना विशेष अनुभव करून देणे (Curated experiences).
- **AVGC-XR गुंतवणूकदारांच्या गोलमेज परिषदा व B2B सहभाग:** गुंतवणूक, सहकार्य व बाजारातील दुवे सुलभ करण्याच्या उद्देशाने FICCI आणि CII यांसारख्या आघाडीच्या उद्योग संस्थांसोबत भागीदारीद्वारे व्यवसाय नेटवर्किंग सत्रांचे आयोजन.

५. व्यवसाय सुलभता

५.१ **उद्योग दर्जा** — महाराष्ट्र हे माध्यम व मनोरंजन क्षेत्राचे केंद्र असल्यामुळे, राज्यातील विकासाला चालना देण्यासाठी AVGC-XR क्षेत्राला “उद्योग व पायाभूत सुविधा क्षेत्राचा” दर्जा देण्यात आला आहे.

५.२ **कोणत्याही झोनमध्ये AVGC-XR घटकाची स्थापना** - कोणत्याही झोनमध्ये (निवासी, ना-विकास क्षेत्र आणि हरित क्षेत्र इत्यादींसह) AVGC-XR घटक स्थापन करण्यास परवानगी दिली जाईल.

५.३ **ऑपरेशन्स (२४ X ७)** - या धोरणांतर्गत पात्र घटकांना अहोरात्र २४X७ कार्यरत राहण्याची परवानगी असेल, कामगार विभाग आणि इतर संबंधित प्राधिकाऱ्यांनी विहित केलेल्या सुरक्षा निकषांचे पालन करणे आवश्यक असेल.

५.४ **अत्यावश्यक सेवेचा दर्जा** - AVGC-XR घटकांना अहोरात्र वर्षभर २४X७X३६५ दिवस कार्यरत राहण्यासाठी AVGC-XR क्षेत्राला अत्यावश्यक सेवेचा दर्जा देण्यात येईल. (राज्य/केंद्र सरकारला ऑपरेशन स्थगित ठेवणे योग्य वाटेल अशा काही अत्यावश्यक परिस्थिती वगळता)

५.५ **औद्योगिक दराने वीज दर** - AVGC-XR घटकांना महाराष्ट्र वीज नियामक आयोगाच्या (MERC) आदेशांनुसार लागू होणाऱ्या औद्योगिक दराने वीजपुरवठा केला जाईल.

५.६ **मालमत्ता कर** - संबंधित अधिकारक्षेत्रात लागू असलेल्या निवासी दरांनुसार मालमत्ता कर आकारला जाईल. AVGC-XR घटकांना हा लाभ देण्यासाठी राज्य शासन स्थानिक स्वराज्य संस्थांना आवश्यक त्या सूचना देईल.

५.७ **सिंगल इंटीग्रेटेड आयटी पोर्टल** - महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान इंटरफेस (MAHITI) पोर्टलवर राज्य एक समर्पित AVGC-XR कक्ष स्थापन करेल. हे एकात्मिक आयटी पोर्टल कालबद्ध मंजूरीसाठी एकल खिडकी प्रणाली म्हणून काम करेल, तसेच माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा निर्यात व्यापार सुविधा आणि माहिती केंद्र म्हणून काम करेल. (महाराष्ट्राच्या माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ मधील परि. १६.४ अंतर्गत नमूद केलेल्या तपशीलाप्रमाणे)

५.८ **एकल खिडकी प्रणाली (MAITRI)** - मैत्री पोर्टल सर्व धोरण-संबंधित सुविधांसाठी मुख्य केंद्र (One Stop Hub) म्हणून कार्य करेल, त्यामध्ये अर्ज सादर करणे, त्याचा शोध काढणे आणि त्यांचे निवारण करणे, प्रमुख घोषणा आणि माध्यम, मनोरंजन आणि AVGC-XR उद्योग आधार सामग्री (Database) प्रवेश यांचा

समावेश असेल. याशिवाय एक समर्पित हेल्पलाईन, कामाच्या दिवशी/ वेळेत प्रत्यक्ष सहाय्यासाठी उपलब्ध असेल. (संपर्क केंद्र क्रमांक - १८०० २३३ २०३३/ ०२२-२२६२२३२२)

५.९ महाराष्ट्र AVGC-XR कौशल्य सल्लागार समिती - कौशल्य विकास वाढविण्यासाठी आणि वाढत्या उद्योगांची मागणी पूर्ण करण्यासाठी सुप्रशिक्षित मनुष्यबळाची उपलब्धता सुनिश्चित करण्यासाठी एक जबाबदार असलेली धोरणात्मक संस्था म्हणून ही समिती कार्य करेल. उद्योग तज्ज्ञ, शैक्षणिक नेते आणि संबंधित शासकीय संस्थांचे प्रतिनिधी यांचा समावेश असलेली समिती गठित करण्यात येत आहे. या समितीमध्ये खालील प्रतिनिधींचा समावेश असेल:

अ.क्र.	प्रतिनिधी	पद
१	अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/ सचिव, (उद्योग), उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग	अध्यक्ष
२	अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/ सचिव, कौशल्य विकास, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग	सदस्य
३	अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/ सचिव, माहिती तंत्रज्ञान विभाग	सदस्य
४	अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/ सचिव, उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग	सदस्य
५	अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/ सचिव, शालेय शिक्षण विभाग	सदस्य
६	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ (MIDC)	सदस्य
७	विकास आयुक्त (उद्योग), उद्योग संचालनालय, मुंबई	सदस्य
८	संचालक, व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय, मुंबई	सदस्य-सचिव
९	उद्योग संघटना - FICCI, मीडिया आणि मनोरंजन कौशल्य परिषद (MESCI), NASSCOM	सदस्य
१०	FICCI ने शिफारस केलेले उद्योग प्रतिनिधी	सदस्य
११	आघाडीची विद्यापीठे आणि शैक्षणिक संस्थेचे प्रतिनिधी	सदस्य

सदर समितीची कार्यकक्षा खालीलप्रमाणे असेल:

- राज्य शिक्षण मंडळांच्या अभ्यासक्रमात मूलभूत संकल्पना एकत्रित करून सर्जनशीलता आणि रचना विचारसरणीला प्रोत्साहन देणे.
- माध्यमे, मनोरंजन आणि AVGC-XR क्षेत्रातील उदयोन्मुख तंत्रज्ञानाचा समावेश असणाऱ्या उद्योगांशी संबंधित अभ्यासक्रमाची रचना करण्यासाठी शैक्षणिक संस्थांशी सहयोग करणे.
- उद्योग क्षेत्रातील नेते यांच्या सहकार्याने व्यावहारिक प्रशिक्षण कार्यक्रम, कार्यशाळा व मार्गदर्शन उपक्रम सुलभ करणे.

६. धोरणात्मक प्रोत्साहने

झोनचे वर्गीकरण

- झोन-१** : या क्षेत्रात मुंबई महानगर प्रदेश आणि पुणे महानगर प्रदेश यांमधील महानगरपालिका क्षेत्रांचा समावेश असेल.
- झोन-२** : यामध्ये झोन-१ क्षेत्राव्यतिरिक्त इतर क्षेत्रांचा समावेश असेल.

६.१ सामान्य प्रोत्साहने

६.१.१ भांडवली अनुदान (Capital Subsidy)

महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ मध्ये नमूद केलेल्या तरतुदीनुसार भांडवली अनुदान दिले जाईल.

- अ) जे AVGC-XR घटक किमान रु. ५० कोटीची गुंतवणूक करतील आणि १०० व्यक्तींसाठी रोजगार निर्माण करतील अशा प्रत्येकी पहिल्या १० घटकांना अँकर युनिटचा दर्जा देण्यात येईल. या घटकांना स्थिर भांडवली गुंतवणूकीच्या २५% किंवा रु.२५ कोटीच्या कमाल मर्यादेत ५ वर्षांच्या कालावधीपर्यंत भांडवली अनुदान देण्यात येईल.
- ब) जे नवीन AVGC-XR घटक हार्डवेअर, उपकरणे इत्यादीमध्ये भांडवली गुंतवणूक करतील तसेच किमान १० व्यक्तींना रोजगार निर्माण करतील अशा सूक्ष्म, लघु व मध्यम घटकांना स्थिर भांडवली गुंतवणूकीच्या २०% किंवा कमाल रु.२५ लाख इतक्या मर्यादेत भांडवली अनुदान ३ वर्षांच्या कालावधीकरीता देण्यात येईल.

६.१.२ मुद्रांक शुल्क सूट

AVGC-XR घटकांना खालीलप्रमाणे मुद्रांक शुल्क सूट देण्यात येईल.

- अ) सार्वजनिक/खाजगी माहिती तंत्रज्ञान/AVGC पार्कमधील नवीन घटकांना आणि राज्यातील विद्यमान घटकांच्या विस्तारासाठी वस्तूंचे तारण, गहाण, हक्कलेखनक्षेप, अभिहस्तांतरण पत्र, तारण, गहाणखत मालमत्तेवरील प्रभार, भाडेपट्टा, गहाणखत आणि गहाणखत करारावरील प्रतिभूती बंधपत्र या व्यवहारांसाठी साठी १००% मुद्रांक शुल्क सूट दिली जाईल.
- ब) माहिती तंत्रज्ञान पार्कमधील नवीन घटकांना आणि विद्यमान घटकांच्या विस्तारासाठी विशेष आर्थिक क्षेत्र (SEZ), सॉफ्टवेअर टेक्नॉलॉजी पार्क ऑफ इंडीया (STPI) येथे नोंदणीकृत घटकांसाठी वस्तूंचे तारण, गहाण, हक्कलेखनक्षेप, अभिहस्तांतरण पत्र, तारण, गहाणखत मालमत्तेवरील प्रभार, भाडेपट्टा, गहाणखत आणि गहाणखत करारावरील प्रतिभूती बंधपत्र आणि भाडेपट्ट्याचे सार्वजनिकरित्या हस्तांतरण या व्यवहारांसाठी १००% मुद्रांक शुल्क सूट दिली जाईल.
- क) सार्वजनिक/खाजगी माहिती तंत्रज्ञान/AVGC पार्क बाहेरील नवीन घटकांना आणि राज्यातील विद्यमान घटकांच्या विस्तारासाठी वस्तूंचे तारण, गहाण, हक्कलेखनक्षेप, अभिहस्तांतरण पत्र, तारण, गहाणखत मालमत्तेवरील प्रभार, भाडेपट्टा, गहाणखत आणि गहाणखत करारावरील प्रतिभूती बंधपत्र या व्यवहारांसाठी साठी १००% मुद्रांक शुल्क सूट दिली जाईल.

अटी:

- AVGC-XR घटकाने पूर्वी मुद्रांक शुल्क सूट मिळवली असेल तर कार्यरत/उत्पादन सुरू असलेल्या घटकांस एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी स्थलांतरित होण्यासाठी मुद्रांक शुल्क सूट मिळणार नाही.
- जर विद्यमान घटकाने या किंवा महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ च्या सुरुवातीनंतर माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा / AVGC-XR क्रियाकलापांमध्ये किमान २५% अतिरिक्त स्थिर भांडवली गुंतवणूक केल्यास असा प्रकल्प विस्तार/विविधीकरण प्रकल्प म्हणून मानला जाईल आणि तो मुद्रांक शुल्क सूट मिळण्यास पात्र असेल.
- संबंधित नियोजन प्राधिकरण/सक्षम प्राधिकरणाकडून वैध प्रारंभ प्रमाणपत्र/रेरा मान्यता असलेल्या जागेसाठीच मुद्रांक शुल्क सूट मिळण्यास AVGC-XR घटक पात्र असतील.
- ज्या घटकांने मुद्रांक शुल्कातून सवलत/माफी घेतली आहे आणि घटक कार्यन्वीत केला नसेल अथवा प्रकल्प कार्यान्वयामध्ये चूक केली असेल तर अशा घटकांनी महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ किंवा महाराष्ट्र AVGC-XR धोरण-२०२५ मधील अटी व शर्तीचा भंग केला असल्याने त्यांना पहिल्या दिवसापासून मुद्रांक शुल्क माफी मिळाली नाही असे समजून ते मुद्रांक शुल्काची परतफेड आणि दंड भरण्यास जबाबदार असतील.

- v. धोरणांतर्गत येणाऱ्या उद्योगांना मुद्रांक शुल्कातून सूट मंजूर करण्यापूर्वी, संबंधित घटकांना शासनाच्या इतर कोणत्याही धोरण/योजनेअंतर्गत सूट मिळालेली नाही याची पडताळणी करण्यासाठी उद्योग विभागाचे ना-हरकत प्रमाणपत्र सादर करणे बंधनकारक असेल.

६.१.३ विद्युत शुल्क सूट

महाराष्ट्र विद्युत शुल्क कायद्यांतर्गत खालील अटींच्या अधिन राहून उत्पादन/क्रियाकलप सुरू झाल्यापासून वीज शुल्क भरण्यापासून सूट दिली आहे:

- अ. उद्योग संचालनालयाकडे नोंदणीकृत असलेल्या झोन-१ मधील नवीन AVGC-XR घटकांना १० वर्षांच्या कालावधीसाठी वीज शुल्क भरण्यापासून सूट दिली जाईल.
- ब. उद्योग संचालनालयाकडे नोंदणीकृत असलेल्या झोन-२ मधील नवीन AVGC-XR घटकांना १५ वर्षांच्या कालावधीसाठी वीज शुल्क भरण्यापासून सूट दिली जाईल.
- क. माहिती तंत्रज्ञान विशेष आर्थिक क्षेत्रातील नवीन आणि विद्यमान माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा / AVGC-XR घटक, विशेष आर्थिक क्षेत्रातील आयटी पार्क, विशेष आर्थिक क्षेत्रातील एकल माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा / AVGC-XR आणि सॉफ्टवेअर टेक्नॉलॉजी पार्क ऑफ इंडिया (STPI) किंवा इतर नियुक्त सक्षम प्राधिकरणाच्या नोंदणीखाली नवीन किंवा विद्यमान १००% निर्यात करणाऱ्या माहिती तंत्रज्ञान आणि माहिती व तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा / AVGC-XR घटकांना या धोरणाच्या प्रारंभापासून वीज शुल्क भरण्यापासून २० वर्षांच्या कालावधी करिता सूट दिली जाईल.

टीप:

- i. घटकाने उत्पादन सुरू केल्याच्या किंवा सेवा देण्याच्या तारखेपासून, घटकास वर नमूद केल्यानुसार ही सूट अनुज्ञेय असेल.
- ii. उद्योग संचालनालय किंवा सॉफ्टवेअर टेक्नॉलॉजी पार्क ऑफ इंडिया (STPI) किंवा इतर सक्षम प्राधिकरणाचे नोंदणी प्रमाणपत्र सादर केल्यानंतरच अधिसूचनेत नमूद केलेल्या प्रकल्पांना विद्युत शुल्क भरण्यापासून सूट दिली जाईल.
- iii. विद्युत शुल्क सवलत मंजूर होण्यापूर्वी भरलेल्या विद्युत शुल्काचा कोणताही परतावा अनुज्ञेय राहणार नाही.

६.१.४ वीज दर अनुदान

महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ मधील तरतुदीनुसार राज्यातील स्थापित नवीन AVGC-XR घटकांसाठी ५ वर्षांच्या कालावधीसाठी प्रति युनिट रु. २ प्रमाणे वीज दर अनुदान देण्यात येईल.

६.१.५ कौशल्य विकास सहाय्य

महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ नुसार, स्वायत्त संस्थांद्वारे ऑफलाइन किंवा ऑनलाइन पद्धतीने दिल्या जाणाऱ्या सुपर स्पेशलाइज्ड जॉब रोलसाठी (महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ मधील व्याख्या १५.१० नुसार) ऑनलाइन अभ्यासक्रम आणि कार्यक्रमांच्या खर्च/शुल्काच्या २५% पर्यंत प्रतिपूर्ती दिली जाईल. 'MAHITI' पोर्टलवर अभ्यासक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण झाल्याचे प्रमाणपत्र अपलोड केल्यावर देशांतर्गत प्रमाणपत्रांसाठी कमाल रु.५०,००० आणि आंतरराष्ट्रीय प्रमाणपत्रांसाठी कमाल रु. १ लाख च्या मर्यादेत लाभ मंजूर केला जाईल.

याव्यतिरिक्त, आंतर्वासिता कार्यक्रम (Internship) आणि प्रशिक्षण कार्यक्रम (Apprenticeship) यांसाठी खालील प्रोत्साहने उपलब्ध असतील

अ. मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना (CMYKPY) अंतर्गत प्रशिक्षणार्थीच्या सहभागासाठी ६ महिन्यांपर्यंतच्या कालावधीसाठी दरमहा रु. १०,००० पर्यंत विद्यावेतन प्रति उमेदवार रु. ६०,०००/- पर्यंत मर्यादित असेल. धोरण कालावधीत प्रति घटक १०० उमेदवारांना लाभ अनुज्ञेय राहील.

ब. महाराष्ट्र अॅप्रेंटिसशिप प्रोत्साहन कार्यक्रम (MAPS) या योजनेअंतर्गत पात्र उमेदवारांना ३६ महिन्यांपर्यंतच्या कालावधीसाठी दरमहा रु. १०,०००/- पर्यंत विद्यावेतन दिले जाईल. धोरण कालावधीत प्रति घटक १०० उमेदवारांना लाभ अनुज्ञेय राहील.

टीप: उमेदवार वरीलपैकी केवळ 'अ' किंवा 'ब' यापैकी कोणत्याही एका प्रतिपूर्तीचा दावा करण्यास पात्र असतील. वरील प्रतिपूर्ती कौशल्य विकास विभागाकडून उमेदवारांना दिली जाईल.

६.१.६ भरती सहाय्य (Recruitment Assistance)

AVGC-XR कार्यान्वयनासाठी इनक्युबेशन लॅबोरेटरी/संशोधन आणि विकास केंद्र/नवोन्मेष प्रयोगशाळेमध्ये (इन्क्युबेशन लॅब) ५० स्थानिक विद्यार्थ्यांना रोजगार देणाऱ्या घटकाला २ वर्षाकरीता रु. १० लाख एवढे भरती सहाय्य दिले जाईल. हे प्रोत्साहन कर्मचार्यांनी ३ वर्षे सलग नोकरी पूर्ण केली असल्यास ४ समान हप्त्यांमध्ये दिले जाईल.

६.१.७ तंत्रज्ञान संपादन सहाय्य

अग्रगण्य तंत्रज्ञान संस्थेकडून सॉफ्टवेअर तंत्रज्ञान खरेदीसाठी अथवा देशांतर्गत किंवा विदेशी संस्थांकडून पेटंट तंत्रज्ञान मिळविण्यासाठी झालेल्या खर्चाच्या ५०% पर्यंत अनुदान दिले जाईल, ज्याची कमाल मर्यादा रु. १ कोटी असेल. हे अनुदान धोरण कालावधीत एकूण १० पात्र उद्योग घटकांना देय राहील.

६.१.८ बौद्धिक संपदा निर्मिती आणि संरक्षण (IP Creation & Protection)

भारतासह महाराष्ट्रात मूळ बौद्धिक संपदा निर्मितीचा अभाव असून हे भारतीय AVGC-XR क्षेत्रासाठी सर्वात मोठे आव्हान तसेच संधी आहे. हे धोरण बौद्धिक संपदा अधिकार दाखल करण्यास प्रोत्साहन देते, यामध्ये कॉपीराइट, ट्रेडमार्क आणि या क्षेत्रात विकसित केलेल्या निर्मितीसाठी पेटंट यांचा समावेश आहे. आंतरराष्ट्रीय बौद्धिक संपदेसाठी रु. १० लाख तसेच देशांतर्गत आयपीसाठी रु. ५ लाख किंवा आयपी फाइलिंगच्या एकूण खर्चाच्या ५०% यापैकी जे कमी असेल ते प्रोत्साहन देण्यात येईल आणि धोरण कालावधीत हे प्रोत्साहन १० कंपन्यांपर्यंत मर्यादित असेल.

६.१.९ गुणवत्ता प्रमाणपत्रासाठी प्रतिपूर्ती

AVGC-XR मानकांनुसार गुणवत्ता प्रमाणपत्र आणि/किंवा उद्योग विशिष्ट प्रमाणपत्र मिळविण्यासाठी झालेल्या खर्चाच्या ५०% किंवा रु. ५ लाख यापैकी जे कमी असेल त्या रकमेची प्रतिपूर्ती करण्यात येईल. सदर प्रतिपूर्ती ही प्रतिवर्षी ३ घटकांसाठी अनुज्ञेय राहील. याशिवाय, आंतरराष्ट्रीय प्रमाणपत्रे मिळविण्यासाठी झालेल्या खर्चाच्या ५०% किंवा रु. २ लाख यापैकी जे कमी असेल त्या रकमेची प्रतिपूर्ती करण्यात येईल. सदर सहाय्य प्रतिवर्षी कमाल १० घटकांपर्यंत मर्यादित राहील.

धोरणांतर्गत पात्र असलेल्या प्रमाणपत्रांचे प्रकार (मर्यादित नाही) - ISO Standards, CMMI, SIX SIGMA, PEGI or ESRB ratings, WCAG, NASSCOM Gaming Forum Certification, SIGGRAPH, UNITY or UNREAL engine Certification, TPN, etc.

६.१.१० बाजार विकास सहाय्य

माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ नुसार AVGC-XR घटकांना बाजार विकास सहाय्य प्रदान केले जाईल. एम-हब द्वारे फिक्की (FICCI), गेमिंग डेव्हलपर्स आणि असोसिएशन, ॲनिमेशन सोसायटी, महाराष्ट्र राज्य इनोव्हेशन सोसायटी व इतर यांच्या सहकार्याने वार्षिक कार्यक्रम आणि स्पर्धा आयोजित करेल. प्रत्येक कार्यक्रम आणि स्पर्धेसाठी दरवर्षी रु. २० लाखांचे आर्थिक सहाय्य प्रदान केले जाईल. दरवर्षी एकूण १० कार्यक्रम आणि स्पर्धांचे आयोजन केले जाईल. (कार्यक्रमांची सूचक यादी या सोबत जोडलेल्या परिशिष्ट येथील “ब” मध्ये नमूद केली आहे.) एम-हब अंतर्गत घेतलेल्या निर्णयानुसार कार्यक्रम/स्पर्धांची श्रेणीमध्ये बदल/सुधारणा करण्यात येईल.

याव्यतिरिक्त, देशांतर्गत कार्यक्रमांसाठी रु. ५ लाख तसेच आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील कार्यक्रमांसाठी रु. १० लाख अथवा प्रदर्शने/ मेळे/ प्रदर्शनांमध्ये सहभागी होण्यासाठी आणि प्रचारात्मक साहित्याच्या एकूण खर्चाच्या ३०% यापैकी जे कमी असेल त्या रकमेची प्रतिपूर्ती करण्यात येईल. धोरण कालावधीत सदर प्रोत्साहन ५ कंपन्यांकरीता मर्यादित असेल.

केंद्र शासन व परदेशातील विविध देशांतर्गत तसेच आंतरराष्ट्रीय महोत्सव आणि परिषदांमध्ये राज्य शासन विशेष बूथ/पॅव्हेलियन उभारेल. यासाठी रु. १० कोटी इतक्या निधीची अर्थसंकल्पीय तरतूद केली जाईल.

६.२ विशेष प्रोत्साहने

• घटकांचे वर्गीकरण

या धोरणांतर्गत पात्र घटकांना प्रोत्साहने अनुज्ञेय करण्याच्या उद्देशाने खालीलप्रमाणे घटकांचे वर्गीकरण केले जाईल:

श्रेणी	सुक्ष्म लघु व मध्यम उद्योग	मोठे उद्योग	विशाल आणि अतिविशाल उद्योग
झोन-१	किमान ३० रोजगार	किमान ७५ रोजगार	किमान १५० रोजगार
झोन-२	किमान २० रोजगार	किमान ४० रोजगार	किमान ८० रोजगार

६.२.१ व्हर्चुअल प्रोडक्शन स्टुडिओसाठी प्रकल्प खर्चाची प्रतिपूर्ती

व्हर्चुअल प्रोडक्शन स्टुडिओसाठी (इमारत, नेटवर्क, उपकरणे-हार्डवेअर आणि सॉफ्टवेअर, इंटीरियर इत्यादींसह) एकूण प्रकल्प खर्चाच्या २५% पर्यंत रु. १० कोटीच्या मर्यादेत प्रतिपूर्ती करण्यात येईल. सदर प्रतिपूर्तीची मर्यादा ही संयंत्र आणि यंत्रसामग्रीकरीता (Plant and Machinery) स्थिर भांडवली गुंतवणूकीच्या १०० % तसेच इमारतीकरीता स्थिर भांडवली गुंतवणूकीच्या २५% पर्यंत राहील. स्थिर भांडवली गुंतवणूकीमध्ये जमिनीचा समावेश असणार नाही. सदर प्रतिपूर्ती राज्यात स्थापित झालेल्या पहिल्या १० व्हर्चुअल प्रॉडक्शन स्टुडिओंना प्रथम येणाऱ्यास प्रथम प्राधान्य (First come First serve) या तत्वाच्या अधीन राहून केली जाईल. धोरण कालावधीत नव्याने स्थापन झालेल्या स्टुडिओंना प्रतिपूर्ती अनुज्ञेय असेल. याबाबतची पात्रता आणि पडताळणी प्रक्रियाविषयक मार्गदर्शक तत्वे यथावकाश निर्गमित करण्यात येतील.

६.२.२ उत्पादन खर्च प्रोत्साहन

अ. क्र.	क्षेत्र	सुक्ष्म व लघु उद्योग	मध्यम व मोठे उद्योग	विशाल उद्योग	अतिविशाल उद्योग	प्रोत्साहन मिळणाऱ्या घटकांची कमाल संख्या
१	ॲनिमेशन	पात्र उत्पादन	पात्र उत्पादन	पात्र उत्पादन	पात्र उत्पादन	धोरण

	चित्रपट	खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. २५ लाख मर्यादेत	खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५० लाख मर्यादेत	खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. १ कोटी मर्यादेत	खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५ कोटी मर्यादेत	कालावधीमध्ये दरवर्षी प्रत्येक वर्गीकरणातील एक प्रकल्प
२.	ॲनिमेशन मालिका	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. २५ लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५० लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. १ कोटी मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५ कोटी मर्यादेत	धोरण कालावधीमध्ये दरवर्षी प्रत्येक वर्गीकरणातील एक प्रकल्प
३.	व्हीआर/ एआर/ व्हीएफएक्स प्रकल्प	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. २५ लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५० लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. १ कोटी मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५ कोटी मर्यादेत	धोरण कालावधीमध्ये दरवर्षी प्रत्येक वर्गीकरणातील एक प्रकल्प
४.	गेमिंग सॉफ्टवेअर डेव्हलपमेंट	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. २५ लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५० लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. १ कोटी मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५ कोटी मर्यादेत	धोरण कालावधीमध्ये दरवर्षी प्रत्येक वर्गीकरणातील एक प्रकल्प
५.	आंतरराष्ट्रीय निर्मिती आणि सह-निर्मिती	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. २५ लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५० लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. १ कोटी मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५ कोटी मर्यादेत	धोरण कालावधीमध्ये दरवर्षी प्रत्येक वर्गीकरणातील एक प्रकल्प
६.	प्रादेशिक (मराठी) सामग्री	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. २५ लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५० लाख मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. १ कोटी मर्यादेत	पात्र उत्पादन खर्चाच्या (QPE) २५% कमाल रु. ५ कोटी मर्यादेत	धोरण कालावधीमध्ये दरवर्षी प्रत्येक वर्गीकरणातील एक प्रकल्प

टीप:- एकूण ५ वर्षांच्या धोरण कालावधीमध्ये ६ उप-क्षेत्रातील ४ प्रवर्गांच्या उद्योगांना प्रत्येक वर्षी २४ असे एकूण १२० प्रकल्प प्रोत्साहनांसाठी पात्र राहतील.

- प्रकल्पांची निवड वार्षिक स्पर्धात्मक निवड प्रक्रियेद्वारे केली जाईल. विकास आयुक्त (उद्योग), उद्योग संचालनालय यांच्या अध्यक्षतेखाली एक छाननी समिती गठित करण्यात येईल. निवडीचे निकष वेळोवेळी छाननी समितीकडून निश्चित करण्यात येतील.
- पात्रता निकषांचे पालन आणि पडताळणी केल्याबाबत दर्शविणारी संबंधित कागदपत्रे दिल्यानंतर प्रोत्साहन अनुज्ञेय करण्यात येईल. पात्रता आणि पडताळणी प्रक्रियाविषयक मार्गदर्शक तत्वे यथावकाश निर्गमित करण्यात येतील.

६.२.३ नवोन्मेष प्रयोगशाळांना आर्थिक सहाय्य

महाराष्ट्र AVGC-XR धोरणानुसार नवोन्मेष प्रयोगशाळांना खालील आर्थिक प्रोत्साहने देण्यात येतील:

- आवश्यक हार्डवेअर आणि सॉफ्टवेअर पायाभूत सुविधा आणि चाचणी सुविधा सुसज्ज करण्यासाठी २५% च्या मर्यादेत रु. ५ कोटीपर्यंत एकवेळचे आर्थिक अनुदान दिले जाईल.

ब. मान्यताप्राप्त इनक्यूबेशन केंद्रांचा कार्यान्वयन खर्च भागवण्यासाठी २ वर्षांच्या कालावधीकरीता दरवर्षी रु.५० लाखांचे आवर्ती आर्थिक सहाय्य देण्यात येईल.

AVGC-XR धोरणांतर्गत दिली जाणारी प्रोत्साहने ही विशेष स्वरूपाची (Exclusive) प्रोत्साहने आहेत. तसेच सदर धोरणांतर्गत प्रोत्साहनांचा लाभ घेणाऱ्या AVGC-XR क्षेत्रातील घटकांना माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण-२०२३ अंतर्गतची प्रोत्साहने अनुज्ञेय असणार नाहीत. सदर धोरणांतर्गत मिळणारी एकूण प्रोत्साहने ही स्थिर भांडवली गुंतवणूकीच्या १००% मर्यादेत अनुज्ञेय असतील.

७. संस्थात्मक यंत्रणा मजबूत करणे

AVGC-XR टास्क फोर्स - महाराष्ट्र शासनाच्या उद्योग विभागांतर्गत एक समर्पित महाराष्ट्र AVGC-XR टास्क फोर्स स्थापन केली जाईल. धोरण मार्गदर्शन, अंमलबजावणीवर संनियंत्रण, आंतर-विभागीय समन्वय आणि क्षेत्राच्या सर्वोत्तम वाढीला चालना देणे, भागधारकांच्या सहभागास सक्षम करणे इ. करिता जबाबदार असलेली सर्वोच्च संस्थात्मक यंत्रणा म्हणून सदर आंतरविभागीय टास्क फोर्स काम करेल.

AVGC-XR टास्क फोर्स मध्ये खालील सदस्यांचा समावेश असेल:

- उद्योग विभाग, माहिती तंत्रज्ञान विभाग, कौशल्य विकास, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग इ. विभागासह प्रमुख शासकीय विभागांचे प्रतिनिधी.
- AVGC-XR क्षेत्रातील उद्योग तज्ज्ञ आणि अग्रणी व्यक्ती.
- शैक्षणिक आणि प्रशिक्षण संस्था.
- नवोपक्रम, स्टुडिओ आणि प्रवेगक कार्यक्रमांचे (Accelerator Programme) प्रतिनिधी

मैत्री येथे समर्पित कक्ष - उद्योग विभागांतर्गत मैत्री येथे एक समर्पित AVGC-XR कक्ष स्थापन करण्यात येईल. सदर कक्ष धोरण अंमलबजावणी सुव्यवस्थित करण्यासाठी, कार्यान्वयन सातत्य सुनिश्चित करण्यासाठी तसेच उद्योगांना आवश्यक पाठबळ देण्यासाठी जबाबदार असेल. या कक्षामध्ये विशेष कार्य गट असतील, प्रत्येक गट प्रमुख धोरण क्षेत्रांवर लक्ष केंद्रित करतील आणि उद्योग सहभाग आणि धोरण सुविधा सुनिश्चिती करतील. या उपक्रमाचे नेतृत्व करण्यासाठी AVGC-XR क्षेत्रातील सखोल ज्ञान असलेली तज्ञ व्यक्ती नोडल अधिकारी म्हणून नियुक्त करण्यात येईल. सदर नोडल अधिकार्याला उद्योग क्षेत्राची चांगली जाण असलेल्या तरुण आणि गतिमान चमूचे पाठबळ असेल.

राज्यस्तरीय शक्तीप्रदान समिती (State Level Empowered Committee)- माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे मागदर्शक तत्त्वे आणि कार्यपद्धती विकसित करण्याकरिता राज्यस्तरीय देखरेख आणि अंमलबजावणी प्राधिकरण म्हणून राज्यस्तरीय शक्तीप्रदान समिती काम करेल. माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ नुसार सदर समितीची संरचना व कार्यकक्षा असेल.

ज्ञान प्रसार आणि नेतृत्व — राज्य नवोन्मेष आणि जागतिक नेतृत्वाची संस्कृती वाढवण्यासाठी, खालील बाबी करेल.

- AVGC-XR मधील उदयोन्मुख ट्रेंड्स वर श्वेतपत्रिका, धोरण संक्षिप्त माहिती आणि क्षेत्रीय विश्लेषण प्रकाशित करणे.
- गोलमेज परिषदा, परिसंवाद आणि तज्ञ पॅनेलचे आयोजन आणि दस्तऐवजीकरण करणे.
- संशोधन विषयक प्रकाशने तयार करण्यासाठी शैक्षणिक संस्था आणि तज्ञ व्यक्तींशी सहयोग करणे.

- आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शने आणि उद्योग मंचांद्वारे AVGC-XR मध्ये अग्रगण्य विचारवंत केंद्र म्हणून महाराष्ट्राला चालना देणे.

८. केंद्र व राज्य शासनाच्या इतर धोरणांचे व कार्यक्रमांचे अभिसरण

अ. क्र.	योजना	विभाग	अभिसरण
१.	सॉफ्टवेअर टेक्नॉलॉजी पार्क योजना	MeitY	<ul style="list-style-type: none"> • लवचिकता: कंपनी भारतात कुठेही एसटीपी युनिट स्थापन करू शकतात. • प्रकल्प मंजूरी: एसटीपीआय प्राधिकारी रु. १०० दशलक्ष पर्यंतच्या भारतीय गुंतवणुकीसह प्रकल्पांना मंजूरी देऊ शकतात. • १००% परदेशी मालकी: संपूर्ण परदेशी समभागाला परवानगी आहे. • भांडवली वस्तूंची पुनर्निर्यात: कंपनी निर्बंधांशिवाय भांडवली वस्तूंची पुनर्निर्यात करू शकतात. • सरलीकृत निर्यात निकष: फक्त सकारात्मक निव्वळ परकीय चलन कमाई (Foreign Exchange Earnings) शिल्लक असणे आवश्यक आहे. • देशांतर्गत विक्री भत्ता: देशांतर्गत दर क्षेत्रामध्ये (DTA) निर्यात मूल्याच्या ५०% पर्यंत विक्रीला परवानगी आहे. • कर लाभ: देशांतर्गत दर क्षेत्रामधून (DTA) खरेदी केलेल्या भांडवली वस्तू उत्पादन शुल्क सूट मिळविण्यासाठी आणि वस्तु व सेवा कर (GST) प्रतिपूर्तीसाठी पात्र असतात. • निधी परत करणे (Repatriation): कर अनुपालनानंतर परदेशी गुंतवणूकदार भांडवल, ज्ञान-शुल्क, रॉयल्टी आणि लाभांश सहजपणे परत करू शकतात.
२.	ई अँड आयटी क्षेत्रातील आयपीआर जागरूकता कार्यशाळा/ चर्चासत्रांना सहाय्य	MeitY	<p>या योजनेचा उद्देश भागधारकांमध्ये विशेषतः इलेक्ट्रॉनिक्स आणि माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील बौद्धिक संपदा हक्कांबद्दल जागरूकता आणि संवेदनशीलता वाढवणे आहे. या उपक्रमांतर्गत, आयपीआर कार्यशाळा आणि चर्चासत्रे आयोजित करण्यासाठी पात्र संस्थांना सहाय्यक अनुदान दिले जाईल. आर्थिक सहाय्य खालीलप्रमाणे वर्गीकृत केले आहे:</p> <ul style="list-style-type: none"> • शैक्षणिक संस्था — रु.२ लाखांपर्यंत • उद्योग संघटना (उदा. ELCINA, CII, NASSCOM, FICCI, IESA, ASSOCHAM)—रु.३ लाखांपर्यंत • MeitY सोसायटी किंवा स्वायत्त संस्था — रु.५ लाखांपर्यंत • सदर उपक्रम इलेक्ट्रॉनिक्स आणि माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रात आयपीआर ज्ञान वाढविण्यासाठी आणि नवोन्मेषाला चालना देण्यासाठी क्षमता-निर्मितीच्या प्रयत्नांना समर्थन देतो.
३.	निर्यात प्रोत्साहन भांडवली वस्तू योजना (EPCG)	MeitY	MeitY द्वारे ऑफर केलेली शुल्करहीत निर्यात प्रोत्साहन भांडवली वस्तू (EPCG) योजना, पूर्व-उत्पादन, उत्पादन आणि उत्पादनोत्तर क्रियाकलापांसाठी आवश्यक असलेल्या भांडवली वस्तूंची शुल्कमुक्त आयात सक्षम करून इलेक्ट्रॉनिक उत्पादनांच्या निर्यातदारांना सहाय्य करते. यामध्ये completely knocked down (CKD) आणि semi-

			knocked down (SKD) घटक तसेच संगणक सॉफ्टवेअर प्रणाली यांचा समावेश आहे. याचा लाभ घेण्याकरिता लाभार्थ्यांना अधिकृतता जारी केल्याच्या (Authorization issuance) तारखेपासून सहा वर्षांच्या आत आयात केलेल्या भांडवली वस्तूवर बचत केलेल्या शुल्काच्या सहापट निर्यात बंधन पूर्ण करावे लागेल.
४.	बौद्धिक संपदा केंद्र उत्कृष्टता (CoE-IP)	MeitY	<p>या उपक्रमाचा उद्देश आयसीटी क्षेत्रात बौद्धिक संपदेच्या वाढीला चालना देणे हा असून, आयपीसी संबंधित खालील विविध सेवांचा समावेश आहे:</p> <ul style="list-style-type: none"> स्टार्टअप्स, एसएमई, शैक्षणिक संस्था आणि शोधक यांच्यामध्ये जागरूकता निर्माण करणे आणि आयपीआर समर्थन प्रदान करणे. बौद्धिक संपदा संरक्षण आणि उल्लंघन (Infringement) रोखण्यासाठी धोरणांबद्दल भागधारकांना शिक्षित करणे. पेटंट, कॉपीराइट आणि ट्रेडमार्कसह आयपीआर दाखल करण्याच्या विविध पैलूंमध्ये मार्गदर्शन आणि मदत करणे. प्रभावी आयपी व्यवस्थापन आणि व्यापारीकरण यांची सुनिश्चिती करून, MeitY द्वारे प्राप्त निधीतून संशोधन आणि विकास प्रकल्पांसाठी आयपीआर समर्थन प्रदान करणे.
५.	इलेक्ट्रॉनिक्स आणि आयटीमध्ये आंतरराष्ट्रीय पेटंट संरक्षण (SIP-EIT)	MeitY	<p>ही योजना माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान (ICT) क्षेत्रातील आंतरराष्ट्रीय पेटंट दाखल करण्यासाठी आर्थिक सहाय्य प्रदान करते. प्रमुख वैशिष्ट्यांमध्ये खालील बाबी समाविष्ट आहेत:</p> <ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक शोधासाठी रु.१५ लाख किंवा पेटंट दाखल खर्चाच्या ५०%, यापैकी जो कमी असेल तो परतावा. अर्जदारांना आंतरराष्ट्रीय पेटंट दाखल प्रक्रियेच्या कोणत्याही टप्प्यावर मदत मिळण्याकरीता लवचिक अर्ज प्रक्रिया. एका विनंती मध्ये एक समान शोधासाठी अनेक देशांमध्ये परदेशी अर्ज दाखल करण्याचा समावेश एकल अर्ज हमी एकाच संस्थेसाठी प्रति आर्थिक वर्ष पाच अर्जांची मर्यादा. अनुदान आधारित निधी उपलब्धता, सहाय्यित पेटंटच्या मालकीवर कोणताही दावा नसलेल्या MeitY निधीमंजुरीच्या अधीन राहून.
६.	मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रम (CMEGP)	उद्योग विभाग	<p>CMEGP — राज्य शासनाकडून स्वयंरोजगार आणि स्टार्ट-अप व्यवसायांना प्रोत्साहन देण्यासाठी मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रम हा एक क्रेडिट लिंकड सबसिडी कार्यक्रम चालवला जातो. सदर कार्यक्रम शहरी आणि ग्रामीण दोन्ही भागात सूक्ष्म आणि लघु उद्योगांवर लक्ष केंद्रित करतो.</p> <p>ही योजना जिल्हा स्तरावर जिल्हा उद्योग केंद्र (DIC) आणि खादी आणि ग्रामोद्योग मंडळ (KVIB) द्वारे राबविली जाते आणि उद्योग विभागाद्वारे विकास आयुक्त (उद्योग) यांच्या थेट देखरेखीखाली चालविली जाते.</p> <p>या योजनेतर्गत, प्रोत्साहनांमध्ये बँकएंड सबसिडी (प्रकल्प खर्चाच्या १५% ते ३५%) आणि प्रकल्प खर्चाच्या महत्त्वपूर्ण भागासाठी बँक कर्जे स्वरूपात आर्थिक सहाय्य समाविष्ट आहे. यामध्ये लाभार्थी</p>

			देखील खर्चाचा भागात योगदान देतात.
७.	महाराष्ट्राचे माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण -२०२३	उद्योग विभाग	<p>महाराष्ट्राचे माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ चे ध्येय म्हणजे राज्याला जागतिक स्तरावर स्पर्धात्मक माहिती तंत्रज्ञान/माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवांचे गंतव्यस्थान म्हणून स्थापित करणे, जे समावेशक विकासाला प्रोत्साहन देते आणि महाराष्ट्राला भारताची बौद्धिक, तांत्रिक आणि ज्ञानाची राजधानी म्हणून स्थान देणे हे आहे. धोरणाच्या कालावधीत ३.५ दशलक्ष रोजगार निर्माण करणे आणि ९५,००० कोटी रुपयांची गुंतवणूक आकर्षित करणे हे धोरणाचे उद्दिष्ट आहे, ज्याचे वार्षिक निर्यात लक्ष्य १० लाख कोटी रुपये आहे. हे धोरण तंत्रज्ञान सेवा, एव्हीजीसी आणि उद्योन्मुख तंत्रज्ञान, डेटा सेंटर, स्टार्टअप्स आणि नवोन्मेष, आणि पायाभूत सुविधा विकास, ज्यामध्ये एकात्मिक आयटी टाउनशिप आणि 'वॉक टू वर्क' संकल्पना समाविष्ट आहे, यासारख्या प्रमुख क्षेत्रांवर लक्ष केंद्रित करते.</p> <p>सदर धोरणात एव्हीजीसी आणि उद्योन्मुख तंत्रज्ञानाची ओळख प्रमुख क्षेत्रे म्हणून केली जाते, जी कौशल्य विकास, सह-कार्यस्थळे, निधी आणि भरतीसाठी सहाय्य प्रदान करते.</p>
८.	राज्याचे हरित एकात्मिक डेटा सेंटर धोरण	उद्योग विभाग	<p>राज्य शासनाने औद्योगिक धोरण-२०१९ अंतर्गत "एकात्मिक डेटा सेंटर पार्क" क्षेत्राला प्राधान्य क्षेत्र म्हणून घोषित केले आहे.</p> <p>माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ च्या अनुषंगाने शाश्वतता आणि पर्यावरणीय परिणाम कमी करण्यावर लक्ष केंद्रित करून हरित एकात्मिक डेटा सेंटर पार्कच्या विकासाला प्रोत्साहन देणे हे राज्याचे उद्दिष्ट आहे.</p> <p>सदर धोरण हरित एकात्मिक डेटा सेंटरसाठी विविध विकास उपाययोजना आणि प्रोत्साहने देते. माहिती तंत्रज्ञान व माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यभूत सेवा धोरण २०२३ अंतर्गत या पार्कससाठी प्रोत्साहने वाढविण्यात आली आहेत, त्यामध्ये महाराष्ट्राला भारताची डेटा सेंटर राजधानी बनवण्यासाठी माफी आणि सवलतींचा समावेश करण्यात आला आहे. अंमलबजावणीला पाठिंबा देण्यासाठी मुद्रांक शुल्क माफी, वीज खर्चावरील अनुदान, राज्य वस्तु व सेवा कर (SGST) यावर कर लाभ इ. विशेष प्रोत्साहनांच्या तरतुदी केल्या आहेत.</p>
९.	महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक समूह विकास कार्यक्रम (MSI-CDP)	उद्योग विभाग	<p>राज्यव्यापी संतुलित विकासाचा उद्देश असलेल्या, महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक समूह विकास कार्यक्रम हा महाराष्ट्रातील औद्योगिकदृष्ट्या मागासलेल्या भागात समूह विकास पायाभूत सुविधांवर लक्ष केंद्रित करणारी योजना आहे.</p> <p>एमएसआय-सीडीपी अंतर्गत, सूक्ष्म आणि लघु उद्योगांना उत्पादकता आणि स्पर्धात्मकता वाढविण्यावर लक्ष केंद्रित करून सामाईक सुविधा केंद्रे स्थापन करण्यासाठी आणि पायाभूत सुविधा विकासासाठी आर्थिक मदत मिळू शकते.</p>

परिशिष्ट
अ. संक्षेपांची यादी

२D	द्विमितीय
३D	त्रिमितीय
AIF	पर्यायी गुंतवणूक निधी
ए.आर	संवर्धित वास्तविकता
असोचेम	द असोसिएशन चेंबर्स ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्री ऑफ इंडिया
AVGC-XR	अॅनिमेशन, व्हिज्युअल इफेक्ट्स, गेमिंग, कॉमिक्स आणि एक्सटेंडेड रीअॅलिटी
CAGR	चक्रवाढ वार्षिक वाढ दर
CGI	संगणक-निर्मित प्रतिमा
CII	भारतीय उद्योग संघ
सीकेडी	पूर्णपणे खाली खेचला
CSR	कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी
सीएसटी	केंद्रीय विक्री कर
डीटीए	देशांतर्गत शुल्क क्षेत्र
ELCINA	इलेक्ट्रॉनिक्स इंडस्ट्रीज असोसिएशन ऑफ इंडिया
ईपीसीजी	निर्यात प्रोत्साहन भांडवली वस्तू
ESRB	मनोरंजन सॉफ्टवेअर रेटिंग बोर्ड
एफडीआय	परदेशी थेट गुंतवणूक
फिक्की	फेडरेशन ऑफ इंडियन चेंबर्स ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्री
आयसीटी	माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान
IESA	इंडिया इलेक्ट्रॉनिक्स आणि सेमीकंडक्टर असोसिएशन
आयपी	बौद्धिक संपदा
आयपीआर	बौद्धिक संपदा अधिकार
आयएसओ	आंतरराष्ट्रीय मानकीकरण संघटना
ITES	माहिती तंत्रज्ञान सक्षम सेवा
जेव्ही	संयुक्त उपक्रम
एलएलपी	मर्यादित दायित्व भागीदारी
MAIT	माहिती तंत्रज्ञान उत्पादक संघटना
मैत्री	महाराष्ट्र उद्योग, व्यापार आणि गुंतवणूक सुविधा
MMR	मुंबई महानगर प्रदेश
नॅसकॉम	नॅशनल असोसिएशन ऑफ सॉफ्टवेअर अँड सर्विसेस कंपनीज
NCoE	नॅशनल सेंटर ऑफ एक्सलन्स
ओटीटी	ओव्हर-द-टॉप
PEGI	पॅन-युरोपियन गेम माहिती
पीएमआर	पुणे महानगर प्रदेश
पीपीपी	सार्वजनिक खाजगी भागीदारी

QPE	पात्र उत्पादन खर्च
RMG	वास्तविक पैशाचे खेळ
SEZ	विशेष आर्थिक क्षेत्रे
SFX	विशेष परिणाम
सिग्राफ	कॉम्प्युटर ग्राफिक्स आणि इंटरॅक्टिव्ह तंत्रांवर विशेष स्वारस्य गट
SIP-EIT	इलेक्ट्रॉनिक्स आणि माहिती तंत्रज्ञानातील आंतरराष्ट्रीय पेटंट संरक्षणासाठी समर्थन
SKD	सेमी-नॉकडाउन
SME	लघु आणि मध्यम उद्योग
एसटीपी	सॉफ्टवेअर टेक्नॉलॉजी पार्क
TTC	तंत्रज्ञान हस्तांतरण केंद्र
यूएस	युनायटेड स्टेट्स
VFX	व्हिज्युअल इफेक्ट्स
VR	व्हर्चुअल रिवॅलिटी
WCAG	वेब कंटेंट अॅक्सेसिबिलिटी मार्गदर्शक तत्त्वे
XR	विस्तारित वास्तव

ब. कार्यक्रमांची सूचक यादी

राज्य शासन खालील कार्यक्रमांमध्ये यजमान राज्य किंवा राज्य भागीदार म्हणून देशांतर्गत कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होईल:

- FICCI द्वारे FICCI फ्रेम्स
- FICCI द्वारे BAF पुरस्कार
- Animela द्वारे Aniverse & Visual Arts Foundation
- Anifest द्वारे TASI
- AnimationXpress द्वारे Animation आणि बरेच काही
- VFX आणि बरेच काही
- GDAI द्वारे Indian Game Developer Conference
- Hungama & EVA द्वारे IGX
- MANTHAN द्वारे MESC
- MIDCCA CONFERENCE द्वारे MIDCCA
- COMICON, Nodwin द्वारे
- FICCI LEAP द्वारे FICCI
- EDU SPARK द्वारे ANIMATIONXPRESS

राज्य शासन आंतरराष्ट्रीय कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होईल आणि यासारख्या कार्यक्रमांसाठी महाराष्ट्र पॅव्हेलियन तयार करेल:

- MIPCOM, Cannes, France
- MIP LONDON, UK
- KIDSCREEN, USA
- Game Developer Conference, USA
- NAB, USA
- Toronto International Film Festival, Canada
- ATF, Singapore
- Ottawa Animation फेस्टिव्हा, कॅनडा
- हिरोशिमा ॲनिमेशन फेस्टिव्हल, जपान
- सोल आंतरराष्ट्रीय कार्टून आणि ॲनिमेशन फेस्टिव्हा, दक्षिण कोरिया
- एसीई फेअर, ग्वांगजू, दक्षिण कोरिया

परिशिष्ट-२

Maharashtra Animation, Visual Effects, Gaming, Comics and Extended Reality (AVGC-XR) Policy 2025

INDEX

Content	PAGE NO.
Introduction	-----2
1. Strengthening and Enabling the AVGC-XR ecosystem	-----8
2. Future-Ready Workforce through Skill Development	-----10
3. Fostering Startup & Innovation in the AVGC-XR sector	-----11
4. Market Development Assistance	-----12
5. Ease of Doing Business	-----15
6. Strategic Incentives	-----16
7. Strengthening Institutional Framework	-----21
8. Convergence of other policies and programs of the Central and State Governments	-----22

Introduction

India's Animation, Visual Effects, Gaming, Comics and Extended Reality (AVGC-XR) sector is rapidly emerging as a key driver of the country's Media & Entertainment (M&E) industry. India holds immense potential but currently contributes less than 2.1% to the global market. With a Compound Annual Growth Rate (CAGR) of 13%, the AVGC-XR sector is among the fastest-growing segments in the global M&E landscape.

India is poised to become a major global player. The country's M&E market is projected to grow from USD 27 billion in 2024 to over USD 100 billion by 2030, generating over 30 lakh direct jobs and 51.5 lakh indirect jobs by 2030.

Maharashtra hosts over 295 AVGC-XR studios, accounting for more than 30% of India's total AVGC-XR studios. Mumbai and Pune have emerged as AVGC-XR education hubs, with 20 universities dedicated to animation, visual effects, and gaming. Recognizing this growth potential, Maharashtra has designated AVGC-XR as a sunrise industry under the IT & ITes Policy 2023, positioning itself as a national hub for AVGC-XR innovation, investment, and talent development.

AVGC-XR technologies are reshaping industries such as healthcare, education, marketing, defence, gaming, agriculture and real estate. In healthcare, AR/VR enables medical simulations and patient engagement, while education benefits from interactive and gamified learning. Marketing leverages immersive visuals for brand storytelling, and defence uses simulations for strategic planning. Gaming fosters immersive experiences and community building, while real estate integrates 3D modelling and virtual tours for enhanced project visualization. These technologies continue to drive innovation across multiple sectors, shaping the future of digital experiences.

Background of the AVGC-XR Sector

• Global Context: The Expanding Horizon of AVGC-XR

The AVCC-XR sector is increasingly acknowledged as a sunrise industry within the global digital economy, projected to contribute significantly to GDP, exports and employment. Rising consumer demand for immersive content across OTT platforms, mobile gaming, virtual learning, and enterprise simulations is creating a multibillion-dollar global marketplace. The sector is witnessing accelerated capital inflows, IP transactions, and service exports, with developed economies shifting from in-house production to outsourcing and co-production to manage rising costs and access specialized skills. This is transforming AVCC-XR sector into a high-growth tradable services segment within global creative value chains.

Supply-side constraints in traditional markets - particularly in talent availability and production scalability - are triggering a global pivot toward emerging economies with competitive advantages. These include low-cost, high-quality production ecosystems; a tech-savvy, capable workforce; and rapidly evolving digital infrastructure. The global realignment of creative supply chains is opening space for new hubs to capture value in IP creation, post-production, VFX, and gaming services. This transition is not only driving large-scale job creation but also reshaping trade in digital services, making AVGC-XR an engine of both domestic economic growth and cross-border commerce.

Maharashtra is uniquely placed to capitalize on this economic shift. With an advanced media ecosystem anchored in Mumbai and growing AVGC-XR capabilities across Tier 1 and Tier 2/3 cities, the state combines the depth of talent, infrastructure, and global industry linkages necessary to plug into international value chains.

The state's AVGC-XR Policy aims to deepen Maharashtra's participation in the global creative economy by incentivizing foreign direct investment, strengthening IP development, and

supporting export-oriented creative enterprises. By investing in world-class institutions, integrated production clusters, and digital enablers, Maharashtra seeks to move up the value chain-from services to content leadership-positioning itself as a globally competitive, innovation-driven hub for creative industries.

- **Maharashtra's Strategic Imperative: Catalysing AVGC-XR Growth and Regional Prosperity**

Maharashtra stands as a beacon of India's creative and digital prowess, leveraging its rich legacy in film, digital media, and visual storytelling to emerge as a powerhouse for immersive and interactive content creation.

The state's existing infrastructure of world-class studios and pioneering institutions, highlights its substantial contribution to India's AVCC-XR exports, and is official recognition as a sunrise industry under the IT & ITeS Policy 2023.

The AVGC-XR sector is poised for exponential growth, driven by a confluence of global demand, demographic shifts, and digital transformation. Maharashtra is uniquely positioned to capitalize on these trends through the following key growth drivers:

- i. **Rising Global and Domestic Demand for Digital Content:** Rapid smartphone penetration, pervasive high-speed internet, and the explosive rise of OTT platforms have collectively fuelled an insatiable demand for high-quality animation, compelling VFX, and engaging gaming content across all demographics.
- ii. **Accelerated Technology Convergence (AI, XR, Web3):** The seamless integration of emerging technologies such as artificial intelligence, cutting-edge virtual production techniques, blockchain and transformative metaverse platforms is fundamentally reshaping the creative landscape, unlocking unprecedented opportunities and opening vast new revenue streams across gaming, digital assets, and immersive storytelling.
- iii. **Robust Policy & Infrastructure Push:** With visionary initiatives such as Digital India, Startup India, and Make in India, there is a strong and unwavering policy alignment at both central and state levels to vigorously promote digital creative industries. Maharashtra's upcoming AVGC-XR hubs and dedicated parks are designed to provide state-of-the-art, plug-and-play infrastructure, poised to fast-track innovation and accelerate industry growth.
- iv. **Dynamic Youth Demographics & Skilling Momentum:** With over 65% of India's population below the age of 35, there is a burgeoning appetite for immersive and interactive content. This demographic advantage is synergistically matched by a rapidly increasing number of specialized educational and vocational training programs in AVGC disciplines, ensuring a continuous pipeline of skilled talent.
- v. **Expansive Export and IP Monetization Opportunities:** India's inherently competitive talent costs, combined with the robust and efficient post-COVID remote workflows, have rendered Maharashtra-based studios exceptionally attractive for global outsourcing in animation and VFX. This creates significant avenues for intellectual property creation, licensing, and monetization on an international scale.
- vi. **Maharashtra at WAVES - A Global Spotlight on Innovation:** Maharashtra is set to make a powerful impression at the WAVES event, positioning itself as a premier destination for AVGC-XR innovation. Through immersive exhibits, live demonstrations, and strategic networking sessions, the state will spotlight its cutting-edge infrastructure, thriving startup ecosystem and policy-driven support for digital creative industries. This global platform offers an unparalleled opportunity to attract international collaborations, investments, and talent, reinforcing Maharashtra's vision to become the AVCC-XR capital of India.

- **Harnessing Opportunities Across Maharashtra – A Strategic Growth Catalyst:** While Mumbai and Pune serve as crucial anchors, this policy strategically recognizes and actively

promotes the immense opportunities for AVGC-XR growth and development across Maharashtra's Tier 2 and Tier 3.

Maharashtra's AVGC-XR Policy 2025 already identifies cities like Nagpur, Nashik, Chhatrapati Sambhajnagar, Kolhapur, and Satara as potential regional AVGC clusters. This forward-looking approach is designed to foster balanced and equitable regional development, leveraging the unique advantages these cities offer to create a more diversified, resilient and economically vibrant ecosystem. Key opportunities driving this expansion include:

- i. **Cost-Effective Business Environment & Economic Boost:** Tier 2 and Tier 3 cities offer significantly lower real estate costs, reduced operational expenses, and a more competitive talent acquisition landscape. This directly translates into a substantial economic boost for these regions, attracting new investments, fostering local entrepreneurship, and driving job creation, making them highly attractive for new and expanding AVGC-XR ventures.
- ii. **Abundant and Capable Workforce:** These regions boast a rapidly expanding pool of young, educated, and adaptable talent, eager to contribute to the AVGC-XR sector. Proactive development of local educational and vocational training centres, coupled with robust digital infrastructure, ensures a continuous supply of skilled professionals. This readily available and capable workforce, particularly in districts like Nashik, Nagpur, Chhatrapati Sambhajnagar and Kolhapur provides a strong foundation for industry growth.
- iii. **Robust Infrastructure Availability & Digital Connectivity:** Significant government investment in digital infrastructure, including high-speed internet, reliable power supply, and developing transportation networks, is making these cities increasingly conducive for high-tech industries. This ensures seamless connectivity and operational efficiency for AVGC-XR businesses, enabling them to thrive in distributed environments and adapt to evolving remote and hybrid work models.
- iv. **Growing Access to Capital and Innovation:** There is a discernible and increasing interest from investors in actively supporting businesses in emerging urban centres. This coupled with improving digital connectivity and heightened technological readiness, fosters a fertile ground for local innovation and the proliferation of startups.
- v. **Enhanced Quality of Life and Cultural Richness:** These cities offer the tangible potential for a superior work-life balance, substantially lower cost of living, and an enhanced overall quality of life, which is a significant draw of talent. Furthermore, their unique local cultures and vibrant communities serve as a profound wellspring of inspiration for original content creation, fostering a distinct creative identity.
- vi. **Expanding Domestic Market:** A rapidly growing middle class with increasing disposable income in these regions drives demand for digital entertainment, creating a robust local market for AVGC-XR products and services and fostering indigenous content consumption.
- vii. Maharashtra is strategically promoting AVGC-XR development across all tiers of its urban landscape, creating a diversified, resilient, and highly dynamic ecosystem, attracting significant investments, nurturing local talent, and ensuring equitable economic growth across the entire state.

a) **Policy Vision**

To position Maharashtra as a premier destination for AVGC-XR sector by driving innovation, attracting investments, and fostering intellectual property creation. Leveraging state's rich cultural heritage, the policy aims to develop a world-class, inclusive ecosystem by nurturing talent, establishing centre of excellence, and advancing skilling initiatives.

b) Policy Objectives

- Expand the AVGC-XR sector in Maharashtra from around ₹25,000 Cr. to ₹65,000 Cr. in the next five years, targeting an annual growth rate of 25%.
- Increase the state's share in the national AVGC-XR sector from 20% to 25%, making Maharashtra a leading creative economy hub.
- Attract investments worth ₹50,000 crore which shall be across AVGC-XR value chain.
- Generate 5 lakh employment (direct + indirect) opportunities by supporting skilling, upskilling, and entrepreneurship.
- Promote IP creation and enhance global visibility through international co-productions, exports, and strategic partnerships.
- Establish AVGC-XR parks, Centres of Excellence, and virtual studios to support innovation, research, and production excellences

c) Policy Validity and Review Cycle

The policy will be valid for 5 years or till the new policy announcement, whichever is earlier. The policy will be reviewed and updated periodically (at least every 2 years) to ensure its continued relevance and effectiveness. This review process will involve consultations with industry stakeholders, academic experts and government agencies. Any modifications or amendments to this policy will be made in accordance with established legal and administrative procedures.

d) Policy Eligibility

Eligible entities having units registered in Maharashtra for various incentives offered under Maharashtra AVGC-XR Policy 2025: An eligible unit means any industrial enterprise/business, constituted as a company—including private, co-operation, public, trust, LLP, or joint undertaking—setting up an AVGC-XR Unit. This unit shall commonly be referred to as 'AVGC-XR unit' or 'unit' in the AVGC-XR sector.

e) Definitions

- 1) **AVGC-XR sector** – The AVGC-XR sector is represented by companies, joint ventures, focus groups, consultants, and creative professionals engaged in the business of conception, production, post-production, media and intellectual property rights management, publishing and marketing of Audio, animation, visual effects, special effects, editing, digital games development including mobile, console, desktop games (excluding gambling) and comics content. They also actively promote the products and related services such as development of software use in pre-production pipelines, education and advanced research, development of AVGC-XR subjects, related technology, and its business management.
- 2) **Animation** – Animation is the technology of displaying frames in succession to create an illusion of motion. It is used in entertainment, education, healthcare, agriculture, design, game development, simulations, etc. Animation is the method of showing movement by using a series of drawing, computer graphics, or photographs of 2D or 3D objects that create an illusion of movement when viewed in succession. Animation includes 2D animation, 3D animation, clay animation, paper animation, stop motion, shadow animation, etc. They can be recorded on either analog or digital media.
- 3) **Audio Effects** - Audio effects in the AVGC-XR sector encompass the creation, integration, and application of sound elements including sound design, Foley, dubbing and voice-overs,

background music, special effects (SFX), spatial and 3D audio, as well as audio mixing and mastering. These components enhance storytelling, realism, interactivity, and immersive experiences across animation, visual effects, gaming, digital/interactive comics, and extended reality applications.

- 4) **Visual Effects** – Visual Effects (VFX) and postproduction refers to imagery created, manipulated or enhanced for any film, or other moving media that does not take place during live-action shooting. It is also known as CGI (Computer Generated Imagery). Visual effects include computer generated imagery using the industry's most advanced 3D and compositing software and plugins.
- 5) **Gaming** – A game is an electronics game that involves human interaction with a user interface to generate visual feedback and immersive experiences on a device that shall include 2D, 3D, video, handheld devices, mobile, virtual, console, etc.
- 6) **Comics** – It is a publication that consists of comic art in form of sequential panels that represent chronologically laid scenes that are used to tell a story or a series of stories. It extends to comic strips published in magazines and newspapers, and graphic novels that are long-format, standalone series with more complex plots or a collection of short stories that have been previously published as individual comic books.
- 7) **Virtual Reality(VR)** – It is an artificial environment that is created with software and presented to the user in such a way that user suspends belief and accepts it as a real environment. Virtual reality is primarily experienced through two of the five senses: sight and sound.
- 8) **Augmented Reality(AR)** – It is the integration of digital information with the user's environment in real time. Unlike virtual reality, which creates a totally artificial environment, augmented reality uses the existing environment and overlays new information on top of it.
- 9) **Mixed Reality(MR)**– It is sometimes referred to as hybrid reality, is the merging of real and virtual worlds to produce new environments and visualizations where physical and digital objects coexist and interact in real time.
- 10) **Extended Reality(XR)**– Extended Reality is a term referring to all real and virtual combined environments and human machine interactions generated by computer technology and wearables. It includes representative forms such as augmented reality, mixed reality and virtual reality and the areas interpolated among them.
- 11) **Virtual Production** – Virtual production is a method of filmmaking and television production that uses computer-generated imagery (CGI), augmented reality, motion capture, and other technologies to create realistic environments and effects on a virtual set.
- 12) **Virtual Production Studios** - Virtual Production Studios are cutting edge filmmaking environments that integrate real-time digital technology with traditional production techniques. They use large-scale LED walls, motion capture systems, and game engine technology to create immersive digital environments in which actors can interact real time. The key features of virtual production studios are LED walls and projection, real-time rendering, camera tracking, motion capture and efficient collaboration of directors, cinematographers, VFX teams.
- 13) **Qualified Production Expenditure:** Expenditure incurred in state of Maharashtra during production of animation film, animation series, VR/VFX projects, gaming software development, etc. This excludes "Above the line" costs i.e., the expenditure incurred on fees paid for professionals for acting / shooting.

Policy Exclusion :- Real Money Gaming Company – Companies engaged in the development and publishing of real money games, where monetary stakes are involved.

All the definitions above shall be considered in accordance with the Government of India Acts and Rules, including any subsequent amendments and updates in force from time to time.

f) Execution Pillars

The Government of Maharashtra is committed to establishing a robust and dynamic policy framework designed to propel the AVGC-XR sector into a new era of growth and global competitiveness. This framework is built upon strategic pillars that encompass infrastructure development, skill enhancement, fostering innovation, promoting exports, and embedding sustainable practices, all underpinned by a comprehensive suit of incentives.

- 1) Strengthening and Enabling the AVGC-XR ecosystem
- 2) Future-Ready Workforce through Skill Development
- 3) Fostering Startup & Innovation in the AVGC-XR sector
- 4) Market Development Assistance
- 5) Ease of Doing Business
- 6) Strategic Incentives
- 7) Strengthening Institutional Framework
- 8) Convergence of other policies and programs of the Central and State Governments

1. Strengthening and Enabling the AVGC-XR ecosystem

The Government of Maharashtra seeks to advance the AVGC-XR industry by establishing state-of-the-art infrastructure and fostering an enabling ecosystem. Through strategic initiatives, the government aspires to enhance the state's contribution to both the national and global AVGC-XR landscape.

1.1 AVGC-XR Parks

To position Maharashtra as a premier destination for the AVGC-XR sector, the Government of Maharashtra shall promote the development of AVGC-XR Parks as dedicated industry hubs. These parks will be designed to provide state-of-the-art infrastructure, a conducive business environment, and comprehensive support systems for startups, MSMEs, and large units operating in the AVGC-XR domain. Government of Maharashtra encourages the development of both public as well as private AVGC-XR parks.

The AVGC-XR Parks will be strategically developed in key locations across Maharashtra such as Film City (Mumbai), Navi Mumbai, Nashik, Chhatrapati Sambhajnagar, Kolhapur/ Satara and Nagpur. These parks will be equipped with world-class facilities such as high-speed digital connectivity, motion capture studios, post-production labs, high-performance rendering farms, sound recording facilities and virtual production studios. The infrastructure will be designed to support the evolving industry needs, including advancements in AI-driven animation, real-time rendering, immersive experiences, and meta verse-related applications.

AVGC-XR related activities are allowed in IIA (Integrated Industrial Area)/ IT parks/ standalone facilities, with 60% of the area reserved exclusively for AVGC-XR sector units, while the remaining 40% portion will accommodate support activities like residential, institutional, and recreational spaces, creating a self-sustaining ecosystem. Additional Floor Space Index (FSI) will be available at par with Maharashtra IT & ITeS Policy 2023.

AVGC-XR Parks envisaged in the policy are similar and at par with Private IT Parks as per the Maharashtra IT & ITeS policy. The incentives applicable to Private IT parks under IT & ITeS policy will be available for AVGC-XR Parks.

1.2 Cluster Development

To catalyse the growth of the AVGC-XR sector, the Government of Maharashtra proposes the development of dedicated AVGC-XR clusters across the state, anchored in a hub-and-spoke model.

Central Hub: Mumbai

Mumbai will serve as the central hub, housing world-class virtual production studios, state-of-the-art post-production facilities, AR/VR labs, and high-performance computing centers. The hub will also offer common facility centres, subsidized workspaces, mentorship programs, skilling initiatives, and accelerator platforms to support the entire AVGC-XR value chain—from ideation and content creation to commercialization.

Regional Clusters

Spokes will be established across various divisions of Maharashtra, acting as regional AVGC-XR centers linked to the central hub. These spokes will provide decentralized access to advanced production infrastructure, common-use post-production facilities, and training programs. Each spoke will be equipped with shared, pay-per-use infrastructure tailored for startups and MSMEs, ensuring inclusive and regionally balanced growth of the AVGC-XR ecosystem.

The spoke network will be progressively expanded in alignment with demand and talent availability, as notified by the Government. This adaptive model ensures flexibility in resource

deployment while promoting regional specialization and ecosystem synergies across the state. To support this infrastructure development, incentives and financial assistance will be provided under the Micro & Small Enterprise Cluster Development (MSE-CDP) and Maharashtra State Industrial Cluster Development Programme (MSI CDP). The scheme will facilitate the creation of physical infrastructure, procurement of advanced equipment, capacity building initiatives, and common facility centres (CFCs), thereby ensuring sustainability and scalability of AVGC-XR clusters across the state. MSI-CDP will be suitably modified for growth in the AVGC-XR ecosystem.

1.3 Critical Infrastructure Fund – The critical infrastructure fund created under the IT & ITeS Policy 2023 will be used for maintaining critical infrastructure required for AVGC-XR parks as last mile connectivity. This fund shall be utilized for providing necessary infrastructure like road connectivity, dedicated power supply, water resources, sewage treatment plants, effluent treatment plants, and last-mile connectivity.

1.4 Testing and Certification facilities

To foster quality assurance and support innovation, the Government of Maharashtra shall establish state-supported testing and certification facilities within designated AVGC-XR clusters and AVGC Parks. These sandboxing environments will allow AVCC-XR units to test, validate, and refine prototypes, ensuring high product quality, market readiness, and user experience in domains such as gaming, XR, animation, and VFX.

1.5 Design Studios

The Government of Maharashtra will facilitate establishment of design studios across key locations to strengthen the AVGC-XR sector. These studios will be established within existing art schools and colleges in Maharashtra, which will be identified by the state government. They will support startups, SMEs, and industry players with international-standard infrastructure, including high-performance computing, AR/VR labs, motion capture, and post-production facilities.

Studios will feature flexible workspaces—plug-and-play, shared, and semi-customizable—alongside skilling, mentorship, and industry networking. Developed with academic and industry partners, they will also offer pay-per-use access to shared resources, ensuring affordability and accessibility.

1.6 Centre of Excellence

The state, through the Maharashtra AVGC-XR policy, shall actively promote and facilitate the establishment of Centre of Excellence to strengthen the AVGC-XR ecosystem. In alignment with this objective, the following Centres of Excellence shall be supported:

- **Indian Institute of Creative Technology (IICT)** – As announced by the Union Cabinet, this centre will serve as a premier institution for research, training and industry collaboration in the AVGC-XR domain located in Mumbai. The IICT aims to create a world class talent pool in India to cater to both Indian as well as global entertainment industry. This institute will exclusively focus on creating of India's IP for both domestic consumption and global outreach.

The Government of Maharashtra will play a pivotal role in facilitating the establishment of the IICT in Mumbai. The state government has allocated land near the Film City, Mumbai. Other facilitation support such as fast-track approvals for infrastructure development, single window clearance support, acting as the nodal agency between Central Government and industry stakeholders will be provided.

- **Regional Centre of Excellence** - To drive innovation, capacity-building, and industry readiness in priority sectors, the Government proposes the establishment of a Centre of

Excellence (CoE) structured on a hub-and-spoke model. This approach aims to foster regional development while ensuring centralized access to cutting-edge resources, expertise, and infrastructure.

Under this model, a central hub namely i.e. IICT will serve as the nucleus of advanced research, innovation, and training.

Complementing the hub, 5 spoke centres will be established across key geographic divisions, catering to localized industry and skill needs. These spoke units will focus on implementation, outreach, and capacity-building activities, and will be equipped with essential shared infrastructure, training modules, and technical support systems. The spokes will serve as regional enablers, connecting local stakeholders—such as MSMEs, startups, academic institutions, and government bodies—to the central hub for knowledge exchange and collaboration.

1.7 Virtual Production Studios

Virtual production studios are high-tech facilities that blend physical filmmaking with digital technologies in real time. They allow creators to produce content using tools like:

- Real-time rendering engines (e.g., Unreal Engine)
- Motion capture systems for tracking actors and objects
- AR/VR/XR technologies for interactive and virtual environments

The virtual production studios will be equipped with state-of-the-art amenities including plug-and-play workspaces, semi-customizable production areas, AR/VR labs, and high-performance computing systems. These spaces will also house advanced post-production tools, sound stages, motion capture setups, and green-screen environments to enable high-fidelity digital content creation.

The infrastructure will be developed in collaboration with private sector partners in PPP mode, leveraging their expertise, innovation capacity, and investment potential. The State Government will play an enabling role by facilitating land, providing regulatory support, and extending fiscal and non-fiscal incentives as detailed in the Incentives section of this policy.

1.8 Data Centres and Cloud Based Infrastructure

Recognizing the growing demand for high-performance computing in the AVGC-XR sector, Maharashtra will actively promote data centers and cloud-based rendering services to:

- Provide low-latency, high-speed computing infrastructure for AVGC-XR production.
- Facilitate seamless international collaboration through cloud-based workflows.
- Enable AI-driven animation and real-time rendering for gaming, VFX, and XR applications.

2. Future-Ready Workforce through Skill Development

The Government of Maharashtra will establish a Skill Advisory Committee to assess and identify the evolving skill requirements of the AVGC-XR industry. This committee will include industry stakeholders and academic representatives to ensure a dynamic, future-ready workforce. The following initiatives will be undertaken by the committee:

2.1 Development of Curricula for State Board

A Skill Advisory Committee dedicated to the AVGC-XR sector in collaboration with the Media and Entertainment Skill Council shall be constituted to facilitate advanced technology skilling and upskilling initiatives. This Committee will comprise eminent industry experts, distinguished academic professionals, and representatives from relevant government bodies. The committee will be responsible for identifying and integrating important topics and training modules related to AVGC-

XR in the curricula of Maharashtra State Board of Education and Maharashtra State Board of Technical Education. The provisions will be implemented through the concerned department. In addition, the committee will organize workshops and seminars in collaboration with industry partners with the main objective of standardizing AVGC-XR education across the state.

2.2 Train-the-Trainer Program

The committee will design and implement specialized train-the-trainer programs across schools, polytechnic institutions, universities, colleges, and training organizations. The program will be conducted in collaboration with the Media and Entertainment Skill Council under the Department of Skill Development and Entrepreneurship.

2.3 Vocational Training for AVGC-XR sector as Emerging Technologies

In recognition of the evolving and future-focused demands of the industry, vocational training initiatives shall be systematically aligned with cutting-edge technological domains such as the Metaverse, Artificial Intelligence, Machine Learning, and Block chain. These emerging technologies will be seamlessly integrated into the training curricula to ensure contemporary relevance and future-readiness.

Formal education frameworks shall be complemented by robust, industry-led vocational training programs designed to impart practical competencies and facilitate hands-on exposure to real-world professional environments. The State of Maharashtra, through a strategic approach, will harness its existing government-led skill development mechanisms—particularly those under the aegis of the Maharashtra State Skill Development Society (MSSDS)—to incorporate training in the AVGC-XR sector. This concerted effort aims to nurture a skilled talent pool that is both future-ready and responsive to dynamic industry requirements.

2.4 Promotion of skill development through internship and apprenticeship

The initiative seeks to address the skill gap, create employment opportunities, and position Maharashtra as a leading investment hub for AVGC-XR by ensuring a steady supply of industry-ready talent. Eligible candidates and AVGC-XR units under this policy can access skilling incentives available through existing skill development programs of the Government of Maharashtra and the Government of India. The policy also offers additional incentives to support this objective.

3. Fostering Startup & Innovation in AVGC-XR sector

3.1 Innovation Labs

To foster the growth of the AVGC-XR sector, the policy supports the development of innovation labs, comprising of incubation and R&D facilities. Financial assistance will be extended to labs focusing on emerging technologies in media and entertainment, virtual production, and the use of AI and IoT in content production. The support is detailed in the incentives section of the policy. The initiative aims to create a robust ecosystem for AVGC-XR innovation and entrepreneurship, facilitating industry growth and technological advancement in the state.

3.2 Industry Academia Connect

The state will facilitate in establishment of connections between startups, industry experts, mentors, and potential investors through industry associations such as FICCI to encourage knowledge exchange, collaborative research, technology transfer, and access to Angel Funds and Venture Capital Funds. This initiative aims to drive innovation in emerging technologies within the media, entertainment, and AVGC-XR sectors, while also enhancing industry-academia partnerships.

These partnerships will facilitate joint research projects, internships, and the exchange of advanced knowledge between academic institutions and industry leaders.

3.3 AVGC-XR Fund

A dedicated fund of Rs.300 crores shall be established under the policy to support startups engaged in the AVGC-XR sector. This fund will play a critical role in fostering a dynamic and sustainable ecosystem by addressing the diverse needs of enterprises across various growth stages—from seed-stage startups to companies seeking scale-up capital. It will provide support through grants, equity investments and financing. The government will periodically issue detailed operational guidelines on the funds structure and utilization.

3.4 Maha Centre for AVGC-XR under M-Hub/M-Cube

In alignment with the Maharashtra IT & ITeS Policy, the Maha Centre for AVGC-XR will be established as a dedicated hub under M-Hub to foster the growth of the Animation, Visual Effects, Gaming, and Comics – Extended Reality (AVGC-XR) sector. This centre will include production facilities, AVGC-XR studios and space for performing arts, exhibitions galleries and dedicated workplace for the artist. The operational framework and structural details of M-Hub shall be as per the provisions outlined in the Maharashtra IT & ITeS Policy.

3.5 Incubator Network

To foster a robust innovation and entrepreneurship ecosystem across Maharashtra, the Government of Maharashtra will strengthen the state-wide incubator network in collaboration with premier academic institutions and research organizations. The incubators will serve as critical enablers for startup development, skill-building, and commercialization of research and innovation. These incubators will offer co-working infrastructure, mentorship, access to funding, product development labs, and industry partnerships.

The list of institutions and incubators will be in line with directions issued by the Department of Skill Development, Employment, Entrepreneurship & Innovation.

4. Market Development Assistance

4.1 Talent Recognition and Creative Innovation Platforms

To encourage and acknowledge emerging talent, the Government of Maharashtra will host awareness campaigns through hackathons, competitions, and startup challenges. These events will serve as platforms to highlight local innovations and foster creative entrepreneurs contributing to the AVGC-XR sector in Maharashtra. A budgetary allocation of Rs.50 crores shall be provisioned for this purpose for the policy period.

To nurture and showcase emerging talent and discover groundbreaking technological innovations, Maharashtra will host:

- a. Hackathons and Startup Challenges in collaboration with leading AVGC-XR companies.
- b. An annual flagship AVGC-XR summit, serving as a platform to foster collaboration and showcase advancements including platform for XR/Metaverse start-ups to demonstrate tools to potential adopters.
- c. Short Film & Animation Contests in schools and colleges, fostering creativity at an early stage.

4.2 AVGC-XR IP Marketplace integrating technology transfer

The Maharashtra AVGC-XR policy features an AVGC-XR IP digital marketplace, through a public-private partnership (PPP) model. The website and mobile platform will serve as:

- IP Exchange - Studios and creators list their animation/gaming/VFX IPs for licensing or sale.
- Tech Transfer Hub- Institutions/companies list tools, engines, XR innovations, pipelines for collaboration or tech transfer.
- Marketplace for Assets- Buy/sell AVGC-XR assets including software.
- Matchmaking Engine- AI-based matching of IP with investors, studios, OTTs, production houses, and international buyers.
- Legal & IPR Toolkit - Templates, legal services, standard contracts, and IPR advisory support.

The digital marketplace will also feature a Technology Transfer Center (TTC) to facilitate the commercialization of innovations, protect intellectual property, and encourage collaboration between industry and academia. This marketplace will enhance global partnerships through networking initiatives and co-investment activities. A budgetary allocation of Rs. 50 crores shall be provisioned for this purpose during the policy period.

This marketplace will be anchored by a state-managed online platform, developed through a public-private partnership model. The Government will support the initiative through infrastructure provisioning, listing subsidies, and IP registration facilitation, with revenue generated via commissions and subscriptions. The model aims to position Maharashtra as a national hub for AVGC-XR innovation and IP-driven growth, fostering a vibrant ecosystem of creators, researchers, and entrepreneurs.

4.3 Awards for AVGC-XR Recognition

To encourage emerging creative talent and provide a prestigious platform for showcasing their skills, the Government of Maharashtra will introduce the Maharashtra Young Creators Awards. This initiative aims to enhance employability among students by providing state-wide recognition for their creative and technical expertise. University and college students from across Maharashtra can submit their projects for consideration across various categories. A budgetary allocation of Rs. 10 crores shall be provisioned for this purpose for the policy period.

4.4 Support for exports & investment

Recognizing the increasing global demand for Indian AVGC-XR talent and services, the state will implement strategic measures to facilitate international collaborations, co-productions, and cross-border investments. In line with the Maharashtra IT & ITeS policy, the state will encourage joint ventures by signing at least 10 MOUs during the policy period.

Additionally, to encourage co-productions with international companies, the policy offers targeted production cost incentives, ensuring a competitive and growth-oriented ecosystem for the sector.

4.5 Intellectual Property Facilitation

As per the Maharashtra IT & ITeS Policy 2023, the facilitation services will be provided for patents, designs, copyrights, and trademarks, as per the guidelines of National Intellectual Rights Policy, and Startup Intellectual Property Protection Scheme (SIPP), Government of India.

4.6 WAVES (World Audio Visual & Entertainment Summit)

The WAVES initiative marks a pivotal step in advancing India's creative ecosystem. It resonates with the Prime Minister's visionary appeal of 'Design in India, Design for the World,' articulated during his 78th Independence Day address. Celebrating the nation's vast talent and potential, WAVES will serve as a global platform, bringing together exceptional minds, creative

pioneers, and visionary leaders from across the world to foster knowledge exchange, spark innovation, and redefine the boundaries of creativity.

Organised by the Ministry of Information & Broadcasting, WAVES is a biennial/annual that brings together industry leaders, stakeholders, and global participants to shape the sector's future and promote trade opportunities in India. The summit's main objective is to position WAVES as a platform that provoking ideas, fuel conversations, facilitating knowledge exchange and engages in meaningful collaborations with global media and entertainment industry leaders. The activities at the summit include exhibitions & platforms, conferences, business track (B2B meetings), skill and talent showcase, media marketplace, cultural evenings, MoU signings, pitching sessions, trade finance forum, media managements, skill challenges, etc.

WAVES will feature 25 dynamic challenges hosted by leading industry associations and organizations. Spanning across disciplines such as animation, filmmaking, gaming, music, and visual arts, these competitions are designed to spotlight emerging talent and cutting-edge ideas in the lead-up to the main event. These challenges not only foster artistic and technical excellence but also encourage collaboration and cross-sectoral engagement. WAVES is an annual tradition of celebrating media and entertainment excellence, where participants and audiences alike can look forward to a vibrant showcase of talent and innovation.

Institutional Support

In order to ensure seamless coordination, strategic participation, and effective delivery under the World Audio Visual & Entertainment Summit (WAVES) initiative, the Government of Maharashtra shall establish a dedicated State Steering Committee for WAVES, to be chaired by the Chief Secretary, Government of Maharashtra. The committee shall be anchored by the Department of Industries, which will serve as the nodal authority for inter-departmental coordination and strategic alignment.

The Steering Committee shall comprise senior representatives from the Departments of Industries, Skill Development and Entrepreneurship, Culture, Tourism, Information Technology Director of Technical Education among others. This high-level committee will be responsible for providing overall guidance, approving state-level participation strategies, and reviewing implementation progress.

A WAVES Cell shall be constituted within the Department of Industries to function as the operational arm for the initiative. The Cell shall be responsible for planning and execution of state-level activities, coordination with central ministries and agencies, stakeholder outreach, content and program development, and post-event monitoring and reporting.

Budgetary Support

To institutionalize Maharashtra's participation in WAVES and to ensure comprehensive and impactful engagement with the global AVGC-XR community, the Government of Maharashtra shall create a dedicated WAVES Participation Fund as a component of the AVGC-XR Policy Implementation Framework. A budgetary allocation of up to Rs. 200 crores during the policy period shall be provisioned, to support various strategic components that contribute to the state's presence and positioning at the Summit. This financial support shall cover a wide spectrum of activities that promote innovation, talent, enterprise development, and cross-border collaborations in the AVGC-XR sector. The proposed components of the fund utilization are as follows:

- **Maharashtra Pavilion Design and Setup:** Funding support for conceptualization, design, and execution of the state's Pavilion at WAVES, showcasing the work of state-based studios, intellectual property creators, academic institutions, and emerging start-ups.

- **Sponsorship of AVGC-XR Start-ups and IP Creators:** Provision of financial support and incentives to entities from Maharashtra for participation, exhibition, and IP pitching activities at the Summit.
- **Cultural and Technology Showcases:** Curated experiences through immersive digital content, animation showcases, and advanced AV installations representing the state's creative ecosystem.
- **AVGC-XR Investor Roundtables and B2B Engagements:** Organization of business networking sessions in partnership with leading industry bodies such as FICCI and CII, aimed at facilitating investment, collaboration, and market linkages.

5. **Ease of Doing Business**

5.1 Industry Status – As Maharashtra is a hub for the media and entertainment sector, the AVGC-XR sector is granted the status of an 'Industry and Infrastructure Sector' to further its development in the state

5.2 Setting-up AVGC-XR unit in any zone – AVGC-XR units will be permitted to establish operations in any zone (including residential, no development zones and green zone etc).

5.3 Operations (24x7)– Eligible units under this policy shall be permitted to operate 24x7, subject to compliance with safety norms prescribed by the Labour Department and other relevant authorities.

5.4 Essential Services Status - Essential Services status shall be granted. AVGC-XR Units will be permitted to work 24x7x365 days without any close-down (except some exigencies arising where in the State /Central Government thinks it fit to keep the operation in suspension).

5.5 Power Tariff at Industrial Rate – AVGC-XR units will be supplied power at industrial rates applicable under Maharashtra Electricity Regulatory Commission's (MERC) tariff orders.

5.6 Property Tax - Property tax shall be levied at par with residential rates as applicable in the relevant jurisdictions. Government will issue necessary advisory to the local bodies to give this benefit to the AVGC-XR units.

5.7 Single Integrated IT Portal – The state will establish a dedicated AVGC-XR cell on the Maharashtra Information Technology Interface (MAHITI) Portal. This integrated IT portal will serve as a single-window platform for time-bound clearances and will function as an IT & ITes Exports Trade Facilitation and Information Centre. (As outlined in para 16.4 of IT & ITes Policy of Maharashtra)

5.8 Single Window Clearance (MAITRI) – The MAITRI portal will serve as a one-stop hub for all policy-related facilitation, including submission, tracking, and redressal of applications, key announcements, and access to the media, entertainment, and AVGC-XR industry database. Additionally, the dedicated helpline will be available for real-time support during standard business days/ hours. (Call Centre Number – 1800 233 2033/ 022-22622322)

5.9 Maharashtra AVGC-XR Skill Advisory Committee – An AVGC-XR Skill Advisory Committee shall serve as a strategic body responsible for enhancing skill development and ensuring the availability of a well-trained workforce to meet the growing industry demand. The committee is being formed, consisting of industry experts, academia leaders and representatives from relevant government agencies.

- The committee will comprise representatives from:

Sr. No	Representatives	Designation
1	Additional Chief Secretary/Principal Secretary/Secretary (Industries),	Chairman

	Industries, Energy, Labour and Mining Department	
2	Additional Chief Secretary/Principal Secretary/Secretary, Skill Development, Entrepreneurship and Innovation Department	Member
3	Additional Chief Secretary/Principal Secretary/Secretary, Information Technology Department	Member
4	Additional Chief Secretary/Principal Secretary/Secretary, Higher and Technical Education Department	Member
5	Additional Chief Secretary/Principal Secretary/Secretary, School Education Department	Member
6	Chief Executive Officer, Maharashtra Industrial Development Corporation (MIDC)	Member
7	Development Commissioner (Industries), Directorate of Industries, Mumbai	Member
8	Director, Directorate of Vocational Education & Training, Mumbai	Member-Secretary
9	Industry Associations - FICCI, Media and Entertainment Skills Council (MESC), NASSCOM	Member
10	Industry Representatives recommended by FICCI	Member
11	Representatives from leading universities and educational institutions	Member

The committee will play a pivotal role in:

- Promoting creativity and design thinking by integrating foundational concepts into state board curricula.
- Collaborating with academic institutions to design industry-relevant courses incorporating emerging technologies in the media, entertainment, and AVGC-XR sector.
- Facilitating hands on training programs, workshops, and mentorship initiatives in collaboration with industry leaders.

6. Strategic Incentives

Classification of Zones

- Zone I Area:** This area includes Municipal Corporations in Mumbai Metropolitan Region and Pune Metropolitan Region.
- Zone II Area:** This will include areas other than Zone-1 area.

6.1 General Incentives

6.1.1 Capital Subsidy

Capital subsidy shall be provided in accordance with the provisions outlined in the Maharashtra IT & ITeS Policy.

- Anchor unit status will be given to the first 10 units with a minimum investment of Rs. 50 Crores and employing minimum 100 people in each unit. Anchor units will be provided a subsidy up to 25% of the fixed capital investment subject to a ceiling of Rs. 25 Crores, paid over a period of 5 years.
- Capital subsidy for MSMEs of 20% on capital investments such as cost of hardware, equipment etc., subject to a maximum of Rs. 25 lakhs paid over a period of 3 years for new AVGC-XR units directly employing a minimum of 10 people in the unit.

6.1.2 Stamp Duty Exemption

AVGC-XR units will be entitled to stamp duty exemption as follows:

- a. 100% stamp duty exemption for the following transaction to new units in Public/Private IT/AVGC Parks & expansions of existing units in the state for articles hypothecation, pawn, pledge, deposit of title deeds, conveyance, charge on mortgage property, lease, mortgage deed and security bond on mortgage deed.
- b. 100% stamp duty exemption for the following transaction to new units & expansion of existing units in IT Parks for SEZ, STPI registered units for articles hypothecation, pawn, pledge, deposit of title deeds, conveyance, charge on mortgage property, lease, mortgage deed and security bond on mortgage deed & public assignment of lease.
- c. 100% stamp duty exemption for the following transaction to new units & expansion of existing units outside Public/Private IT Parks/AVGC Parks for articles hypothecation, pawn, pledge, deposit of title deeds, conveyance, charge on mortgage property, lease, mortgage deed and security bond on mortgage deed.

Conditions:

- i. An AVGC-XR unit in production/ operation, shifting from one location to another and this unit had availed of stamp duty exemption earlier will not be eligible for Stamp Duty exemption.
- ii. If existing unit makes a minimum 25% additional fixed capital investment, on or after commencement of this or Maharashtra IT & ITeS policy, in IT & ITeS /AVGC-XR activity then such project will be considered as expansion / diversification projects, and it will be eligible for stamp duty exemption.
- iii. AVGC-XR units will be eligible to avail Stamp Duty exemption only for premises which has valid Commencement Certificate / RERA Approval from the concerned planning authority/ competent authority.
- iv. The units defaulting in starting the operation/work for which the concession/ waiver has been given from the stamp duty or breaching any of the conditions in the Maharashtra's IT & ITeS Policy-2023 or Maharashtra AVGC-XR Policy 2025 will be liable to pay stamp duty and penalty as if they were not given waiver from the first day itself.
- v. It will be necessary to submit No Objection Certificate for waiver from the Department of Industries before giving waiver from the stamp duty to the industries coming under the policy as it is necessary to screen that the concerned industry units have received waiver under any other policy/ scheme of the Government.

6.1.3 Exemption of Electricity Duty

As given in Maharashtra Electricity Duty Act Exemption from payment of Electricity Duty from the date of commencement of production/ activity according to the following conditions:

- a. For a period of 10 years for new AVGC-XR units registered with the Directorate of Industries shall be exempted from payment of electricity duty in Zone-I.
- b. For a period of 15 years for new AVGC-XR units registered with the Directorate of Industries shall be exempted from payment of electricity duty in Zone-II.
- c. For a period of 20 years for new and existing IT & ITeS/ AVGC-XR units in IT SEZs, in IT Parks in SEZs, single IT/AVGC-XR units in SEZs and new or existing 100% Exporting IT & ITeS/ AVGC-XR units under registration of STPI or other designated competent authority shall be exempted from payment of electricity duty from commencement of this Policy.

Note:

- i. The exemption shall commence with effect from the date when the unit specified above start production or rendering the services.
- ii. The exemption from payment of electricity duty shall be given to the projects mentioned in the notification only after producing registration certificate of Directorate of Industries or Software Technology Parks of India (STPI) or other Competent Authority.
- iii. No refund will be admissible of electricity duty already paid prior to sanction of the electricity duty exemption.

6.1.4 Power Tariff Subsidy

Power Tariff Subsidy shall be provided in accordance with the provisions outlined in the Maharashtra IT & ITeS Policy 2023. Subsidy at Rs. 2 per unit for 5 years for new AVGC-XR Units located in the State.

6.1.5 Skill Development Support

As per Maharashtra IT & ITeS Policy 2023, reimbursement up to 25% of expenditure/fee of online courses and programs for Super Specialized Job Roles (as per definition 15.10 in Maharashtra IT & ITeS Policy 2023), provided by autonomous institutes in offline or online learning format. The benefit will be provided on uploading certificate of successful completion' on MAHITI portal with a maximum ceiling of Rs.50,000 for domestic certifications and Rs. 1 Lakh for International certifications, whichever is lower.

Additionally, following incentives will be available for internship and apprenticeship

- a. Stipend up to ₹ 10,000 per month for a period up to 6 months for engagement of interns under Chief Minister's Yuva Karya Prashikshan Yojana (CMYKPY). The stipend will be capped at ₹ 60,000 per candidate. A total of 100 such candidates per unit will be allowed in the policy period.
- b. Stipend up to ₹ 10,000 per month for a period up to 36 months for engagement will be given to qualified candidates under the Maharashtra Apprenticeship Promotion Scheme (MAPS). A total of 100 such candidates per unit will be allowed in the policy period.

Note: The candidates will be eligible to claim either of A or B reimbursement only.

The above reimbursements will be paid to the candidates by the Skill Development Department.

6.1.6 Recruitment Assistance

Recruitment assistance of Rs.10 lakhs for employing 50 local students in Incubation Laboratory/R&D Centre/ Innovation Labs for AVGC-XR operation within 2 years. The incentive will be provided only for the employees completing 3 years of continuous employment, in 4 equal instalments.

6.1.7 Technology Acquisition Assistance

Grant up to 50% of the cost of acquiring technology (software only) from a premier institution/ patented technology from domestic or foreign companies subject to a cap of Rs. 1 crore. This grant will be paid to a total of 10 eligible industry units during the policy period.

6.1.8 IP Creation & Protection

India as well as Maharashtra lacks original IP creation and that is one of the biggest challenges as well as opportunity for the Indian AVGC-XR sector. The policy promotes the filing of

Intellectual Property (IP) rights, including copyrights, trademarks and patents for creations developed in the sector. Incentive up to 50% of the costs of IP filing capped at Rs. 10 lakhs for international IPs and Rs. 5 lakhs for domestic IPs limited to 10 companies each during the policy period.

6.1.9 Reimbursement for Quality Certification

Reimbursement of 50% of the cost incurred, capped at Rs. 5 lakhs towards quality certification and/or industry specific certifications as per AVGC-XR standards limited to three companies every year. In addition, reimbursement up to 50% of the expenditure incurred subject to a maximum of Rs. 2 lakhs shall be provided for obtaining international certifications. This support shall be extended to a maximum of 10 company per year.

Types of certifications (including not limited to) eligible under the policy – ISO Standards, CMMI, Six Sigma, PEGI or ESRB ratings, WCAG, NASSCOM Gaming Forum Certification, SIGGRAPH, UNITY or UNREAL Engine Certifications, TPN, etc.

6.1.10 Marketing Assistance

The marketing assistance to AVGC-XR units will be provided in line with the IT & ITeS Policy 2023. M-hub will host annual events and competitions in collaboration with FICCI, Gaming Developers and Associations, Animation Society, Maharashtra State Innovation Society, among others. Financial support of Rs.20 lakhs for each event and competition shall be provided every year, subject to a cap of 10 events and competitions every year (**An indicative list of programmes is mentioned in Annexure “B” hereto.**) The category of events/competitions may subject to change as per the discretion of the M-Hub.

Additionally, reimbursement up to 30% capped at Rs. 5 lakhs for domestic and Rs. 10 lakhs for international, of the cost incurred towards promotional materials, participation in domestic exhibitions/ fairs/ expos limited to 5 per company per annum.

The Government of Maharashtra will setup special booth/ pavilion in various domestic and international festivals and conferences in India and abroad. A budgetary allocation of Rs. 10 crores shall be provisioned for this purpose.

6.2 Special Incentives

Classification of Entities

For the purpose of this policy and incentives, the units will be classified as following:

Category	MSME	Large	Mega & Ultra Mega
Zone I	Employing minimum 30 employees	Employing minimum 75 employees	Employing minimum 150 employees
Zone II	Employing minimum 20 employees	Employing minimum 40 employees	Employing minimum 80 employees

6.2.1 Project cost reimbursement for virtual production studios

Reimbursement up to 25% of the total project cost (including building, network, equipment – hardware and software, interiors, etc.) capped at Rs. 10 crores will be provided for virtual production studios. Reimbursement can be availed for 100% FCI in plant & machinery AND up to 25% in building. Land will not form part of FCI. The reimbursement shall be extended to the first 10 virtual studios established in Maharashtra, subject to approval on first come first serve basis. The reimbursement will be admissible to newly established studios during the policy period. **Detailed list of eligibility and verification process will be outline in the modalities document**

6.2.2 Production cost incentives

Sr. No.	Sector	Micro and Small	Medium and Large	Mega	Ultra Mega	Maximum no. of units to be incentivized
1	Animation Films	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 25 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 50 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 1 crore	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 5 crores	One project annually for each category for the policy period.
2.	Animation Series	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 25 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 50 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 1 crore	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 5 crores	One project annually for each category for the policy period.
3.	VR/AR/VF X Projects	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 25 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 50 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 1 crore	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 5 crores	One project annually for each category for the policy period.
4.	Gaming Software Development	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 25 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 50 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 1 crore	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 5 crores	One project annually for each category for the policy period.
5.	International Production & Co-production	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 25 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 50 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 1 crore	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 5 crores	One project annually for each category for the policy period.
6.	Regional (Marathi) Content	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 25 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 50 lakhs	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 1 crore	Up to 25% of the QPE with an upper cap of Rs. 5 crores	One project annually for each category for the policy period.

Note:- Over the policy period of 5 years, a total of 120 projects, 24 each year, will be eligible for incentives in 4 categories of industries in 6 sub-sectors.

- The projects will be selected through an annual competitive selection process. A Screening Committee will be constituted under the chairmanship of Development Commissioner (Industries), Directorate of Industries. The selection criteria will be decided by the screening committee from time to time.
- Incentives will be disbursed upon providing relevant paperwork that highlights the adherence to eligibility criteria and verification. Detailed list of eligibility and verification process will be outlined in the modalities document.

6.2.3 Financial Assistance to Innovation Labs

The Maharashtra AVGC-XR policy outline the following financial assistance to innovation labs:

- a. One-time financial grant up to 25% capped at Rs. 5 crores, for equipping the space with necessary hardware and software infrastructure and testing facilities.
- b. Recurring financial assistance of Rs. 50 lakhs per year for 2 years to cover operational expenses for identified and recognised incubation centres.

The incentives provided under the AVGC-XR policy are exclusive and AVGC-XR units will not be offered incentives under the Maharashtra IT & ITeS Policy 2023. The total incentives availed shall not exceed 100% of the Fixed Capital Investment (FCI).

7. Strengthening Institutional Mechanisms

AVGC-XR Task Force – A dedicated Maharashtra AVGC-XR Task Force will be constituted under the Department of Industries, Government of Maharashtra. This multidisciplinary Task Force will function as the apex institutional mechanism responsible for providing policy guidance, monitoring implementation, fostering inter-departmental coordination, and enabling stakeholder engagement to promote the sector's holistic growth.

The AVGC-XR taskforce will comprise of the following:

- Representatives from key government departments including Industries, IT, Skill Development, Higher & Technical Education Department, Tourism and Cultural Affairs Department etc.
- Industry experts and leaders from the AVGC-XR sector
- Academia and training institutions
- Representatives from startups, studios, and accelerator programs

Dedicated Cell at MAITRI- Maharashtra will also establish a dedicated AVGC-XR Cell within the Department of Industries, responsible for streamlining policy implementation, ensuring operational continuity, and providing industry support. This cell will feature specialized working groups, each focusing on key policy areas, ensuring structured engagement and policy facilitation. A Nodal Officer with deep expertise in the AVGC-XR sector will be appointed to lead this initiative, supported by a young, dynamic team with strong industry exposure.

State Level Empowered Committee - The State-Level Empowered Committee, as mentioned in the IT & ITeS Policy 2023, shall serve as the state-level monitoring and implementing authority, developing procedures and modalities. The composition and mandate will be as per the IT & ITes Policy 2023.

Knowledge Dissemination and Thought Leadership - To foster a culture of innovation and global leadership, the state will:

- Publish white papers, policy briefs, and sectoral insights on emerging trends in AVGC-XR
- Host and document roundtables, conclaves, and expert panels
- Collaborate with academic institutions and think tanks to produce research publications
- Promote Maharashtra as a thought leader in AVGC-XR through international showcases and industry forums.

8. Convergence of other policies and programs of the Central and State Governments

Sr. No.	Schemes	Department	Convergence
1.	Software	MeitY	<ul style="list-style-type: none"> • Flexible Location: Companies can set up STP units

	Technology Park Scheme		<p>anywhere in India.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Project Approvals: STPI authorities can approve projects with Indian investment up to ₹100 million. • 100% Foreign Ownership: Full foreign equity is permitted. • Capital Goods Re-Export: Companies can re-export capital goods without restrictions. • Simplified Export Norms: Only a positive net foreign exchange earnings balance is required. • Domestic Sales Allowance: Sales within the Domestic Tariff Area (DTA) are allowed up to 50% of export value. • Tax Benefits: Capital goods procured from the DTA qualify for excise duty exemption and GST reimbursement. • Repatriation of Funds: Foreign investors can freely repatriate capital, know-how fees, royalties, and dividends after tax compliance.
2.	Support IPR Awareness Workshops/ Seminars in E&IT Sector	MeitY	<p>The scheme aims to promote awareness and sensitization about Intellectual Property Rights (IPR) among stakeholders, particularly in the Electronics & IT (E&IT) sector. Under this initiative, Grant-in-Aid will be provided to eligible organizations for conducting IPR workshops and seminars. The financial assistance is categorized as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Educational Institutions – Up to ₹2 lakh • Industry Associations (e.g. ELCINA, CII, NASSCOM, FICCI, IESA, ASSOCHAM) – Up to ₹3 lakh • MeitY Societies or Autonomous Bodies – Up to ₹5 lakh • This initiative supports capacity-building efforts to enhance IPR knowledge and foster innovation in the E&IT sector.
3.	Export Promotion Capital Goods (EPCG) scheme	MeitY	<p>The Zero Duty Export Promotion Capital Goods (EPCG) Scheme, offered by MeitY, supports exporters of electronic products by enabling duty-free import of capital goods required for pre-production, production, and post-production activities. This includes completely knocked down (CKD) and semi-knocked down (SKD) components, as well as computer software systems. In return, beneficiaries must meet an export obligation equivalent to six times the duty saved on the imported capital goods, to be fulfilled within six years from the date of authorization issuance.</p>
4.	Centre of Excellence in	MeitY	<p>The initiative aims to foster the growth of Intellectual Property (IP) in the ICT sector by offering a range of IP-related services, including:</p>

	Intellectual Property (CoE-IP)		<ul style="list-style-type: none"> • Raising awareness and providing IPR support to startups, SMEs, academia, and inventors. • Educating stakeholders on intellectual property protection and strategies to prevent infringement. • Guiding and assisting in various aspects of IPR filing, including patents, copyrights, and trademarks. • Offering IPR support for MeitY-funded R&D projects, ensuring effective IP management and commercialization.
5.	International Patent Protection in Electronics & IT (SIP-EIT)	MeitY	<p>The scheme provides financial assistance for international patent filing in the Information and Communication Technologies (ICT) sector. Key features include:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reimbursement of up to ₹15 lakh per invention or 50% of the patent filing expenses, whichever is lower. • Flexible application process, allowing applicants to seek support at any stage of the international patent filing process. • Single application coverage, where one request includes foreign filings across multiple countries for the same invention. • Limit of five applications per financial year for a single entity. • Pure grant-based funding, subject to MeitY approval, with no claim over the supported patent's ownership.
6.	CMEGP		<p>The CMEGP – Chief Minister's Employment Generation Program is a credit linked subsidy program by the Maharashtra Government to promote self-employment and start-up businesses, focusing on Micro & Small Enterprises (MSEs) in both urban and rural areas.</p> <p>The scheme is implemented by the District Industries Centre (DIC) & Khadi & Village Industries Board (KVIB) at the district level with oversight and monitoring by the Industries Department under the direct supervision of the Development Commissioner (Industries).</p> <p>Under CMEGP, incentives include financial assistance in form of backend subsidies (15% to 35% of project cost) and bank loans covering a significant portion of the project cost, with beneficiaries contributing a portion of the cost.</p>
7.	Maharashtra IT & ITeS Policy	Industries Department	<p>The vision of Maharashtra's IT/ITeS Policy 2023 is to establish the state as a globally competitive IT/ITeS destination that promotes inclusive growth and positions Maharashtra as an intellectual, technological, and knowledge capital of India. The policy aims to create 3.5 million jobs and attract Rs. 95,000 crores in investments</p>

			<p>during the policy period, with an annual export target of Rs.10 lakh crore. The policy focuses on key areas such as IT services, AVGC and emerging technologies, data centres, startups and innovation, and infrastructure development, including integrated IT townships and the ‘Walk to Work’ concept.</p> <p>The 2023 IT & ITeS policy identifies AVGC and emerging technologies as key sectors, providing support for skills development, co-working spaces, funding, and recruitment.</p>
8.	Integrated Green Data Centre Policy	Industries Department	<p>The Government of Maharashtra has identified the “Integrated Data Center Parks” sector as a priority thrust sector under its Maharashtra Industrial Policy-2019.</p> <p>In alignment with the Information Technology and Information Technology Support Services Policy 2023, the state aims to encourage the development of Green Integrated Data Center Parks (IDC) with a focus on sustainability and minimizing environmental impact.</p> <p>The policy offers various development interventions and incentives for green integrated data centres. Incentives under the IT and IT Support Services Policy-2023 have been enhanced for these parks, including waivers and concessions to make Maharashtra the Data Center Capital of India. Special provisions have been outlined to support the implementation, such as stamp duty waiver, subsidies on electricity cost, tax benefits on SGST, etc.</p>
9.	MSI-CDP	Industries Department	<p>Maharashtra State Industrial- Cluster Development Programme is a scheme focusing on cluster development infrastructure in industrially backward area of Maharashtra, aiming for balanced state-wide growth.</p> <p>Under the MSI-CDP, micro and small enterprises can benefit from financial support for establishing Common Facility Centres (CFCs) and infrastructure development, with a focus on enhancing productivity and competitiveness.</p>

Annexures

A. List of Abbreviations

2D	Two-Dimensional
3D	Three-Dimensional
AIF	Alternate Investment Fund
AR	Augmented Reality
ASSOCHAM	The Association Chambers of Commerce and Industry of India
AVGC-XR	Animation, Visual Effects, Gaming, Comics and Extended Reality
CAGR	Compound Annual Growth Rate
CGI	Computer-Generated Imagery
CII	Confederation of Indian Industry
CKD	Completely Knocked Down
CSR	Corporate Social Responsibility
CST	Central Sales Tax
DTA	Domestic Tariff Area
ELCINA	Electronics Industries Association of India
EPCG	Export Promotion Capital Goods
ESRB	Entertainment Software Rating Board
FDI	Foreign Direct Investment
FICCI	Federation of Indian Chambers of Commerce & Industry
ICT	Information & Communication Technology
IESA	India Electronics & Semiconductor Association
IP	Intellectual Property
IPR	Intellectual Property Rights
ISO	International Organisation for Standardisation
ITES	Information Technology Enabled Services
JV	Joint Venture
LLP	Limited Liability Partnership
MAIT	Manufacturers Association of Information Technology
MAITRI	Maharashtra Industry, Trade and Investment Facilitation
MMR	Mumbai Metropolitan region
NASSCOM	National Association of Software and Services Companies
NCoE	National Centre of Excellence
OTT	Over-The-Top
PEGI	Pan-European Game Information
PMR	Pune Metropolitan Region
PPP	Public Private Partnership
QPE	Qualified Production Expenditure
RMG	Real Money Games
SEZ	Special Economic Zones
SFX	Special Effects
SIGGRAPH	Special Interest Group on Computer Graphics & Interactive Techniques

SIP-EIT	Support for International Patent Protection in Electronics and Information Technology
SKD	Semi-Knocked Down
SME	Small & Medium Enterprises
STP	Software Technology Park
TTC	Technology Transfer Centre
US	United States
VFX	Visual Effects
VR	Virtual Reality
WCAG	Web Content Accessibility Guidelines
XR	Extended Reality

B. Indicative List of Events

Maharashtra Government will participate in domestic events as a Host State or State Partner in the following events:

- FICCI Frames by FICCI
- BAF Awards by FICCI
- Animela by Aniverse & Visual Arts Foundation
- Anifest by TASI
- Animation and more by AnimationXpress
- VFX and more by AnimationXpress
- Indian Game Developer Conference by GDAI
- IGX by Hungama & EVA
- MANTHAN by MESC
- MIDCCA CONFERENCE by MIDCCA
- COMICON, by Nodwin
- FICCI LEAP by FICCI
- EDU SPARK by ANIMATIONXPRESS

Maharashtra Government will participate in international events and create a Maharashtra Pavilion for events like:

- MIPCOM, Cannes, France
- MIP LONDON, UK
- KIDSCREEN, USA
- Game Developer Conference, USA
- NAB, USA
- Toronto International Film Festival, Canada
- ATF, Singapore
- Ottawa Animation Festival, Canada
- Hiroshima Animation Festival, Japan
- Seoul International Cartoon and Animation Festival, South Korea
- ACE Fair, Gwangju, South Korea